

P. 1.

EX LIBRIS
ARCHITETTO
GIOVANNI
MUZIO
MANZÙ

Marliani
1ª ed. ignota al
Cicognara e dello Schlosser

POMPONII LAETI DE ANTIQVITATIBVS VRBIS ROMAE Libellus longè utilissimus.

TOPOGRAPHIAE VETERIS ROMAE IO. Bartholomæi Marliani Patricij Mediolanensis, EPITOME, nunc primum in lucem edita.

P. VICTORIS DE VRBIS ROMAE REGIONIBUS *& locis libellus.*

Rerum ac uerborum in hisce omnibus memorabilium INDEX.

BASILEAE
M. D. XXXVIII.

RERVM AC VERBORVM IN HIS de Antiquitatibus Romæ libris memorabilium Index.

A

a 2 phæum

Aqua

cereris

doliola

fidei

iani

Maior

Mica

Opimij

portę

rostra

ſanctus

S.Vita

BASILEAE, PER THOMAM PLATTERVM, ANNO M. D. XXXVIII.
Mense Martio.

POMPONII LAETI DE ANTIQVITATIBVS VRbis Rom. Libellus.

AMPHITHEATRVM.

N media urbe Amphitheatrum: inchoatum à Vespasiano, perfectũ à Domitiano cum incrustatione intrinsecus, & extrinsecus cum signis. Et in singulis superioribus arcubus erãt statuę marmoreę. Ibi fiebãt ludi: sub tãto ædificio subsunt cloacę, adeo ut pars ędificij sustineatur à cloacis. Ab latere ædificij, uersus Septentrionem & orientem, erat Via publica, strata lapidibus quadratis magnis. Amphitheatrum nunc appellatur Colosseũ, ab colosso qui ibi erat. Est autem colossus magna statura, quando fiebant ludi, ædificium cooperiebatur linteis.

Busta Gallica.

Post Capitolium inter septentrionem & orientẽ, est locus appellatus Busta gallica, ubi Galli in magna copia à Camillo interfecti fuerunt, & ibi habẽt sepulchra, locus nunc dicitur Porto Gallo.

Templum Aesculapij & templum Concordiae.

In horto sanctæ Mariæ nouæ, est uestigium templi Aesculapij, & templũ Concordiæ.

Arcus Triumphalis Constantini.

In radicibus mõtis Palatini uersus Colosse um, est arcus Constantini principis cum uictorijs allatis post profligatũ Maxentium filium Maximiani.

Septizonium Seueri.

In templo sanctæ Luciæ, sub colle sancti Gregorij, est Septizonium Seueri, ornatum columnis, dictum à septẽ zonis.

Suburra.

Suburra inde ubi est Colosseum incipit, & producitur usq; ad superiores Exquilias.

Fragmentum

Fragmentum.

Fragmentũ minimæ rotunditatis prope Colosseum, cinctũ erat marmoribus, supra erat Iouis simulachrum.

Circus Maximus. templum Iouis Statoris. Domus. M. T. Ciceronis.

In ea parte Palatini montis quæ aspicit Circum maximũ, templũ fuit Iouis Statoris, propè quod templũ fuit domus M. Ciceronis.

Templum Pacis.

Post Palatium statim uersus Septẽtrionem, sunt ruinæ templi Pacis, quod templum Vespasianus post bella ciuilia ædificauit.

XIII. *columnæ Domitiani in signum sui triumphi.*

Inter Capitoliũ et Palatiũ, ubi remanserunt tantummodo tres columnæ altæ, erãt XIII. satis ornatæ, supra has columnas erat statua equestris, Domitiani Augusti, et sub pedibus erat Rhenus fluuius Germaniæ. Triumphauit enim de Germania.

Apertura Curtij.

In eodē loco fuit olim illa apertura terræ, in quam se demisit Curtius armatus unà cum equo: terra tunc statim coiuit, & pestis euanuit. Iste locus est in parte fori Romani, circum quod fuerunt multa templa & ornamenta: inter quæ tēplum Vulcani, ante quod templum pendebat scyphus, qui tenuit Remū & Romulū.

Porticus Antonini & Faustinæ.

Prope forum, ubi nūc hospitale est aromatariorum, fuit porticus Antonini Imperatoris & Faustinæ.

Templum Saturni & Opis. ærarium Po. Rom.

Sub Capitolio est parua ecclesia diruta, quæ imminet hospitali sanctæ Mariæ de porticu, ibi fuit templū Saturni & Opis eius uxoris, in quo templo fuit ærarium pop. Rom.

Arcus triumphalis Seueri. Templum Iunonis Monetæ.

In radicibus Capitolij, uersus Aquilonem & Zephyrum ad ortum æstiuum, est

est arcus triũphalis Seueri Imperatoris. Propè fuit tẽplum Iunonis Monetæ, & templum Concordię. & inde fuere multi gradus ad Capitolium.

Tullianum.

In radicibus Capitolij, supra forũ Romanum, uersus Septentrionem, est carcer, nunc dicitur sancti Petri, olim fuit illa pars carceris, quam construxit Tullus Hostilius, & appellabatur Tullianum.

Carcer. Theatrum Marcelli.

Ex altera parte Capitolij, uersus meridiẽ, ubi est ecclesia sancti Nicolai in carcere, fuit pòst ædificatus carcer ab Claudio Decemuiro, appellauit carcerem urbis Romanæ. propè est Theatrum Marcelli, nunc domus Sabellorum.

Velia domus Catilinæ.

Illa pars montis Palatini quæ uidet forum Romanum, appellatur Velia. quia ibi antiqui pastores ante tonsurã ouium, uellebant lanam ex ouibus, eadem pars habuit domum Catilinæ & Catuli.

Aedificium Neruæ Imperatoris.

Inter Capitoliũ & Esquilias, uersus Arcton, adhuc sunt magna uestigia, cum inscriptione Neruæ Imperatoris.

Forum Traianum, & amplæ porticus.

Inter Capitolium & Quirinalem montem seu collem, ab ædificio Neruæ usq; ad columnam Coclidem, & radices Capitolij, fuit forum Traiani. circum quod erant ornamenta innumerabilia, huc fuerant ornamenta aduecta ex toto orbe terrarum.

Versus occasum porticus cum amplis & excelsis columnis, & cum magnis epistilijs, adeo mirabile opus fuit, ut qui intuerentur nõ poterant adduci ad credendum, ut illa essent facta manibus hominum, sed gigantum: pars tota quæ uergit ad occidentẽ quia mõs Quirinalis impediebat, illa pars mõtis tota excisa fuit, et solo æquata, ne forum spacio fraudaretur.

Sepulchrum Augustorum.

Locus ille qui uidetur esse mons, supra

flumẽ eundo ad populum, ſepulchrum fuit quorundam Auguſtorum.

Columna Traiani.

Columna quæ eſt in foro Traiani, erecta eſt à Po. Rom. in honorem Traiani, poſt uictoriam de Dacis, facta eſt columna, & ipſe Traianus columnam non uidit, conceſſit enim ad Indicam expeditionẽ. Hæc columna ab radice, ſiue à pede uſq; ad uerticem imaginibus egregie ornata fuit, ut hodie partim apparet.

Pantheon.

Vbi nũc eſt ecclesia ſanctæ Mariæ Rotundæ, ibi fuit Pantheon, dedicatum Ioui Vltori, cuius cognomen fuit ex laminis argenteis, illas laminas ſuſtulit Conſtans nepos Heraclij ueniens ad urbem.

Antipantheon.

Antipantheõ appellatᷣ Prothyriõ, locus ante portã tẽpli. M. Agrippa fecit illud.

Templum Conſi. templum Herculis.

Antiqui ingrediebantur tẽpla per gradus aſcendendo, in unum tantum deſcẽ-

debant, quod fuit ædificatum in honorem dei Consi, qui erat deus consiliorum, quod templũ erat prope templum Herculis in Circo maximo.

Templum boni Euentus.

Prope supradictũ Pantheon, erat templum boni Euentus.

Ruinæ M. Agrippæ.

Aedificia propè Pantheon, sunt ruinę M. Agrippæ: & extenduntur usq; ad domum quæ fuit Cardinalis Spoletani.

Thermæ Neronis.

Aedificia quæ sunt in sancto Eustachio, fuerunt Thermæ Neronis, postea instauratæ ab Alexãdro Imperatore, dictæ sunt Alexandrinæ.

Campus Martius. Horologium.

Vbi est ecclesia sancti Laurentij in Lucina cũ hortis, ibi fuit Campus Martius, in quo habebant comitia. Et ubi est domus noua facta, quæ est capellanorum cuiusdam capellæ sancti Laurẽtij, ibi fuit basis horologij nominatissimi.

Horologium effossum.

In campo Martio ubi est epithaphium capellanorum, ibi fuit effossum horologiũ, quod habebat septẽ gradus circum, & lineas distinctas metallo inaurato.

Solum cãpi erat ex lapide amplo quadrato, & habebat lineas easdem, & in angulis quatuor uenti, cũ inscriptione, ut Boreas spirat: ex opere misino.

Collis Hortulorum.

Collis ille qui surgit à dextris, eundo ad ecclesiam beatæ Mariæ de populo, uocatur Collis hortulorũ, in quo sepulta fuerunt ossa Neronis. Pars quę subiacet plana, uergẽs ad austrum, et libim, habebat hortos, & est tota humida.

Porta Collina.

Antiqui cogitauerũt à porta Collina protẽdere mœnia urbis, usq; ad Pontem Miluium, propter securitatem istius planitiei, sed aruspices uetuerunt, quia non licebat intra urbem comitia facere, & legere milites pro exercitu.

Pintius.

Collis Hortulorũ, nũc appellatur Pintius, à quodam ciue.

Candidati.

Ex colle Hortulorũ descendebant candidati, albis uestibus, qui erãt petituri magistratum.

Pila Tiburtina. domus Martialis.

Inter collem Quirinalem, & Hortulorum, est locus depressus ubi nunc est uinea, qui appellatur Pila Tiburtina, prope quã Pilam fuit domus Martialis: unde ait: Sed Tiburtinę sum proximus accola Pilæ, ista pila nũc uocatur Tibur uetus.

Duæ statuæ equorum.

Exeundo â domo Pomponij, per dorsum montis Quirinalis uersus septẽtrionem, sunt equi cum statuis marmoreis, fuerũt missi à Mithridate rege Armenię ad Neronem Imp.

Tres statuæ marmoreæ.

Sunt tres statuæ marmoreæ Constantinorum.

Duæ

Duæ ſtatuæ marmoreæ.

Sunt duæ ſtatuæ marmoreæ tenentes Cornucopiæ ſiniſtra manu, hæ ſunt ſtatuæ fluminum Deorũ, ſignificant rerum copiam.

Cybele.

Cybele ſedens ſuper duobus leonibus turrita, quia præeſt turribus & caſtris.

Floralia,

Mons Clatræ, & Apollinis.

Eundo à ſiniſtris eſt uallis incluſa parietibus, ubi fiebant Floralia: & mons à ſiniſtris habens domum Cardinalis Neapolitani, & eſt pars Quirinalis mõtis, & uocatur mons Clatræ & Apollinis.

Capitolium uetus.

Mons à dextris uocatur Capitoliũ uetus, et eſt pars Quirinalis, ubi fuit tẽplum Iouis, quod templũ antiquius eſt quàm templum Capitolinum.

Templum Herculis. templum Quirini.

In medio ferè dorſo à ſiniſtris fuit templũ Herculis. A dextris templũ Quirini.

Spoliatio

Spoliatio templi.

Quidam Otto Mediolanensis senator urbis expoliauit templũ: & ex ornamentis facti sunt gradus in Ara coeli, & gradus quibus ascenditur in ædificium Capitolij.

Vicus Mamurij.

Adhuc per dorsum Quirinalis, ubi est templum sanctæ Susannæ, à sinistris, ibi fuit uicus Mamurij, et ibi erat eius statua.

Forum Sallustij.

Post templũ ubi fuit ecclesia sancti Gabini, ibi fuit Sallustij forum.

Mamurius Ancilia.

Fuit autem iste Mamurius faber ærarius, qui fecit ancilia Numæ Pompilij. Est autem breue scutum, longius quàm latum sit, dictum quasi ambecisum.

Porta Collina.

In ipso colle Quirinali est porta Collina, quæ olim fuit ultima pars urbis, & moenia non multo spacio extēdebantur uersus occasum & erat finis.

Antrum Vestalium impudicarum.

A sinistra intrinsecus exeuntibus, est locus editus & eleuatus, ubi erat antrum ex artificio factum, testudinatum, cum exiguo foramine, unde demittebãtur uestales, id est, moniales, quæ commiserant scelus impudicitiæ: & ne perirent fame, in antro erant excauatæ duæ paruæ fenestræ. In altera erat lucerna accensa, in altera lac & aqua. Postea populus mittebat terrã, quousq; terra ad summitatem perueniret foraminis, ita moriebantur.

Ritus sacerdotum circa hoc.

Illic sacerdotes cũ uestibus sacerdotalibus, priusquã hoc fieret intrinsecus ante portam auferebant sacra monialibus, & postea egrediebantur portã, sed nõ poterant uertere caput. Deinde nõ licebat exire sacerdotẽ per illam portã per unũ annũ, & totus populus ea die in luctu erat.

Via Salaria.

Via extrinsecus Salaria, qua Sabini ferebant salem ex urbe.

Horti

Horti Salluſtiani.

Intrinſecus à porta Salaria à ſiniſtris, eſt uallis longa, ubi fuerunt horti Salluſtiani uerſus uentum Libyn, circũdati pulcherrimis ædificijs, qui fuerunt nõ modò pomorum, ſed etiam propter ſumptum, & ornamentum ædificiorum ſatis amœni. Aquæ ſubterraneæ manu factæ irrigabant hortos.

Propè portam Viminalẽ, quæ proxima eſt portæ Collinæ, cõiunguntur duo colles Viminalis, & Quirinalis.

Via Nomentana.

Extra portam Viminalem incipit uia, quæ uocatur Nomentana, ubi Viminalis collis à Ioue Vimineo dictus, & Exquiliæ cõfunduntur, qui ſunt duo montes urbis.

Eſquiliæ.

Eſquiliæ ab excubãdis, id eſt, excubando, quaſi excubiæ, quia Seruius Tullus Rex in urbe Rom. in eo colle habuit uigilias, propter prædones & alios.

Thermæ

Thermæ Diocletianæ, Thermæ Maximiani.

Vbi ſunt Thermæ Diocletiani, & Maximiani quæ non fuerunt inchoatæ ab ipſis, ſed à ueteribus, inter ipſas Thermas à Septentrione fuit templum Quirini.

Alta ſemita.

Dorſum Quirinalis mõtis, appellatur alta ſemita.

Balnea L. Pauli.

In deſcenſu Quirinalis montis uerſus meridiẽ, ubi nũc eſt domus de comitibus, & turris militiæ, fuerũt balnea L. Pauli.

Thermæ Conſtantini.

In ipſo colle Quirinali, erant Thermæ Conſtantini Imp. quę extenduntur uſq; ad domum de Columna.

Vallis Quirinalis.

Domus Pomponij Attici.

Inter Viminalem & Quirinalem, ualles eſt, Quirinalis dicta, ibi templũ eſt ſancti Vitalis, ubi Romulus ante lucem apparuit Proculo, cũ aſcenderet in cœlum, ibi fuit domus Pomponij Attici.

Puteus

Puteus Dominæ Probæ.

In eo Quirinali templũ eſt ſanctę Agathæ, & in ipſa ualle, nõ longe à tẽplo ſancti Vitalis, eſt puteus qui dicitur Puteus Dominæ Probę, nã Proba uirgo fecit.

Lauacrum Agrippinæ.

In Aſcenſu Viminalis collis, uerſus Septentrionem, eſt templũ ſancti Laurentij panis perne. Vbi lauacrum eſt Agrippinæ matris Neronis, quod lauacrũ adornauit poſtea magna impenſa Adrianus Cæſar, ubi nunc ſunt moniales.

Turris Mecœnatis.

In uia quæ eſt poſt Thermas inter oriẽtem & aquilonem, ubi eſt aſcenſus, in illa parte eminentiore fuit turris Mecœnatis. Vnde Nero Imp. dicitur conſpexiſſe incendium urbis.

Campus ubi cõburebantur cadauera mortuorum horti Mecœnatis.

Sub illa turri, uerſus ſeptentrionẽ, eſt campus Eſquilinus, ubi olim comburebantur cadauera mortuorum: cuius rei nidor

nidor multum urbi nocebat. Augustus qui studuit emendare aërē, consensu Po. Rom. & senatus concessit campum Mecœnati, ubi faceret pulcherrimos hortos, nunc appellant campū illum Viuarium, quod ibi postea detinebant animalia.

Porta Esquilina & Tyburtina.

In hoc campo sunt duæ portæ urbis, altera Esquilina, quæ est clausa, inde & Tyburtina.

Porta Interaggeres.

Inter hanc portam, & portam Viminalē, erat porta quę uocabatur porta Interaggeres, quæ nunc est clausa, ubi uia erat satis munita.

Arcus Gordiani Imp.

Intrinsecus ė regione huius portæ erat Arcus Gordiani Imp.

Puticuli.

Extra portam Esquilinam erat locus, q dicebatur Puticuli, ubi erant frequētes putei, in quibus condebantur ossa combustorum cadauerum.

Castrum Custodiæ.

Castrũ Custodiæ extra portã erat Interaggeres. Porta sancti Laurentij est in aquæductu, & est arcus, & non porta.

Ad Vrsum pileatum.

Iuxta portam sancti Laurẽtij ad dextrã eũtibus, est templũ sanctæ Bimanę, & sex militũ martyrũ, qui locus uocabatur antiquitus ad Vrsum pileatũ, ꝙd ibi fuit imago ursi habẽtis pileum in capite.

Duo trophæa.

Post ecclesiam sancti Iosephi, est pars ædificij diruti, ubi sunt duo Throphæa, id est, spolia hostiũ, alterum habet thoracem cum ornamentis & clypeis, & ante imaginẽ Victoriæ. Alterum habet instrumenta omnia ad pugnãdum, et clypeos, & habet uestes.

Prope triuium unã ad sanctum Ioannem. Aliam ad sanctã crucem, aliam ad sanctam Mariam.

Vbi est ecclesia sancti Viti, est arcus dirutus cum monimento Galieni Imp.

Templum

Templum sanctæ Mariæ Maioris est in Esquilijs.

Ruinæ Thermarum Titi.

Post ecclesiã sancti Martini uersus oriẽtem, sunt ruinæ Thermarum Titi & Vespasiani.

Capotiæ.

Cisternæ Thermarum Titi, uocantur nunc Capotiæ, id est, capaces aquarum.

Thermæ Philippi Imp.

Post Thermas Titi inter Aquilonẽ et Eurum, sunt Thermę Philippi Imp. pòst est uallis inter Esquilias & Cœlium montem, quæ ducit ad portam sanctę crucis, quæ est pars aquæductus.

Esquiliæ.

Esquilię incipiũt à tẽplo sancti Petri ad Vincula, et protendũtur usq; ad ecclesiã sanctæ crucis. Inde ad Thermas Diocletiani, illic usq; circũeundo, includit ecclesiã sanctæ Mariæ Maioris, prope quam erat Basilica strenui Romani Sicinini, et

ſanctæ Praxedis, uſque ad ſanctum Petrum ad uincula.

Cœlius mons. Ioannes Lateranenſ.

Cœlius mons incipit ab eccleſia ſancti Ioannis Lateranenſis: dicitur autem à familia Lateranorũ ciuiũ Romanorum.

Porta Cœlimontana.

Porta ſub S. Ioanne appellatur porta Cœlimontana.

Via Campana.

Via Campana extra portam eſt.

Latitudo Cœlij montis.

Finit mons Cœlius ubi eſt eccleſia S. Gregorij, & eſt magni ambitus, & includit eccleſias quatuor Coronatorũ, ſancti tẽpli rotundi, S. Ioannis & Pauli, S. Petri, Marcellini in radicibus mõtis Cœlij, q mõs à quodã Cœlio Vibenno, qui præſtitit auxiliũ Romanis, dictus eſt: ſupra eſt quadruuiũ inter Cœliũ & Eſquilias. Poſt templũ ſanctę Marię in dominica, ſiue in nauicula, ubi eſt nauicula marmorea propè eſt eccleſia ſancti Thomæ

ſancti

ſancti Stephani rotūdi: ſunt iſtę tres ecclesiæ in Cœlio mōte, ducta uia à ſancto Ioanne Lateranēſi uerſus aquę ductū.

Porta Metrodori. Cœlicolus.

Inter portam Cœlimontanam & portam in uia Latina, eſt porta quæ appellatur Metrodori, clauſa nunc: & ille mons parui ambitus qui eſt poſt Cœliū montem ad orientem, appellatur Cœlius minor, id eſt, Cœlicolus, eius meminit Martialis.

Regio portæ Capenæ.

Regio portæ Capenæ, eſt poſt Cœliū montem & Auentinum uſq; ad radices, & aſcenſus uſq; ad ſanctum Ioannem.

Porta Capena. uia Appia.

Porta ſancti Sebaſtiani uocatur porta Capena, & extrinſecus uia, uocatur Appia, quæ eſt regina aliarum uiarum, ducit uſq; Brunduſium.

Via noua. Thermæ Antonini.

Iſta uia priuſquā peruenias ad eccleſiā ſanctorum Nerei & Achillei et Xiſti, uo

catur Via noua, quæ ducebat ad Thermas Antoninianas, quæ fuerunt Antonini Caracallæ, quæ Thermæ sunt à dextris, post ecclesiã sancti Nerei & Achillei.

Fluuiolus.

Fluuiolus qui oritur longius ab urbe XII. mil. passuum in agro Mariano, rigat radices mõtis Auẽtini, & ingreditur Tyberim.

Auentinus.

Auentinus ab auibus dictus est, & incipit à flumine, magnũ habet ambitum, & extenditur usq; ad mœnia, ubi est porta sancti Pauli.

Ambitus Auentini.

Mons Auentinus, est lõgior & latior, habet ecclesias multas, ad occidentem, supra Tyberim habet ecclesiam sanctę Sabinæ, Alexiæ, Mariæ in medio, sanctæ Priscæ, ad orientem prope finem longitudinis, sanctæ Barbinæ.

Pyramis Cestij epulonis.

Prope portã sancti Pauli, extra quam

uia

uia est, & appellatur Hostiensis, est Pyramis quadrata, sepulchrum cuiusdã Caij Cestij epulonis.

Cursus equorum.

Campus cis portam sancti Pauli, post Auẽtinum, est campus ubi hodie fit cursus equorum.

Mons testarum.

In medio surgit collis, ubi fuerunt figuli, & ipse collis factus ex fragmentis uasorum fictiliũ. Aliæ figlinæ erant extra portam Viminalem à dextris, ubi surgit collis cuiusdam materiæ.

Horrea Pop. Rom.

Post Auentinũ montem, uersus meridiem supra Tyberim, planicies magna, ubi erant CXL. horrea, quę seruabant triticum Romani Pop. & erant longa, & magna.

Pons Sublitius, postea Pons Aemilius dictus.

Sub Aeuẽtino mõte est pons, qui olim appellabãt Sublitius, erat enim ligneus quia sublicæ intelliguntur magnæ arbo-

res postea ab Aemilio prætore factus est lapideus, & appellatus Aemilius.

Templum Matutæ Leucothoës.

Parua ecclesia rotũda supra Tyberim, dicitur sancti Stephani, olim fuit Matutæ Leuchothoës, id est, albę deæ, hoc est, deæ matutini temporis.

Templum Herculis

Post muros ædificiorum scholæ Græcæ, statim non longe fuit templum Herculis in foro Boario rotũdum, cum multis antiquitatum uestigijs, & dirutum tẽpore Xisti. IIII.

Circus Maximus, Ara maxima.

Non longe ab hoc tẽplo uersus Auentinum montem, fuit altum templum, appellatum Ara maxima: supra hoc templo ad oriẽtem, circus est Maximus, circũdatus columnis cum epistolijs aureis, id est, columnis & statuis.

Duo obelisci magni.

Pauimentum Circi fuit ex crisocolla. Est autem crisocolla dura materies quæ

nascitur

nascitur postquàm aurum effossum est, ex auro retinet colorem, in cætero est lapis. In hoc circo fiebant ludi: ubi erant duo magni obelisci, quorum alter maximus omnium, qui sunt in toto orbe. Est autem hic circus inter Palatinum montem & Auentinum.

Mons Palatinus.

Mons Palatinus habet in circuitu mille passus: & fuit prima sedes Pop. Rom. & primus locus habitatus, & sedes Imp. ibi constituta (propterea quod Hercules in eo mõte hospitio fuit exceptus ab Euãdro rege) ferebatur.

Palatium.

Palatium appellatur à Palãto urbe Arcadiæ, unde Rex Euander uenit.

In eo mõte fuit sedes Imp. Pop. Rom. propter quã causam, ubicunq; est sedes magni principis, Palatiũ appellatur, sed malum omen est Imp. Rom. quod propria sedes est inhabitata.

Duo Iani.

In foro Boario duo Iani, id eſt, logiæ ubi recipiuntur mercatores, & habet in ſe quadruuium unus Ianus qui extat, hę ret eccleſiæ ſancti Georgij.

Velabrum.

Non longe hinc inter Auentinum fuit Velabrum, ita dictum, quod cum locus eſſet paludinoſus, homines qui uolebant tranſire in Auentinum, ferebantur cym= bula, & ſoluebant ſtipē. Pecunia autem quæ ſoluitur nautis, uelatura appellatur, unde Velabrum.

Sinus Tyberis.

Sub Capitolio Tyberis inferebatur ſi= nus, qui pertingebat radices Palatij, ubi nunc eſt eccleſia ſancti Theodori.

Romulus & Remus expoſiti.

In eo ſpatio propè fuit templũ, & ibi expoſitus Romulus & Remus in alueo= lo, id eſt, ſcypho ligneo, ibi fuit ficus Ru minalis, nominata à rumine Lupę, eſt au tem ruma mamma.

Lupercal.

Supra in Palatio è regione istorum locorũ fuit Lupercal, hoc est, mansio Lupę quę nutriuit Romulũ & Remũ. Erat autẽ Lupercal antrũ prope tres columnas.

Templum Castoris & Pollucis.

In fine fori Romani fuit templum Castoris et Pollucis, prope quendam paruulum fontem.

Mons Tarpeius.

Tarpeius mõs diuiditur in colles duos, in Capitolium & Arcem. In medio erat uallis in qua fuit Asylum, ad quod confugientes tuti erant.

Asylum.

Est autem Asylum templum inuiolabile, & ibi fuit templum Vęiouis.

Templum Iouis magni.

In Capitolio fuit tẽplum Iouis magni Capitolini quod erat quadratũ quoquo uersus pedes. C. altitudine C L.

FINIS.

IO. BARTHOLOMAEI MARLIANI PATRICII MEDIOlanensis, de Antiquæ Romæ topographia,

EPITOME. LIBER PRIMUS.

DE SITV VRBIS Cap. I.

RIVSQVAM ad ædificiorũ urbis declarationẽ aggrediamur, pauca quædã de situ ipsius attingenda sunt. Ab ipso igitur deorum immortalium domicilio (à quorum inuocatione ordiri poëtę in re ardua & difficili cõsueuere) auspicabimur.

Capitolinus mõs qua parte latissimus est, 800. non excedit pedes: longitudo autem occasum æstiuum uersus. 1500. Habet autẽ utrunq; cornu in hemicycli formã, & in orbẽ 7. forme stadia continet.

Ab

Ab hoc secundum longitudinem, con ualle eiusdem, uel paulò amplioris latitu dinis disterminatur Palatinus mõs, qua-drangulum cõstituens 1200. passuum, la terum inæqualium: quippe quorũ uno 600. pedum, Capitolino iminet: secũdo 700. pedum in ortũ æstiuum uergit: ter-tio duplici propè lõgitudine, hyemalem ortum Cœliumq́ mõtem respicit: quar-to cæteris omnibus maiore, circum Ma-ximũ continet, e regione Auentinum spectat. Ad secundum eius latus plani-cies à capite fori Romani ad extremam collis Quirinalis partem, in Suburram uergentem 500. pedum est. Longitudo autem propè mille passibus, ab utraque frõte inter Capitolium, forum Neruæ, Cœlium montem, itemq́ ab eodem Cœ lio & Palatino, Suburra & Esquilijs, ad S. Marcellini usq; ædẽ cõstat. Altera pla nicies ad alterum Capitolij cornu, apud Marcelli theatrum, ab ipso monte ad Ty berim in 500. pedes extenditur, moxq́ è regione

regione cõuallis, ex obliquo fluuij cursu, Auentini'que à Palatino recessu, latius diffusa, inter eosdem deinde montes coarctatur, usq; ad Cœliolum & portam Capenam ipsam, tãtum uia Auẽtino à Cœliolo dirempto: mille quoq; passuum longitudo est, à dextra Tyberim & Auentinum, à sinistra Capitolium, Palatinũ, & Cœlium habens.

Sequitur Cœlius à Palatino distãs planicie, pyramidis formam ita constituente, ut basis 500. pedum prope Amphitheatrum sit: ab eodem uero etiam uia Appia disterminatur, apud circum Maximum, quæ ad portam Capenam tendens, à sinistra uallẽ relinquit latitudine 600. pedum, inter Cœliũ & Cœliolum, longitudine ad stadia quatuor extensa, moxq́; ad stadium mœnia, quę in Asinariam usq; portam cum Cœlio iungũtur. Hic igitur inde ad 4. stadia secundum urbis muros in ortũ æstiuum fertur. Hinc muri occurrũt à fronte ad stadia duo, ad

portam Næuiam uſq;, unde redeuntibus in occaſum æſtiuũ Labicana uia ab Eſquilijs diſpartitur: mox à fronte apud S. Marcellinũ ſeſe offerens, ad Amphitheatrum uſq; progreditur: nulla deniq; certa forma 2500. paſſuũ ambitu cõſtat. Cœliolus porrò ea qua diximus ualle, uiaćq; Appia, & ab ortu æſtiuo ac hyemali, mœnibus urbis clauditur, 1000 propè paſſuum ambitu.

Auentinus, duos montes complecti uidetur: cuius pars ad Tyberim latior, pariq; forma ſecundum lõgitudinem à Tyberi ad mœnia, mox prope portam Hoſtiẽſem ſcinditur obliqua uia ad circi Maximi & Cœlij montis angulum ducente: alteramq; eius partem, à dextra diuiſam à Cœlio uia Appia uſq; ad Capenã portam relinquente. Ambitu fuit ſtadiorum 18. Dionyſ. quoq; atteſtãte, ab occaſu hyberno campũ habuit ampliſſimũ, quatuor laterum inæqualiũ meridiẽ uerſus ſtadiorum fermè 6. in occaſum 5. paulò

minori

minori in ortum ſpacio: quatuor autem ſtadijs Tyberim reſpiciens.

Eſquiliæ à meridie uia Labicana, ab occaſu æſtiuo, ualle inter Cœlium, Palatinum, & ipſas Eſquilias poſita, ſeparantur à Septentrione Suburra, à Viminali colle Patricius uicus uſq; ad thermas Diocletiani dirimunt, ambitu quidem circiter 4000. paſſuum, nulla certa fama, ut non ab re Varro & duos eſſe mõtes putet, & in plures partes diuidat.

Viminalis ab occaſu Quirinalem reſpicit, interiacente circa ſtadium Suburra plana: à ſeptẽtrione uallẽ habet Quirinalem, inter eoſdem colles, 4. iugerum latitudo, ſtadiorum uero duorum cum dimidio longitudine. Mox cum Quirinali et Eſquilijs, uſq; ad mœnia continue fornicum frequentia, æquatis montibus iungitur, ambitu 2500. paſſuum oblonga forma, latitudine uaria.

Quirinalis à ſiniſtra, recta à turri Militiarum ad ſtadia quatuor, planã urbem

ad occaſum pertinentem deſpicit, dextra ut ex iam dictis liquet, Viminali expoſita. Tertio latere ſeptentrionem uerſus, ſtadijs ſex ad Hortulorum collem. Interiacet uallis latitudine 4. iugerum, ad portam Salariam propè extenſa. ambitum habet paſſuum ferè 3000.

Proximus eſt Hortulorum collis, quãquam extra antiquum urbis pomerium ſitus: ualli autem Martiæ, inter ſe & Tyberim iacenti, ad 3. ſtadia incumbit: longitudine à porta Flumẽtana ad Collinã, ſecundum urbis muros, cæteris lateribus 1000. paſs. productiore: ambitu ſtadiorum plus minus octodecim.

Supereſt Ianiculus mons, Transtyberinæ regionis, ultra dimidium intra mœnia non cõtinetur, à Vaticano quidem campo ad 3. ſtadia in meridiem extẽſus, flumini adiacet: reliqua eius parte muris clauſa, ad quinq; ſtadia.

Porrò ſupra Vaticanum campũ, eiuſdem nominis collis, duo cornua porrigit,

git, ad Ianiculum alterum, alterum aqui lonem uersus, arcu maximè intenso, cuius cõuexum mille passus complectitur.

Iam planiciẽ percurremus, quę à Capitolio inchoans ad portam Flaminiã nũc terminatur ab ortu æstiuo, seu septentrione, 8. propè stadiorũ curriculo Quirinali Hortulorũq́; colle septa: ab occasu spacio propter ripas maiori paulo, Tyberi alluitur. Ceterũ recta linea à colle Hortulorũ, qua Domitiani Naumachiæ imminet, ad ripam Tyberis, è regione molis Hadriani, duobus stadijs deducta, quatuor laterũ inæqualium, 3000 pass. amplius capax: quadrangulus constituetur: relicta etiam extrà ualle Martia, quanta est inter Hortulorum collem, mœnia urbis, & Tyberim, arctata eius subinde magis magisq́; ad Flamineam portã latitudine.

Superest Trãstyberina regio, quæ unà cũ Ianiculo ambit pass. circiter 3000. Ex ipsius autem Tyberis cursu facilius obseruabitur, qui urbẽ ingrediens, ad dextram

portæ

portæ Flaminiæ per Martiam uallẽ defer tur, moxq́ꝫ ſenſim à ſeptentrione in occaſum cõuerſus, hemicycli formam conſtituit, cuius conuexu Vaticanus, concauum, Martius campus exiſtit, infra autem Hadriani molem ad priſtinum curſum reuerſus, ad primas Auentini radices uſque: in meridiem obliquo curſu, haud longe à Portuenſi porta urbẽ egreditur.

Hactenus de urbis, regionis q́ꝫ eius ſitu & forma, uſqꝫ adeò mutatis hodie, ut uetuſtæ illius uix reperire ueſtigium liceat.

De urbis Romæ conditoribus, Regibus, atqꝫ cultoribus. Cap. II.

VRbem Romam in occidente ad Tyberim conditam, centum & uiginti ſtadijs à mari diſtantem, Siculos primum inhabitauiſſe conſtat. Aborigines deinde, Arcadiam deſerentes, duce Oenetrio Lycaonis filio, in hãc plagam deuenere. lociq́ꝫ fertilitate allecti, Siculis expulſis, locum occupauere. Poſtea Pe-

lasgi, Græci cũ Thessalis Aboriginibus aduersus finitimos auxilium ferentes, in his sedibus ipsi quoq; (uolentibus Aboriginibus) permanserunt, ad bellũ usq; Troianum: seruata tamẽ Aboriginum, ut qui priores regnũ armis occupassent, appellatione. Longo post tempore Saturnus Creta à Ioue filio expulsus, in Italiam fugit. Ibi Ianum Aboriginũ regem, uinearum ac falcis usum docens, partem regni ob hoc beneficium à Iano dono accepit: defuncto Iano solus regno potitus est. Arcades deinde Palãtio urbe relicta, Euandro ductore, alias sedes, patrię pertesi, quærentes, in locum ubi nunc Roma est, delati, à Fauno rege Aboriginum portionem agri accipiẽtes, castellum in colle haud procul à Tyberi ædificant, Palantiũq;, ob patriæ urbis à se relictæ memoriã, nominant. Post hoc Peloponnenses, Phaneti, Epij, uastata prius Elide eorũ patria ab Hercule, ab eodẽ abducti in Italiam, in monte Saturnino sedẽ posuerunt:

rūt: uixerūt hij aliquādiu ſuis legibus, moribusq́, donec uicti ab Aboriginibus, ab ijſdem in ciuitatem communē accipiuntur. Latinus deinde Fauni filius regnauit: Donec Aeneas Anchiſæ filius, poſt Ilij deuaſtationē cum ſocijs Troianis in Italiam uaria fortuna uexatus, fatis uolētibus ad Latinū uenit. Eiusq́ filia Lauinia uxore accepta, in ſocietatē regni à Latino adoptatur. Iunctis igitur Aboriginibus Troianisq́, communi nomine Latinos uocauit. Aeneas à Turno, quòd Lauiniam ſibi prius promiſſam uxorem duxiſſet, bello prouocatus, Aeneas uictor ſingulari certamine Turnū occidit. Quo tēpore etiā Latinus Aenea genero regni hęrede relicto, obijt. Aeneas à Mezētio Hetruſcorū rege aliquot annis pòſt interfectus, Aſcanius eius filius regno ſuccedit. Hic Lauinio Albaq́ oppidis extructis, è uiuis decedēs, Syluio fratri regnū dedit. Poſt hūc ſequuti ſunt reges, Aeneas Syluius, Latinus Syluius, Alba,

Atys, Capys, Capetus, Tyberinus, Agrippa, Romulus, Auẽtinus, Procas, Amulius. Hic regnum q̊d Numitori fratri propter ætatẽ debebat̃, fraude occupauit. Et ne uindex regni ex fratris genere oriretur ac ipſe regno eijceretur, Rheã filiam Numitoris Veſtæ ſacerdotem conſecrauit. Hæc perpetuæ uirginitati deuota, à Marte grauida facta, geminos procreauit pueros, Romulũ ſcilicet ac Remum. Amulius igitur hac re cognita pueros exponi iubet. Hij à Fauſtulo paſtore in ripa fluminis Tyberis reperti, inter paſtores ab ipſius uxore nutriuntur. Remus ubi ætatem uirilem eſt adeptus, captus à prædonibus, perductus que ad Amulium patruũ regẽ. Accuſatur, ut qui Numitoris greges abigere ſolitus ſit. Itaque Numitori traditur ut ipſe de eo pro arbitrio, pœnas ſumat. Verum Remus multis ſermonibus uiciſſim habitis, & ſignis cognitis, nepos Numitoris ex filia agnitus eſt. Superuenit et Romulus cum Fauſtulo,

ſtulo, auxilium fratri Remo laturi. Cõiuratione igitur facta, ex inopinato Amalium obruunt atq; obtruncãt, regnumq; patruo Numitori reſtituunt. Anno Numitoris regno ſecundo, Romulus & Remus urbem Romam in eo loco ubi expoſiti fuerãt (anno à capto Ilio quadringẽteſimo trigeſimo ſecũdo, ad XII. Cal. Maias) condiderunt. Exorto poſtea bello inter Romulum ac Remum de imperio, Remus occiditur, Romulus ciuitati ac ciuibus Romanis nomen dedit.

De forma ac magnitudine urbis Romuli. Cap. III.

ROmulus urbem quadratã deſignauit, ut autor eſt Plutarchus: Vnde Quadrata à quibuſdã appellata eſt. Alij formam & ambitum incertum & ob uetuſtatem hodie incognitum affirmãt. Palatinus mons primũ à Romulo, quod in eo educatus foret, munitus fuit. Ad huius radices pomerium inſtitutum. Poſtea Capitolium, & Romanũ forũ additum.

Vrbs designari cœpta est à foro Boario: inde certis spacijs interiecti lapides, per ima montis Palatini, ad aram Consi: mox ad Curias ueteres: tum ad sacellum Larium, forumq́ Romanum meta ducta, mœnijs locus, & urbi spaciũ designatum fuit.

T. Tatius à saxo Carmentali, ad uiam quæ nõ longe abest à Tyberi: inde in meridiem, usq; ad circi Maximi partem extremam: hinc in ortum æstiuũ, ad forum Neruæ murum duxit: & tãdem coniunxit cum altero cornu Capitolij, Capitolium ipsum & Palatinum inclusit. Addidit postremo ad urbis magnitudinẽ etiã montes Quirinalem, & Cœlium.

De Portis urbis Romuli. *Cap.* IIII.

ROmulus urbem Romã post se reliquit tribus portis patentem, Carmẽtali, Romana, & Pandana: Alij quartam addunt Ianualem.

Carmentalis à Carmenta Euandri matre, cuius fanum Carmentale ante portam

tam fuit, nomẽ accepit. Hæc sub Capitolio à dextra, inter saxũ Tarpeium, & Tyberim, è regione ædis D. Catherinæ, uersus circum Flaminium sita fuit. Huic postea Sceleratæ nomẽ fuit, quod extra portam hanc in æde Iani S. C. de mittendis trecẽtis Fabijs ad Cremeram factum sit. Qui per hanc portam egressi, omnes ad Cremeram sunt interfecti.

Romana à Romulo sic dicta: ædificata est in hortis ædis D. Mariæ nouæ, non procul ab angulo Palatini, in infimo cliuo Victoriæ. Hãc postea Mugoniam, à boum mugitu appellatam alij affirmãt: alij Trigoniã à tribus angulis nominãt.

Pandana, sic uocata, quod rebus in urbem inferendis pateat. Eidem Liberæ & Romulidæ nomẽ fuit. Locum illi dedere ubi Saturniæ ueteris et dirutę urbis Saturnia porta stetit.

Ianualis à Iani fano, quod haud longe distat nomen traxit. Constituta ad radices collis Viminalis.

De uario ambitu, & mœnibus urbis. *Cap.* V.

CVm Romani finitimis Italię populis ſubinde bellum inferrent, ab illis illatum à ſe depellerent. Vnde plerũq; bello ſuperiores, uictos in ditionẽ ſuam redigentes, ciuitate tandẽ donabant, accidit ut urbs à Romulo condita, tantã multitudinẽ non caperet. Tullus igitur Sabinis Albaniſq; deuictis, Cœlium mõtem, & Eſquilias urbi addidit, & ciuitatẽ ampliauit. Politorio deinde capto, & multitudine Romam traducta, Ancus ſecundo ciuitatem auxit, mõtem Auentinum nouæ multitudini cõceſſit. Veteres itaq; Romani Palatium, Sabini Capitolium, Albani Cœlium, noua multitudo Auentinum inhabitabant. Poſtq; & Latini in ciuitatem ſunt accepti, Ianiculum quoq; (traiecto Tyberi põte Sublitio) urbi adiunxere, Quiritium foſſa urbis planioribus locis circumducta. Sic regio Tranſtyberina urbi coniuncta, ciuitatem fecit ampliorẽ, auguſtioremq;. Poſtremo Ser.

Tullius

Tullius collem Viminalem & Quirinalem ſupradictis quinq; collibus addẽs ciuitatẽ ampliauit. Tarquinius Superbus, ciuitatem prius ruderibus, uilibusq; ſtructuris munitam, muro ex lapidibus primus incluſit. Atq; iidem muri qui hodie quoq; ſunt, à poſteris in antiquorum fundamẽtis ſunt reſtaurati. Verum antiqua urbs dum floreret maximè longè ampliores terminos habuit. Nam Plinij tempore, totus ambitus muro comprænhenſus, paſſus continebat circiter mil. XX. Noſtro tempore uix XIII. mil. paſſ. complectitur. Totius uero ciuitatis, id eſt, omnium ædificiorum, quæ etiam circa murum extrinſecus erãt latè diffuſa, quę tamen ſub ciuitatis nomine comprehenſa, ambitus Plinij tẽpore erat mil. paſs. L.

De urbis pomerio. *Cap.* VI.

SPacium quod intra extraq; mœnia neq; arari, neq; habitari fas eſt, pomerium dicitur. Aliquãdo etiam pro totius urbis ambitu ponitur. Pomerium ſæpe à

Romanis

Romanis imperatoribus propagatũ, atque mutatum est. Necq; cuicq; id concedebatur, nisi qui Imperio Romano aliquid adiecisset, aut ciuitatem ingẽti aliquo beneficio affecisset, ut Claudius Imperator, & alij complures. Quemadmodum uero Imperij certos limites Romani nõ habuere, sic nec ciuitatis, nec pomerij certi fines erant constituti.

De Portis Romæ antiquis quæ hodie non extant & quæ extant. Cap. VII.

QVemadmodum urbis & pomerij termini sæpe sunt mutati, ita portæ quocq; aliæ dum muri extenduntur intra urbem relictæ, nomenq; amisere: aliẹ omnino uetustate collapsæ, nomine manente, locus ignoratur: aliæ nouæ factæ, nomen quoque nouum sunt adeptæ, aliquæ nomen retinuerunt: aliquæ locum mutarunt, antiquo etiam nomine retento, aliæ duo habuerunt nomina aliæ plura. Fuerunt autẽ hæc ferè portarum nomina,

Flumentana

Flumentana, siue Flaminia.
Quirinalis, siue Agonensis, uel Collina.
Numentana, siue Viminalis.
Ianualis, siue Sabiusa, quę in Sabinos ducebat. Esquilina, siue Taurina.
Næuia, siue Labicana.
Cœlimontana, siue Asinaria.
Capena, siue Appia.
Tergemina, siue Hostiensis.
Portuensis, siue Naualis.
Ratumena, siue Vientana.
Triumphalis, siue Vaticana.
Carmentalis, Mugonia, Pandana, Querquetulana, Raduscula, Saginalis, Sancualis, Collatina, Interaggeres, Tyburtina, Gabiusa, Latina, Aurelia, Catularia, Laurẽtia, Fontinalis, Lauernalis, Ferentina, Minutia, Salutaris, Mutia, Piacularis, Prænestina, Libitinẽsis, Valeria, Tarpeia, & Ferentina.

Flumentana porta dicta est à flumine Tyberi, nam in ripa eius fluminis haud procul à ponte Xisti principio est constituta,

tuta in fine uiæ Latæ, ad principiũ uiæ Flaminię. Postea in eum locũ ubi nũc est translata. Flaminia, deinde à uia Flaminij appellata. Nunc Populi porta dicitur. Sita est autem in colle Hortulorum.

Collatina, à Collatia oppido, q̊d haud longe à Roma distat, habet nomen. Nũc Pinciana, à Pincio senatore quodã nomen seruat. Hæc quoq; in colle Hortulorum consistit. Distat autem à Flumentana pass. mille.

Quirinalis à Quirini sacello nomẽ traxit: aut quod olim eũtibus in collẽ Quirinalem hàc iter fuerit. Hæc & Agonensis, quasi ἄγωνος, id est, sine angulo dici uidetur: Deinde Collina: Postremo Salaria, quod sal per eam in urbem ferretur est uocitata. Hoc nomen etiamnum retinet. Abest hæc à Collatina stadijs sex.

Viminalis à Quirinali recedit quinq; stadijs: sic nuncupatam ferunt, à uiminum sylua, quę olim isthic fuisse creditur: Vel, à fano Iouis Viminei. Hæc & Ficulensis

culensis à figlinis quæ extra ipsam fiebãt est dicta. Nunc S. Agnetis & Numentanam uocant.

Interaggeres, sita in campo Viminali inter portam Viminalem et Esquilinam, à Tarquinij aggeribus, inter quos ædificata, nomen sortita est.

Tiburtina, inter Esquilinã et Numẽtanã, ita ut duodecim stadijs distaret ab Esquilina constituta, in campo Esquilino, in aquæductu aquæ Mariæ.

Esquilina, ab Esquilijs denominata. Ea dẽ olim Taurina ab antiquis à capite tauri illic inuento dicta. fuit nãq; longo post tempore caput tauri in fortispicio interiori depictum. Hodie porta S. Laurentij uocatur.

Næuia à propinquis nemoribus nomen traxit. Olim etiam Labicana, nunc Maior appellatur. Fuit & arcus eodẽ nomine, & eodem loco à ueteribus Romanis instructus.

Cœlimontana à Neuia octo stadijs distans,

ſtans, à Cœlio monte, in cuius margine eſt facta, ſic cognominatam nominis ratio probat, Hæc & Aſinaria ab aſinis dicta eſt: qui per eam Neapolim mitti conſueuerũt: Hoc tempore portam S. Ioannis uocant.

Gabiuſa, ad Cœlium montem extructa, uerſus ortũ hyemalem à Gabiorum ciuitate, uerſus quam ſpectat, nomen eſſe inditum eſt ueriſimile.

Metrodij à menſura nomẽ accepit: diſtat à Cœlimõtana ſtadijs circiter quinq;.

Latina à Gabuiſa abeſt quinq; ſtadijs. Sita nõ procul ab æde S. Ioannis Baptiſtæ. Ita uero dicta quod Latium uerſus euntibus præbeat iter.

Capena à Capenatibus populis Latinis ad quos ſpectabat eo nomine appellatur. Hæc etiam Camœna à luco & Camœnarum æde, ante eam portam ædificata nomen retinet. Et Appia, à uia Appia uocatur. Hanc uiã muniuit Appius cenſor, à quo etiã nomen accepit. Trium

phalem

phalē quoq; nominăt: quod ttiumphantes per eam pompam ducant. Fontinalis etiam à quibuſdam dicitur: à fontiū ubertate. Hodie porta S. Sebaſtiani uocatur.

Tergemina à uetuſta porta eodem nomine, ſibi idem adaptauit. Per hanc contra hoſtem egreſſi Tergemini, qui & portæ nomen primum dederunt. Huius portæ quædam adhuc ueſtigia iuxta Salinas cernuntur.

Hoſtienſis, quod ad Hoſtiā ciuitatem mittat, ita nominare placuit antiquitati. Nunc portā S. Pauli uocant: Diſtat à Capena ſtadijs fermè octo.

Portuenſis Tranſtyberina porta eſt, à flumine Tyb. dimidio diſtās ſtadio. Ideo ſic dicta, quia ad Hoſtienſem portum ducit. Hodie portam Ripæ uocant.

Aurelia Ianiculū ſuerſus eſt. Diſtat à prędecenti ſtadijs fermè ſeptem. Hac ætate S. Pancratij portam appellant.

Aelia ab Aelio Hadriano ędificata, ab eodem nomen ſumpſit.

Septimiana à Septimio Imperatore denominata. Hæc quia Ianiculo ſubiacet, Subtus Ianũ hodie uocat̃. Quidã Fontinalẽ hanc eſſe aſſerunt, quia è mõte, qui Aureus dicitur fontes ſcatent: huic monti porta hæc coniungitur: Diſtat ab Aurelia ſtadijs quatuor, à Tyberi flumine iugeribus ſeptem.

Hactenus de portis Romanæ urbis, & earum etymologia.

Turres murorum tercẽtum & ſexaginta numerabantur olim: harũ quędam collapſæ, aliæ reſtitutæ, multæ iam olim ruinam minantur.

Tempus nunc & rerum ordo exigere uidetur, ut relictis turribus ac portis intra mœnia nos conferamus, & ædificiorum quæ intra muros in montana planaque urbe ab antiquis exædificata ſunt, originem et locum commonſtremus. Ac primum quidẽ à digniſſimo deorũ omnium terreſtri domicilio, nempe Capitolio auſpicabimur.

DE

DE VARIIS NOMINIBVS CAPITOLII, LIBER Secundus. CAP. I.

APITOLIVM à ueteribus Romanis Saturninus mons uocabatur, à ciuitate quæ sub ipso mõte Saturnia nomine in eo loco ubi nũc Roma ſtat, fuit ædificata. Aut quòd Saturnus olim in iſto monte habitauerit: Siue, ut alij uolũt, quod in Saturni tutela mons ipſe fuerit. Hic deinde à Tarpeia uirgine (de qua Liuius) Tarpeius mons eſt dictus. Poſtremo Tarquinius Priſcus in eo monte Ioui templum ædificaturus, cum fundamẽta apperiret, caput hominis eſt in imo repertum, hinc Capitolinum uocarunt. Vnde augures ſuper ea re conſulti, quid capitis inuentio ſignificaret. Reſpõderunt: Arcẽ hãc, locum fore Imperij, et caput mũdi totius. Diuidunt autem montẽ hunc in Arcem & Capitolium: Arcemq́ aquilonem uer

 ſus,

ſus, tanq; firmiorem locum ædificāt: Capitolium uero ad Tyberim locum natura munitum extruunt.

Capitolij fundamenta quis primus iecerit, quis abſoluerit, quoties incenſum, & à quibus reſtauratum. Cap. II.

TArquinius Priſcus bello Sabino Capitolium ędificaturum ſe uouit: at confecto bello poſtq; iecit fundamentum obijt. Poſt hunc Tarquinius Superbus ex ſpolijs captæ Pomeriæ ædificium ex quadratis lapidibus abſoluit. Hoc Roma ob tyrannidē expulſo, Horatius Puluillus Cos. Capitolium Ioui cōſecrauit. Stetit itaque incolume quadringentis & quindecim annis, donec bellis Marianis, Scipione & Narbone Coſſ. igne cōſumptum eſt. Reſtituit Sylla, Q. Catulus uero cōſecrauit. Durauitq; ad Vitellianum bellū: hoc bello ſecūdò incenſum, clauſis foribus indefenſum, indireptūq; cōflagrauit. Reſtituit Veſpaſianus, eoq; adhuc uiuente tertio igne abſumptum, cum ipſo

Capitolio

Capitolio Vespasianus quoque mortem obijt. Domitianus deinde magnificentius quam antea unquam fuisset, supra duodecim millibus talentis insumptis, restituit. Capitolij turres, statuas, ac imagines fulmine tactas saepe meminere autores.

De templis Iouis Feretrij, Iouis Opt. Max. Iunonis & Mineruae. Cap. III.

CApitolium Deorum domicilium à Cicerone nimirum eam ob caussam appellatũ, quod omniũ fermè Deorum templa, statuas, atque simulachra contineret. Templorum uero omnium primũ Romę à Romulo in bello Cenenensium uotum, Iouis Feretrij fuit. Peracto igitur bello, uictoria Romam reportata, Templũ in uertice Capitolini mõtis extruit. Feretrium autem Iouem, hinc à Romulo uocatum uolunt, quod ei in hoste feriẽdo, ubi templum uouit, Iupiter tulerit auxiliũ: Aut quod per eius sceptrum & silicem iurantes Romani, pacem referre sint soliti. Tecta huius templi ob ue

tuſtatem & Romanorum negligentiam collapſa, reſtituit Auguſtus. Ampliauit poſtea Ancus Martius.

Iouis Opt. Max. templū celeberrimum maximumq́ cæteris fuit: Hoc alio nomine Capitolinum uocabant. Vouit Tarquinius Priſcus. Poſt eū Tarquinius Superbus libris quadraginta millibus argēti in fundamentum impenditis, anteq̃ abſolueret, regno ob tyrannidē eiectus, imperfectum Romanis abſoluēdum reliquit. Dedicauit Horatius Publicola. Extructum fuit autem in Capitolini montis crepidine, Tyberim uerſus, quemadmodum etiam ſupra indicatum eſt. De forma, magnitudine, & pulchritudine huius tēpli uide Dionyiſum, et alios paſſim autores q̃ res Romanas, ipſamq́ Romā ſcriptis celebrauere. In ueſtigio erat fictilis Summanus deus: huius de cœlo tactū caput decidit in Tyberim. Habebat prętерea cellam, quam ingredi prophano non concedebatur. In ipſa cella coronæ

aureæ

aureę erant duæ: alteram Galli Ioui Opt. Max. consecrarũt: alteram Carthaginenses, ob partę uictoriæ in Samnites cõgratulationẽ, Romam Ioui miserunt. Erãt insuper sacella in eodem templo tria, scilicet Iouis Opt. Max. in medio, à dextra Mineruæ, à sinistra Iunonis. Et quia Mineruæ numerorũ inuẽtio à ueteribus tribuebat̃, lex erat scripta ut qui maximus Prætor esset, clauum iuxta eiusdem simulachrum pangeret, unde annorum numerus cognosceretur. Cõflagrauit autẽ simul totum hoc tam praeciosum ædificium bello Vitellino. Nunc locus ubi stetit prophanus est: Cernuntur tamen uestigia etiamnum, & fundamenta, sed inculta, atq; omnia dissipata.

De Saturni tẽplo, Iouis Tonantis, et Iouis Custodis, Fortunæ, Væiouis, Misericordiæ, Iunonis Monetæ, & Iani templo, Orestis sepulchro, Aerario publico, Domo Manlij, fanoq; Carmentæ. Cap. IIII.

POstq; Iouis Deorũ Regis templum quo loco situm, & à quo constitutũ,

deſcripſimus, par eſt deinceps aliorum quoq; qui ſua domicilia in Capitolio habuerũt meminiſſe, ac primo quidẽ de Iouis patre Saturno.

Saturnus antiquitus arã quà itur ex foro in Capitolium ſecundum uiam habuit, ab Hercule in eum locum, ut nõnulli uolunt conſtitutam. Sunt qui ab Herculis comitibus, Saturno tẽplum ædificatum uolunt: alij Tatium conditorem dicunt. Verum huius autorum uariæ ſententiæ hæc poterit eſſe ratio, quod duo templa Saturno ſacra fuiſſe quidam, ſed diuerſis locis atq; temporibus excitata confirmant. alterum ad Saxum Carmentæ ante cliuum Capitolinum. (Quo etiã oſſa Oreſtris ab Aritia allata condita fuerũt: alterum in eo loco ubi nunc S. Saluatoris ſacellum eſt, extructũ fuit: ubi adhuc hodie turris apparet, quã uocant in Aerario, & illic omniũ primum fuit ærarium publicum Romanis. In templo Saturni à Catulo Luctatio dicato, Ianus quadri frons

frons erat; hic quatuor anni tēpora signi ficabat, unde etiam Ianuario primo mēsi nomen est impositum.

Iouis Tonantis templum ad cliuum capitolinum ad ortum brumalem ædificauit primus Augustus. Hic dū noctu in expeditione Cantabrica lectica latus, fulgur lecticam perstinxit, & seruus dux interijt, Hinc Ioui Tonanti hoc tēplum uouit, & absoluit.

Fortunæ quoqꝫ templum haud procul inde ædificatum fuit.

Væiouis templum inter arcem & Capitolium fuit, hac parte ubi hodie Conseruatorum ædes extant. Væiouem aūt ueteres ideo uocabant, ut cui iuuandi potestas adempta esset: Ei capram sacrificabāt: Hic cū sagittas teneret, pleriqꝫ Apollinem esse opinati sunt.

Asylum, id est, Misericordiæ templū in Capitolio fuit, ad lucum opacum, mediū inter Capitoliū et Arcē, in ualle constitutum. Vocatur autem templum inter

montium duorum quercetorum. Hoc Romulus constituit, ut quicũq; reus illuc cõfugisset liber esset. Tiberius postea hũc malefaciendi ansam ratus, irritum fecit. Asylum autem omnium primum Herculis nepotes constituisse dicuntur.

Templum atq; Officina Iunonis Monetæ in area ubi olim Manlij domus stetit. Hanc ædem alij L. Furium: alij Cicereium prætorem: Ouidius à Camillo uotam refert. Moneta autem à monendo dicta, quod ex eo loco ubi postea ędis cõstituta, uox Iunonis de clade à Senonibus futura monentis sit audita. Hoc loco nũc Senatoris Romani domus est.

Iani Custodis arcis Capitolinæ, templum eo loco, ubi hac ætate facinorosorum custodiæ sunt & carcer, uersus occasum hyemalem, è regione fori Romani fuit. Ianum autem in Capitolio bifrontem Romulus & Tatius, quasi duorum populorum imaginem effinxerunt. Alij propter solertiam prouidẽtiamq; bifron

tem

tem pictum uolunt. hic enim primus coronam, rates, nauigãdi artem, & æneum numum, aliaq; multa reperit. Ab eundo Ianus dictus, quod hic cœlum cæteraq; omnia uertat. Idẽ & Vertumnus eadem de causa uocatus est. Veteres unum, posteritas plures credidit fuisse Ianos.

Iouis Custodis templũ Domitianus regno accepto exædificauit, seq; in ipsius dei sinu constituit. Fuit in eo loco ubi hodie Salinæ sunt, prope Iani templum.

De templis deorum incertam sedem nunc habentibus in Capitolio. *Cap.* V.

INter deos quibus in Capitolio certus locus ubi fuerit designatus ignoratur, primus est Terminus, ut cui in toto orbis terrarũ nullus sit locus proprius constitutus. Erat autẽ Terminus lapis rudis atq; informis. Huic Tatius templũ primus uouit: alij Numã uolunt dedicauisse: utcũque sit, antiquũ, admodum fuisse, ut in sequentibus facile colligitur, dubium non est. Cur uero in Capitolio ueteribus deus fuerit

fuerit existimatus, hæc causa fuit. Cum Tarquinius Superbus Ioui tẽplum ædificare decreuisset, consuluit Augures de loco, ne quid inauspicato ordiretur. Indicant Tarpeium. At hic locus iam antea à dijs occupatus, quorum illic sacella erant sacra. Hi igitur ut Ioui cederẽt sacrificijs euocandi, & in alium locum transferendi. Dij omnes libenter Ioui deorum regi loco cesserunt, solus Terminus locum dare recusauit: itaq; remãsit. Templum ubi absoluit, prima tecti pars quæ lapidẽ spectabat, nuda apertaq; relicta, ut qui deus includi nec debeat, nec possit. Augures igitur ea de re consulti, quur Terminus omnibus abeuntibus solus cũ Ioue mansisset: Respondent, æternum cum religione imperium significari. Huic non nisi sub dio sacrificabatur, & publicè, ut qui finium deus custosq; esset. D. Augustinus, Martem quoq; & Iuuentutẽ cum Termino Ioui cedere noluisse testatur, quod Imperium Romanum nullos haberet

beret terminos, necp ulla labefactaretur senectute.

Menti, & Veneri Erycinæ Attilius, & Q. Fabius Max. duumuiri ædes in Capitolio, unico canali diuisas dedicauerunt.

Iunoni Reginæ bello Ligurtino Cn. Flaminius templum in Capitolio uouit.

Opi uero Tatius Rex templum consecrauit, quòd hæc terra dicatur, quæ quidem terra mater rerum omniũ est, quum omnia procreet, in seq; resumat. Eadem Ops etiam Maia, Fauna, & Bona dea uocatur. Hoc templum de cœlo tactum scripsit Liuius.

Marti Vltori templum extruxit in Capitolio Augustus in colle Saturnino.

Fidei in eodem Attilius Colatinus templũ dedicauit.

Saluti, Concordię, Libertati, Victoriæ tẽpla in Capitolio extruxerũt. Licet Concordię etiam in urbe multa tẽpla fuerint.

Fortunæ Primigeniæ, & Obsequenti, Tullus templum dicauit.

Veneri

Veneri Caluæ in Capitolio templum poſuerũt in memoriã matronarum Romanarum & laudem ſempiternã, ut quę capillos ultro dederint ut tormenta ex illis bello gallico cõtra hoſtẽ conficerẽtur.

Ioui Sponſori ædẽ poſuit Tarquinius Superbus, dedicauit Sp. Poſthumius.

Ioui Piſtori itẽ in Capitolio templum antiqui conſecrarunt Romani.

De ſtatuis quæ in Capitolio olim fuere, uel etiamnum ſunt. Cap. VI.

STatuarum priſcis temporibus uaria erãt genera, & ex uaria materia conflata. aliæ nãq; marmoreæ, alię argẽtę, aureæ aliæ. Harum plurimæ in Capitolio, uarias ob cauſas & in genus humanũ beneficia dijs immortalibus ſunt erectæ, longoq; tempore cultæ atq; obſeruatæ. Viris item claris & bene de Rep. meritis mos fuit antiquis ſtatuas in templis, quæ alijs ad uirtutem ſtimulum adderẽt conſtituere.

Ioui in Capitolio ſtatuam Sp. Caruilius,

lius, deuictis Samnitibus, ſumpta magnitudine effegieq́ à ſtatua Iouis Latiarij in templo poſuit. Hanc à fulmine tactam meminit Florus. Idem & Ioui Tonanti ſtatuam erexit.

Victoriæ in templo Iouis Opt. Max. & Fidei ſtatuas ſingulas poſuerunt priſci Romani.

Nemeſi in Capitolio ſtatura conſtituta, quod hæc dea ſuperbos, & perfidos ulciſcatur. Eadem à Rhamnunte uico Attico, in quo colebatur, Rhamnuſia: Et Adraſte ab Adraſto qui primus ei templum extruxit, eſt dicta.

Herculi ob inſignes res geſtas plurimas in Capitolio ſtatuas erexerũt. Vnã P. Sulpitius, & P. Sempronius. Aliam Q. Fab. Maximus attulit à Tarentinis deuictis.

Euẽtus boni, & Fortunæ bonæ ſtatuę Praxitelis opera in Capitolio fuere.

Appollinẽ diadematũ, eiuſdemq́ Coloſſum, cubitorũ triginta, centũ & quadra-

draginta talentis in eo insumptis, Lucullus ex Apollonia Ponti in Capitolium transtulit.

Iani simulachrũ in Capitolio trecentorũ in dextra, sexaginta quinq; numeros, q anni dies significent, in sinistra tenens.

Castoris & Pollucis statuæ aureæ duæ à D. Claudio in tẽplo Iouis sunt dicatę.

Nili & Tygris fluminũ seminuda sunt simulachra ante Conseruatorũ ædes collocata: Alterum Sphinga, alterum tygridem animalia humeris habent: Vtrunq; cornucopię in sinistra, quod rerũ affluentiam significat tenet.

Herculis simulachrum nudũ, æneum, auro perfusum, imberbe, dextra clauã, sinistra Hesperidum aurea mala habẽs, prope scholam Græcam, & forum Boarium in ruina aræ maximę est repertum.

Sunt etiam simulachra quædam parietibus inclusa, ex æde S. Martinæ triumpho Parthico Dacicoque sublata.

Statuæ

Statuæ Viris illustribus in Capitolio constitutæ. Cap. VII.

SCipioni statuã chlamyde & crepundijs indutam, ob Antiochũ uictum, in perpetuam rerum gestarum memoriam, in Capitolio erexerunt.

Syllæ pedestris statua in Capitolio constituta.

Aemilio Lepido adhuc puero, quia hostẽ in acie uicisset, ciuemq; liberasset, statua est à populo Rom. extructa.

Metellũ uero ideo quod Palladium ex æde Vestæ incensa eripuit, hoc honore ut superiores affecerunt.

Corneliæ Gracchorum matri, quod in annonæ caritate frumentũ assibus præstitisset, statua posita beneficium rependerunt. Sic & Trebio Aedili.

Fab. Maximus sibi conflauit statuam & iuxta Herculis eam erexit.

Bruto Romani, quia à Tarquinij tyrannide Romam liberasset, inter regum statuas mediam ipsi posuerunt.

Domitianus non tulit ullam ſibi erigi ſtatuam niſi ex auro argẽto ue certi ponderis conflata eſſet.

Cõmodus Imperator ſtatuæ quam in Capitolio habuit, caput quod ex Neronis coloſſo auulſit, ſuę impoſuit: huius coloſſus in Cõſeruatorum ædibus fractus cernitur.

Lupę æneum ſimulachrum in ædibus Cõſeruatorum extat: ex cuius uberibus cõditores urbis Romulus et Remus pendere cernunur.

Romuli & Remi forma iuuenili ſimulachra in Capitolio remanſerũt: alterius ſtantis, et ſeruili habitu induti: alterius ſedẽtis, paſtori haud abſimile, curuato corpore, è planta pedis ſuppurati ſpinam euellit.

Statuæ innumerabiles fuere in Capitolio, præſertim deorum, aliunde Romam allatę, hinc exterarum nationum templis ſpoliatis, ſua ornarunt, atque ditarunt Romani.

De

De Cliuo Capitolino, Tarpeia Rupe, Saxo Carmētali, & Porta Stercoraria. Cap. VIII.

CLiuum Capitolinum uocabāt antiqui, locum, & uiam qua in Capitolium aſcendebatur. Verum is locus ubi fuerit olim, uariæ ſunt opiniones. Alij ad eam arcis partem quæ Auentinum reſpicit, ubi nūc S. Gregorij templum in Velabro eſt, fuiſſe affirmāt: Alij inter Saturni & Cōcordiæ templa, prope Seueri arcum, ad Senatoris ſtabula. Arcus autem Seueri ad radices Capitolij in fori Rom. capite excitatus: ſub quo tranſeūtes triūphaturi, Capitolium aſcendebant. Fuit ergo Cliuus Capitolinus ad forum Romanum, ſilice à Cenſoribus ſtratus, porticum ab æde Saturni in Capitolium ad ſenaculum, & ſuper id curiam conſtituerunt. Cor. Tacitus Capitoliū priſcis temporibus uarios habuiſſe aditus ſcribit, & hinc tam uarię de Capitolino cliuo natæ ſunt opiniones. In cliuo autem Capitolino olim Floralia feſta celebrata: cuius rei

quædam in eodem adhuc extant signa. Domum etiam Milonis scutis refertam & armis, in eo fuisse, autor est Cicero.

Tarpeia rupes locus is dicitur ex quo sontes præcipitati olim, etiam hodie in eo loco puniuntur, supra forũ Romanum.

Saxum Carmentæ Tyberim respicit, è regione pontis Senatorum.

Stercoraria porta in cliuo Capitolino cõstituta: ad eam sordes, è Vestæ templo expurgatæ abijciebantur, mox in Tyberim transferendæ.

De tabulis, columnis æneis, ansere argenteo. Cap. IX.

TAbularum genera duo in Capitolio fuere: alterum quod fortium uirorum res gestas cõtinebat depictas, aut pugnas, ciuitatumq; opugnationes. Fuere enim alij ita laudis cupidi, ut non esset illis satis, statuas in Capitolio erectas cernere, nisi etiam gesta sua tabulis descripta depictaq;, et in publico positis, gloriã suam etiam posteris celebrandam relinquerent.

querent. Alterum tabularũ genus leges antiquiſſimas, ut Romuli, Numæ et aliorum regum: item poſterorũ legislatorum ſtatuta, acta publica, fœdera, ritus ſacros, & antiqua monimenta in tabulis æneis inciſa continebat: quarum adhuc hodie quædam extant, quædam uetuſtate, bello, incendio, negligentia periêre. His antiquitus cuſtodes certi conſtituti, ne quid fraudis in re tã ardua fieret, erãt ordinati.

Columnæ quoq; æneæ in Capitolio à Domitiano ſunt poſitæ, quas Auguſtus Aegypti domitor, ex multis roſtris æneis in quatuor columnas ingentes conflauit, Romam'que aduexit. Sylla etiam ex Iouis templo Athenis columnas æneas Romam perduxit, & in Capitolio Ioui conſecrauit.

Anſeris argẽteum ſimulachrum in arce à Romanis, ob perpetuã memoriam, quòd anſer clamore cuſtodibus arcis hoſtium aduẽtum ſignificaſſet, Capitoliũq; ſeruaſſet, conſtitutum fuit. Hãc ob cau-

ſam Romæ etiam longo poſt tempore è publico anſeribus cibus dababatur. Sunt item aliæ complures antiquitates in Capitolio tabulis æneis et marmoreis inciſe ut epitaphia, aliaq́ꝫ quæ hic breuitatis cauſa omittuntur.

De quibuſdam ædificijs in Capitolio, alijsq́; rebus in genere. Cap. X.

POſtq́ꝫ de ſtatuis, tabulis, & columnis quæ notanda uidebantur, indicauimus, de ædificijs uetuſtis quædam obiter hoc in loco notanda.

Calabram Curiam Romulus in Capitolio ædificatam, culmis texit. Ad hanc Senatus populusq́ꝫ Romanus, à rege Sacrificulo, ut ludorũ, & ſacrificiorũ diẽ ex ipſo diſcerent, calabat̃, id eſt, uocabatur.

Non procul à dicta curia diſtabat caſa Romuli.

In eodẽ fermè loco ſtetit Porticus Metelli & Conſtãtini. Bibliotheca item Maiorum, columnis marmoreis artificioſiſſime extructa. Atriũ præterea publicũ.

Erat

Erat & locus in Capitolio ſacer, unde uerbena ad coronas fœcialibus & Patri= patratus, quibus fœdera pacem que fa= cturi, aut bellum indicturi coronabãtur.

Silex quoque lapis iſthic reperiebatur: hunc iuraturi per Iouem in manu tene= bant, hæc uerba ſonantes: Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter, ſalua urbe, & arce, bo nis, ut ego hunc lapidem, eijciat.

Habebat Capitolium cellas quaſdam ciſternis ſimiles, in quas quæ uetuſtate erãt inutilia conijciebant. Seiuges quoq; illic à Cn. Cornelio poſiti conſpicieban tur. Clypei itẽ duodecim aurati, hi facti ex pecunia, qua Aediles frumentarios, qui annonã compreſſerant, condemnarunt. Clypeus Martis Aſdrubalis imagine in= ſignis: & Columna Roſtrata, de qua Li= uius, iſthic cernebatur. In tẽplo Iouis Ca pitolini pallium breue, purpureum, lane ſtrum fuit, ad quod alię purpureæ ueſtes admotæ, cineris, diuini fulgoris colorem trahebant. Hoc muneris Perſarum Rex

ab extremis Indis allatũ, Aureliano dedisse perhibetur. Lamina ipsius Capitolij ænea sunt fabricata. Tegulas quoque æreas, Q. Catulus inaurauit. Locus ubi auguria à Numa fiebãt, in Capitolio fuit: à Tatio in Arce, ubi olim Manlij domus stetit, postea Monetæ Iunoni ædes extructa: Libri Sibyllini in templo Iouis Capitolini, sub terrra in arca lapidea à custodibus decem conseruantur. Tot præterea ædificia, tanta Capitolij pulcritudo, diuitię tam ingẽtes, tot ornamẽta & deorum delubra artificiosè extructa fuerè, ut merito deorum & Iouis domicilium terrestre ab antiquis sit dictum. Ita namq; extructum & ornatũ fuisse, saluis adhuc Rom. rebus ferunt, ut quantũ diuina terrenis, tantum hoc ædificium omnia totius mundi superauit, quæ uocant mirabilia, ut à dijs potius, cum humana superet ingenia, ædificatum uideatur. Hodie omnia nuda relictaq; cernuntur.

De

De Concordiæ & Iouis Statoris templo: deniq; quid sit Curia. Cap. XI.

INter Capitolium & Palatinum montem, uallis eſt, (de qua ſuperius,) huius templa, ædificia, & loca poſt Capitolium deſcribere ordo requirit. In ea igitur ualle primus locus meritò Concordiæ templo debetur: ut quæ à corde congruente dicta: ſola quicquid in orbe eſt augeat atque conſeruet.

Concordiæ igitur templum Camillus, ſi plebem patribus reconciliaſſet uouit. Populo itaq; in gratiã ſenatus reducto, ædem Cõcordiæ ſupra Comitium in forũ uſq; produxit. Huius porticus adhuc ad radices Capitolij extant. Ab hoc templo centum gradibus ad Monetæ ædem aſcendebatur. Concordiæ templum uetuſtate collapſum, à Senatu poſtea reſtitutũ fuit. In eo ſæpe Senatus cõgregatus, & conciones ad populum ſunt habitæ. In hoc etiã cella fuit, in qua dum conciones dimitterentur, ſæpe latrones, ar-

mati, & ſicarij tanq̃ in carcere incluſi reſeruabantur. Habuit & multas artificioſas ſtatuas & imagines: ut ſtatuas Iunonis, Apollinis, Latonæ Apolline & Dianam infantes ſuſtinentis. Item, Aeſculapij & Hygiæ à Nicerato fabrefactas. Iouis ſtatuam, Cereris, Mineruæ, & matronarum lachrymantium & adorantium ſtatuas à Stene factas. Martis & Mercurij Piſicratis opera. Marſiæ ligati à Zeuxide factam. Liber pater & Caſſandra à Theodoro picta. Victoria ipſa in pronao fulmine icta uidetur.

Ioui Statori Romulus in bello Sabino, ut fugam Romanorum ſiſteret, templũ uouit: Vnde & Stator Reip. Romanæ dictus eſt. Parta ergo uictoria, templum in radice Palatini montis, è regione ædis Concordiæ, ubi hodie ſpõdę murorũ altiſſimæ ædificauit. In hoc quoq;, ſicut & in Concordiæ templo, Senatus cõuocabatur ſæpe. Item in alijs templis. Curiæ in quibus Senatus habebatur tẽpla

pla erant, & illic fiebant S.C. at in ædibus sacris neq; Senatus conueniebat, neq; conciones ad populum fiebant. Templum Statoris Neronis incendio exustum fuit neq; deinceps restitutum.

De templo ac luco Vestæ, & templo Fidei, atque Romuli. Cap. XII.

VEstæ deæ templũ inter Capitolium & Palatinum montem, nõ procul à foro Romano, ubi hodie Mariæ Gratiarum templum conspicitur à Romulo conditum fuit. Prope hanc ædem Numæ Regia extructa. Pontifices Romani consultaturi de rebus magnis ad religionem pertinẽtibus, in Vestæ atrio conueniebãt: Quemadmodum Senatus populusq; Rom. de rebus maximis in Fidei templo cõsultabant. Fuit autẽ Fidei templum antiquissimũ in Palatio à Romulo, uel ut alij uolũt, à Numa extructum.

Vestæ lucus item erat sacer, qui à Palatij radice, in Nouam uiam usq; pertingebat. Ex eo luco ante urbem captam, uox audita

audita, futurũ ut caperetur nisi muri portæq́; reficerentur.

Romuli templum, ad radices Palatini, in medio eius lateris quod Capitoliũ respicit situm fuit, eo in loco ubi nunc D. Theodori templum est. In templo Romuli lupæ simulachrum uetustissimum est, quæ conditoribus urbis ubera lactanda præbet.

De Lupercali ficuq́; Ruminali. Cap. XIII.

LVpercal spelunca in radicibus Palatini montis fuit, arbustis tecta, fontesq́; sub petra profundi. In intimo antri loco ara Pani sacra fuit. Verum de nominis ipsius etymologia uariæ sunt, sicut de situ quoq; opiniones: ut nãq; locus erat latebrosus & incultus olim, sic iã undiq; habitatur, ut ne uestigium quidem appareat ubi fuerit Lupercal: maior tamen autorum pars in ea urbis parte fuisse affirmat, ubi hodie S. Theodori templũ conspicitur: in hunc locum namq; ad forum Romanum aliquando Tyberis sinu fa-

ćto alluebat, & proximum erat ubi pue- exponerentur. Igitur in Lupercali Romulum & Remum expositos constanter autores quidã affirmant, & in locum qui postea Ruminalis dictus delati, sub ficu à lupa nutriti sunt. Hæc in antro Lupercali suam mansionem habebat, & ex eo ad ripam sub ficum Ruminalem ad pueros lactandos decurrebat, ipsiq; speluncæ nomen dedit: ut sit Lupercal lupæ mansio & latebra. Sunt qui Euandrum speluncę nomen dedisse uolũt. Hic enim (ut superius demonstratũ) ex Arcadia natus, qui Panem deũ pastorũ antiquissimo ritu ornatissime colunt. Cui etiam mons in Arcadia sacer Lycæus dictus, quòd λύκος, id est, lupos ab ouibus prohibeat, gregemq; cõseruet. Euander itaque in Italiam ueniẽs, in his partibus consistens, lucum hunc & speluncam Pani consecrauit: eum patrio ritu coluit. Ara itaq; in ea spelunca extructa caper in ea sacrificabatur, ut deo custodiq; gregis: &
quum

quum lupos à gregibus arceat, locus in quo colebatur Lupercal est dictus.

Lupercalia autem festa à Romulo & Remo instituta. hi enim à Numitore loco extruendæ ciuitati impetrato in eo loco ubi expositi fuerãt, sodalitium ad conuiuium lęti aduocant. Sacrificantes cibo refecti, ubi largius bibissent, iocantes pellibus immolatarum caprarũ sese induunt & saltando gestiunt. Inde posteri eius rei celebrantes memoriam, Lupercalia festa egerunt. Lupercalia autem à loco ubi primum cœpta sunt agi, nomen retinuerũt. De his uide plura apud Val. Maximũ, Seruiũ, & Plutarchum in Antonij uita.

Ficus autem Ruminalis à Tyberi flumine qui Rumon dictus est, nomen habet. Alij à Romulo nomẽ habere uolũt. Quidã à lacte infantibus dato: pars enim gutturis, quo lac attrahitur, ruma dicit. Fuit autem locus is è regione ædis DD. Cosmę et Damiani, ad latus Palatini mõtis: circo Maximo oppositum. Romulus

&

et Remus in Lupercali expositi, et in hũc locum delati, in Comitio sub Ruminali ficu sunt educati. Huius arboris uestigia ad Augusti usque tempora perdurasse, testis est Ouidius.

De uia Noua, uico Iugario, & Thusco uico. Cap. XIIII.

Via Noua è regione tẽpli Iouis Statoris, per uallem inter Capitolium & Palatium ducta, foro Rom. coniungitur. Hæc tametsi dicatur Noua, antiquissimã esse constat, & diuersa est ab ea quã Caracalla sub thermis suis restituit.

Iugarius uicus, qui alio nomine etiam Thurarius dicitur, à porta Carmẽtali per Capitolij radices, ad forum Romanum ducit. In eo uico Iunonis Iugæ, quæ matrimonia iungere putabatur, ara fuit, & hæc uico Iugario nomen dedit.

Thuscus uicus à foro incipit, & per Palatini radices in Velabrum iter præbet. Nominis etymon hoc est. Thusci aduersus Aritios pugnantes, superantur ab illis,

lis. Multis itaq; in bello occisis, pauci Romam confugiunt. Hi igitur urbis amœnitate, & loci commoditate secum persuasi, illic manere decreuerunt. Itaq; à Senatu illis loco inter Capitolium & Palatium ad quatuor stadia cõcesso, eum inhabitarunt. Hinc Thuscus uicus ab illis dictus, nomen hoc multis pòst seculis retinuit. In hoc uico lenones, aliiq; eius generis homines postea habitarunt, unde ignobilis factus, nomẽ quoq; amisit.

De arcubus Romuli, Senatulo & Ouidij domo. Cap. XV.

ARcus ueteres (quos Romulũ quidam extruxisse putãt) lateritij longo tempore mansere, neq; passi sunt Romani ut quisq; marmoreos faceret, ut cõditoris urbis memoria mentibus hominum tenacius remaneret. Verum longo tempore pòst uetustate collapsi, in loco urbis, ubi nunc templũ S. Mariæ de gratia est, nunquam restaurati.

Senatulũ uocabant Rom. eum locum qui

qui inter Capitolium & forū fuit, in quo Senatores cōſultandi gratia conſiſtebāt.

Ouidij domū ſub Capitolio ſitam fuiſſe Ouidius ipſe teſtatur, ubi hodie templum D. Mariæ de Conſolatione.

Hactenus de Capitolij & uallis adiacētis ædificijs. Sequitur mons Palatinus.

DE VARIA PALATII ETYMOLOGIA, LIBER Tertius. CAP. I.

QVANQVAM Palatinus mons longo tempore ante urbē conditā inhabitatus fuerit, ut à Valentia Itali filia: & poſt eam ab Euandro: qui & arcem in eo conſtituit: Suceſſerunt huic poſt urbē conditā Reges & Imperatores, adeò ut Romæ uix alius locus, ſcriptis magis celebratus ſit hoc monte, tamen nominis, cur ita uocatus ſit, ratio certa, quam tuto ſequaris inueniri uix poteſt. Volunt alij hinc di-

ctum quod Arcades cum Euandro pa-lantes, nullo ordine in eum locum, & Pa-latini ex agro Rheatino, qui etiam Pala-tiũ appellatur, uenerint, & montẽ hunc occuparint. Alij à Palãte Euãdri proauo. Liuius à Palanteo Arcadiæ urbe primũ Palantiũ, postea Palatiũ, uocari cẽsuit. Sunt pręterea qui à Palatia Latini uxore nominis originem ducant. Vel à Pala-tho Hyperborei filia, quæ ex Hercule La-tinum suscepit, & montẽ hunc incoluit. Vel à Palantia Euandri filia, quæ in hoc monte sepulta fuit. Aut à Palante qui & ipse illic sepultus. Quidã à pecorũ bala-tu, quę olim antequã incoleret̃, illic pasce-bãtur sic dictũ autumãt aut q̊d balare, id est, errare illic soleãt greges. Atq; hinc Nę-uius Balantium nominauit. Tremellius Romuleum montem uocat, à statua Ro-mulei quæ in ipsius mõtis pede inuenta fuit. Hæc de nominis etymologia dixis-se sat est.

De Victoriæ, Cereris, Iunonis Sospitæ, Matris deûm, & Libertatis templo, & eiusdem porticu ac de Caßij domo. Cap. II.

POst Palatini nominis declarationẽ eiusdem mõtis templa atq; ædificia, quemadmodũ in Capitolini montis descriptione factum est, persequemur.

Cũ Romani multa feliciter armis gessissent, uictoriamq; ab hostibus sæpe retulissent, ne dijs, quibus pręclare gesta accepta ferebant ingrati arguerẽtur, ac deinceps minus prosperis successibus uterentur, Victoriæ deæ templum in Palatio in ea parte quæ Mariæ Nouæ hortos spectat, in infimo cliuo ad Portam Romanã consecrauere. L. Posthumius Aedilis Curulis ex multatitia pecunia extruendum curauit, absolutum Victoriæ deæ dedicauit.

Prope hoc fuit & ædicula Victorię uirgini sacra, quam Portius Cato uouit.

Præterea Iunonis Sospitę templum, in eodem loco fuit.

Arcades qui ad Palatinum cum Euandro uenerant, Victoriæ templum, sed à superiore diuersum, & multo antiquius in Palatio extruxerunt, & annua sacra in honorem deæ celebrarunt.

Iidem & Cereri in Palatio templũ ædificarunt.

In libris Sibyllinis carmẽ erat: Pelli Italia alienigenam hostem posse, si Mater Deûm Romam allata esset. Lapis uero erat quem incolæ sic appellabant. Missi ergo in Asiam Pessinuntem Phrygię oppidum legati, Magnam deûm matrẽ mari in Italiã aduexerunt: P. Cornelius deinde à mari in Palatiũ portauit, & in Victoriæ templo, tantisper dum & illi ædificaretur collocauit. M. Liuius et C. Claudius Censores Matri Magnæ deûm ædẽ faciendam statuis, columnis & pauimentis, ex uarijs lapidibus prætiosam locauerunt. Dedicauit aut Iunius Brutus. Ludi quoq;, quæ Megalesia uocant, ob dedicationem instituti: de quibus Cicero.

Libertati

Libertati autem templum & porticum struxit P. Clodius, in parte domus Cassij prope Iouis Statoris templum.

De Fano & Ara Febris, Aede Larum, deæ Viriplacæ sacello, templo Fidei, & Iouis Victoris æde. Cap. III.

NOn ijs solum dijs, qui generi mortalium benefacerent templa consecrauerunt Romani, sed etiam ijs qui nocebant, ut minus nocerent, ac mitius punirent, sacella statuerunt. Sic Febri in Palatio templũ & arã cõsecratam fuisse certum est. Sic & Nemesi, de qua lib. 2. &c.

Larum ædem præterea in Palatio extruxerunt.

Deæ item Viriplacæ sacellum in Palatio sacrum fuit. In quod si maritus cum uxore etiam discordes uenissent, concordes, compositis animis mutuo simul domum redebant.

Fidei templũ, postq̃ Aeneas cũ Ascanio & Roma filia in Italiam uenit, exædificarũt in Palatio; Quod tamen filiæ no-

mini dicatum, & in frõtiſpicio templi inſcriptũ. Multis ergo pòſt annis, cum Romulus & Remus de nomine urbi imponendo contenderẽt, S.P.Q.R. nomẽ Aeneæ filiæ in templi frontiſpicio legentes, ab ea ciuitatẽ Romã nominare placuit.

Ioui Victori Q. Fabius bello Sabino ædem uouit, & poſtea in Palatio monte conſtruxit, dedicauitq́ꝫ.

De Heliogabali, Apollinis, & Penatium templo, de æde Orci, loco Palladij, & templo Augusti. Cap. IIII.

ANtonius Heliogabalus, deum Heliogabalum in Palatio cõſecrauit, & templum in eo loco ubi prius Orci fuerat extruxit. Verum ut huic nouo & fictício deo, nomẽ autoritatemq́ꝫ faceret, magna ueneratione typũ Magnę deûm matris, Veſtæ ignem, Palladium, ancylia, & omnia quæ inſigniter Romani colebant, in ſuum templum transferre contendit. Chriſtianorum quoqꝫ & Iudæorum religionẽ aſſimilans, ut nemo eſſet

cui

cui non in huius templi & dei ueneratio nė prætextum facere queat, quo minus ſalua conſcientia hunc coleret.

Apollinis præterea templum uetuſſimum in Palatio extructum fuit. Hoc fulmine deiectum, cum deſiderari à deo auruſpices dicerent, Auguſtus, addito porticu ad illius ruinas, et templum q̃d prius ſteterat, nouum excitauit. In quo templo Auguſtus iam ſenio cõfectus, ſępe Senatum habuit, & decurias iudicũ recognouit. In eo item lychni arboris inſtar erant, quo probati poëtæ ſua ſcripta reponebant. Huius templi ueſtigia quędam, ſed obſcura extare uidentur prope Fedræ uineam, ubi Tiberia domus ſtetit. Huic ludi Apollinares inſtituti, de quibus lege Ciceronem.

Penatium deorum templum in Palatij ea parte quæ Boream ſpectat, in Velia haud procul à foro ſtetit. In hoc deorum Troianorũ imagines erant. Sunt in eodẽ adoleſcẽtes duo ſedentes & pilam in ma-

nu habent. Litui itē ferrei atq; ærei: prete rea uas Troianum fictile. Apollo quoq; & Neptunus in eo conspiciebantur.

Vestæ deæ templum cum conflagrasset, Palladiū ereptum, in Veliam translatum, templo D. Andreæ, quod in eo loco consistit, Pallaræ nomen dedit.

D. Augusto qdā templū à filia sua Liuia extructū in Palatio fuisse memorāt.

De domibus Palatinis, & Saliorum Curia. Cap. V.

QVod Romulus & Remus olim pastores in his locis fuerint, tabernæ & casæ, quæ longo post tempore lignis & harundinibus tectæ sunt inuentæ testificātur, quas pastores si quæ uetustatæ corruissent, ex eadē materia, ad pristinā formā reficiebāt, ut ppetua Romuli & Remi urbis conditorū, qui olim fuissent, & quas domus habitauissent, ad posteros manaret memoria. In angulo Palatij qui in Circū ducit, Casa quam Romuli uocarunt, multis seculis stetit.

Tullus Hostilius, antequã Curiam ædificasset, Veliam, in eo loco, ubi postea Penatum templum fuit inhabitauit.

Non longe ab eo loco, in ea Palatij parte quæ forum uersus respicit, Catilinę domus ædificata fuisse dicitur.

M. Scauri uero domus paruo trãsitu à Catilinæ ædibus separatur.

Ciceronis domus à L. Crasso empta, supra ædẽ Iouis Statoris, prope Palatium in montis Palatini loco celeberrimo fuit.

Crassi oratoris & Viturbij domus in Palatio olim euersas, autor est Plinius.

Vani ducis domus quoque in Palatio fuit.

Tiberij item, de qua etiam capite præcedenti.

Augustus natus in Palatij regione ad capita Bubula, ubi post eius obitum Sacrarium illi constituerunt; primum iuxta forum Romanum supra scalas Annularias, in domo quæ Calui oratoris fuerat, habitauit. Postea Palatiũ ex suis im

pensis ædificatum, Reip. donauit, ipseq́ in Palatino paruas Hortensianas ædes inhabitauit.

Saliorũ curia in Palatio ædificata conflagrauit, & in eius cineribus Romuli lituus illæsus inuentus.

Publicola Foro imminentem domum Subueliã nominatam inhabitauit.

Tarquinij Prisci domus ad Iouis Statoris fuisse, facile ex Liuio probatur.

De Summa Velia, Statuis palatinis, alijsq́; rebus in genere. *Cap.* VI.

VElia Summa fuit in Palatij parte altiori quæ in ortum æstiuũ spectat, ubi nũc Mariæ Nouæ templum est. Velia autẽ dicta est, quod olim ante ouium tonsuram inuentam, pastores illic lanam uellere consueuerint.

Augustus in Palatio Latinã Græcãq́ bibliothecã ex Apollinis Thuscanici colossi ære nobilissimo instituit atq; exornauit. Addidit & Porticum quã Palatinam uocarunt. In hac à Senatu Numeriano

Imperatori

Imperatori & Oratori insigni statua con stituta fuit. In eadẽ Porticu M. Varrone adhuc uiuẽti statua à Rom. est instituta.

Auguratorium, id est, augurijs captan dis locus in Palatio fuit.

Apollo item Palatinus Scopæ opus in Palatio erat. Latona eodem loco collo- cata fuit.

Britannico Titus Imperator statuam auream in Palatio posuit.

Arbor præterea ex hasta Romuli nata in Palatio erat. Is enim post auguria in Auentino monte capta, hastam in Pala- tinum iecit, quæ fixa in terra, fronduit, & in arborem creuit.

Laurus item in Palatio eodem die quo Augustus natus, cum eo enascens subi- to apparuit. Ex hac lauro triumphaturi coronari solebant.

Balneæ Palatinę, quorum Cic. pro Ro scio meminit, in eodem Palatio fuere, & quædam adhuc uestigia supra circũ Ma nimum nõ multũ à uinea Fedræ extant.

In eodem monte etiam locus qui Sicilia dicebatur fuit. Item Iouis cœnatio.

Plateæ Antonianæ pulcherrimæ, saxis Lacedæmonijs, & porphyreticis stratæ in Palatio fuere.

Vicus Padi & Fortunæ, quoque in Palatio extabant. Ludi ibidem celebrabantur quos Palatual uocabant.

De Palatio nūc Maiori, Atrio, & ueteri ipsius Palatij porta. Cap. VII.

QVātum spacij olim Palatium occuparit, quàm splēdide fuerit ædificatum, quàm opulentum, & quàm frequenter inhabitatum, ruinæ ingentes, picturæ, statuæ, columnæque præciosissimæ illic inuentæ facilè demonstrant. Nullus enim unquàm scriptū reliquit, quis tanta ædificia primum instruxerit: deinde auxerit, & in tam insigni loco domicilia cō stituerit. Paulatim & tanquam ignorantibus antiquitatum autoribus, in tantum fastigium creuit, nec quicquam uno tempore simul factum, quod memoria dignum uideretur

uideretur fuit. Solent enim rerum ſcriptores ea ſolum poſteris tradere, quæ admiratione digna uidentur, & rara. Palatinus hodie Palatium Maius uocatur, & præter S. Andreæ ædem, uix unam aut alteram domum, quę inhabitetur habet. Reliqua uinetis, & paſcuis apta loca, ouibus, caballis, capriſq; gramina et uictũ præbent, ut rectius Balãtium à pecorum clamore, quàm Palatiũ dici uideatur. Et idem de Palatio Vaticano, quod etiam ipſum deſertum eſt, dici iure poſſit.

Atrium Palatij augurato olim conditum, Senatus cõſulebatur in eo, quia Senatum, niſi in augurato loco habere non licebat. In quo etia oues ſacrificabãtur.

Porta Palatij uetus, prope Roſtra, è regione D. Laurẽtij in Miranda fuit. Hanc quidam Romuli portã olim dictã uolũt.

De templo Iani, Augusti, & Faustinæ. Cap. VIII.

PAlatij templis ædificijſq;, quæ tertia pars urbis erat, deſcriptis; Sequitur quarta

quarta: forũ ſcilicet Romanũ. In eo Iani templum, (à Iano enim, qui rerum omnium ianua habetur, incipere rite uidemur.) ampliſſimum, quatuor portarum: Nam Ianus ipſe, qui in eo colebatur, quadrifrons, ex Faliſcis Thuſciæ ciuitate captis in Forum Trãſitorium Romam translatus erat. Templum autẽ in ea parte fori, quæ forũ Rom. ſpectabat, prope Pauli Baſilicam, extructum fuit. Procopius ſua ætate in medio foro, ex aduerſo Capitolij, paulo ſupra eũ locum, quem Romani tres Parcas uocabãt, ædificatũ fuiſſe memorat. Fuerunt & alia Iani tẽpla, ut in Capitolio ad Marcelli theatrũ Iani bifrontis, quod totum æneũ erat, portis duabus æneis: quæ pacis tempore clauſę, bello uero ingruẽte apperiebãtur.

Auguſti templum in foro Rom. poſitum fuit. Hoc Tiberio imperante adhuc imperfectum, Caligula abſoluit, ponteq́ſuper ipſum transmiſſo, Capitolium Palatio coniunxit.

Fauſtinæ

Faustinæ tẽpli quædã adhuc uestigia extare uidẽtur. Hoc illi maritus eius Hadrianus sub Tauri radicibus, ut diuinis afficeretur honoribus, fundauit. Id postea filius eius Antonius Heliogabalus, sibi, uel Ioui Syrio, uel Soli templum esse uoluit. Hodie templũ S. Laurentij in Miranda est.

De Castoris & Pollucis templo & Rostris. Cap. IX.

CAstoris & Pollucis templum in foro Rom. ante Rostra, apud Faustinæ templum olim fuisse nemini dubium est. Hanc ædẽ dedicauit A. Posthumius Dictator. L. Metellus deinde ex Dalmaticis manubijs restaurauit. In hac, ut in alijs multis Senatus est habitus, & conciones ad populum factæ. Cecilius Metellus hanc statuis, columnis, & nobili pictura exornauit, & Floræ simulachrum insigni pulchritudine in ea posuit. Tabulam quoque, quæ ciuitatis equitibus Campanis donatæ monimenta continebat.

bat. Huius templi gradus deinde auulsit Clodius, ut testis est Cicero.

Rostra templum, ad Palatij radices fuerunt, è regione Castoris & Pollucis templi, ubi nunc paruum S. Mariæ de Inferno sacellum est. Ex rostris autem sententiæ, & s. c. ad populum referebantur.

De Cæsaris, Veneris genitricis: & Martis Vltoris templo, & Atrio Veneris Cap. X.

Diuus Cæsar prope forum suum ad uiam Sacrã, post Faustinæ ædem templum habuit. In eo ab Augusto Victoria, & Castor dij sunt positi.

In eodem Cæsaris foro, fuit etiam Veneris Genitricis post Faustinæ templũ. Hoc Cæsar bello Pharsalico uotum ædificauit.

Post uictoriam contra Pompeiũ, Cæsar Veneris templũ Atrio inclusit, quod Hadrianus deinde restaurauit.

Marti Vltori Augustus in bello Philippẽsi templũ uouit, quod postea in suo foro extruxit. In quo scyphi ferrei Marti di

cati,

cati, & Alexandri Magni tabernaculum ſuſtinẽtis ſtatuæ duæ. Hoc templũ quod hodie D. Martinæ uocãt, fuiſſe putatur.

De Vulcani, Concordiæ, Pacis, Romuli, ac Veneris Cloacinæ templo. Cap. XI.

VOlcani templũ ſupra Comitium & forum Rom. ad radices Palatini poſuit Romulus. Tatius autem Volcani, ſicut & Solis, Lunę, Saturni, Rheę, Veſtæ, Dianæ, & Quirini dedicauit. In templo Volcani Romuli æneus currus quo ſecundo triumphauit, Volcano fuit dicatus. In quo & Coclis ſtatua erecta manebat. Conciones ſæpe in hoc templo ad populum ſunt habitæ.

In area Volcani templi, Concordiæ ædem Fuluius libertino patre natus, 303. annis poſt Capitolij extructionem, ſi populo ordinẽ Senatorium, & equeſtrem recõciliaſſet, uouit. Extructũ deinde ex condemnatorum fœneratorũ multaticia pecunia, in Palatini radicibus, Opimius Cos. poſtea reſtaurauit. In eadem area

biduo ſanguine pluiſſe, teſtis eſt Plinius.

Liuia Druſilla in Porticu ſua ob ſuam & mariti mutuam beneuolentiam, Concordiæ templũ erexit. Quod poſtea Tiberius dedicauit.

In quo loco Druſilla prius Concordiæ poſuit, Veſpaſianus deinde Pacis templum à Claudiano antea inchoatum mira celeritate poſt bella ciuilia abſoluit. Fuit admodum amplum hoc, & quadratum, maximis pulcherrimisque columnis exornatum, templorum omnium locupletiſſimum. In hoc uaſa & ornamenta templi Hieroſolymitani à Tito triumpho allata impoſuit Veſpaſianus. Habebat & Ganymedis ſtatuam, & alia innumerabilia ornamẽta, quibus decoratum fuit. Hoc templum igne accenſum, ſubito totum exhauſtum eſt, neq; unq; cognitũ unde iſte ignis acciderit, niſi quod quidam putant, in terręmotu, qui eadem hora fuerat ex lapidum attritu, ignem fuiſſe excuſſum.

Ara

Ara Pacis ab Augusto primũ excitata, quo in loco, posteris incognitũ. Hanc postea auxit & exornauit Agrippa. Inter Pacis & Faustinæ extat adhuc templum antiquissimum, & eiusdem porticus columnæ duæ, quod nunc DD. Cosmæ & Domiano dicatum est. Hoc Romuli & Remi fuisse putant, nempe quod Caruilius Cos. uictis Samnitibus dedicauit, & ex spolijs, quæ innumerabilia erant exornauit.

Veneris Cloacinę templũ prope uiam Sacram constitutum fuisse, testis est Ouidius. Cloacinæ autem simulachrum in Cloaca maxima repertũ, cõsecrauit Tatius. Et quia, cuius effegies esset ignorabatur, ex loco ubi inuentum fuerat, nomen illi est inditum.

De Telluris, Salutis, Victoriæ, Solis et Lunæ templis, de domo Caßij, deq; Armamentario. Cap. XII.

TElluris ædis locum alij incertũ, alij non longe ab Esquilijs, prope cliuũ

quod ad D. Petri in uinculis ædẽ ducit, fuiſſe putant, ubi nũc S. Pantaleonis templum eſt. Vouit hoc Sempronius: Qui dum ad Aſculum Picentinorum caput cum hoſte pugnat, terra tremuit. Vt igitur deam Tellurem, quam iratam putabat, placaret, templum hoc illi uouit. Aedificatum eſt autẽ in area ubi domus Sp. Caſſij regnũ affectantis euerſa eſt. Prope hoc templum Telluris Armamẽtarium fuit, cuius in quodam loco etiam Cicero meminit.

In eodem hoc ambitu Saluti ædem bello Samnitico uouit C. Iunius Bibaculus Cos. Hæc ab eodem Cenſore locata, & Dictatore dicata fuit.

Victoriæ ædem prope forum Rom. L. Volumnius Aedilis ex pecunia multaticia faciendam curauit.

In hoc loco etiam Apollinis ara fuit.

Concordiæ & Aeſculapij in hortis D. Mariæ Nouæ fuiſſe, uerſus Amphiteatrum quidem uolunt.

Mercurij

Mercurij templum quoq; in foro fuit.

Isidis & Serapidis templa in Emporio fuere. Hæc quidam Solis & Lunæ à Tacio dicata fuisse putant.

De Foro Traiani, deq; ijs quæ in eo sunt, uel olim fuere. Cap. XIII.

HActenus de templis, locis sacris, & quæ ad religionem notanda uidebãtur, perscripta sunt breuiter, deinceps de ijs pauca quæ ad hominum memoriam & laudem pertinere uidebuntur dicemus: & ab optimo Principe Traiano auspicabimur.

Traiani forum inter Neruę forum, Capitolium & collem Quirinalẽ ab Appollodoro mira industria extructũ fuit. Idẽ architectus, Traiani iussu Metodeum, & Gymnasiũ ædificauit. Fori tectũ ęneum, intus undiq; circum simulachra equorum, et signorũ militariũ aurata tegebat. Simulachra autem hęc publico sumptu, in eorũ, q̃ bene de rep. meriti, aut alioqui ob facinus insigne memoriã ponebãtur.

Arcus item triumphalis, & alia multa in Traiani laudem extructa, forum eius exornabant.

Fori porticus amplissimis excelsisq; columnis & magnis epistylijs imposita, tantã præbebat intuentibus admirationem ut Gigantum potius quàm hominũ opera crederentur. In hanc summorum uirorũ statuas pulcherrimas Alexander Seuerus in Traiani honorem transtulit.

Equus itẽ Traianus in medio altus columnis impositus stabat. In numismate etiam Traiani cum hac inscriptione reperitur S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI. Verum de his multa Lampridius.

Idem Palatium uarijs mamoribus, intus picturis & statuis exornasse fertur.

In medio foro colũna Traiani Cochlidis structura stabat. Hęc circumquaque rerum gestarum à Traiano summã, mira arte cælata habebat, in primis uero Dacitum bellũ. Intus 185. gradibus ad summum fastigium, quadraginta fenestellis

lucem

lucem admittentibus præbet aſcenſum. Alta pedum 120. Vel ut Eutropius ſcribit 140. In ſummo Traiani oſſa in pila aurea condita ſeruabantur. Hanc columnam Traianus ipſe nõ uidit. Nam dum hic contra Parthos bellum gereret, Senatus hãc illic abſenti dedicauit. Qui dum è Perſis redit, in itinere apud Seleuciam Syriæ urbem, fluxu ſanguinis à uita deceſſit. Cadauer uero Romam perlatum, ſolus hic, teſte Eutropio, inter Imperatores in urbe ſepultus fuit. Quod autem in columna oſſa ſeruantur ea ratio eſt: Maioribus mos fuit, Principes nobiles'que ſub montibus ſepeliri. At cum mõtes ſepulchris excitandis ubiuis nõ ſufficerẽt, accidit ut pyramides altæq; columnæ ſuper cadauera collocarentur.

De foro, Palatio, & Porticu Neruæ. Cap. XIIII.

NEruæ forũ poſt S. Hadriani ædem occurrit. In medio huius columna ænea ingenti magnitudine, tecta ex laminis

nis aurichalci, intrinſecus lumine ambiguo ſtetit. Forum uarijs ſtatuis & columnis, quæ Neruæ geſtorum ordinem continebāt, exornatū fuit. Hoc poſtea Tranſitorium forum, quod inde in Auguſti & Romanum forum iretur, uocatū eſt.

Porticus ipſius fori pars quædā adhuc apparet. Hæc incendio conſumpta, obſcura quædā, quod in eo loco Neruæ forum fuerit, ueſtigia reliquit.

Palatij quoqꝫ Neruę pars ex quadratis lapidibus, et columnę adhuc inter Comitium, & Militię turrim cum S. Blaſij æde incluſæ ſunt.

De foro Romano, Comitio, Carcere Tulliano, & Marforij ſimulachro. Cap. XV.

ROmanum forum, quod etiam Latium uocatur, à radicibus Capitolij ſecundum longitudinē uſqꝫ ad templum S. Mariæ Nouæ, quæ in Velia eſt perducebatur. Verum ab initio fines multo anguſtiores habuit. Nam ab eo quod dictum eſt initio, non ultra primas radices

Palatini

Palatini progrediebatur. Multos deinde post annos ampliauit Augustus.

Comitium foro coniunctū, imò pars fori fuit, incipit namq; à Palatij porta & finitur ad templum D. Mariæ Nouæ.

In radicibus Capitolij, uersus ortum brumalem, Ancus Martius carcerem, in quem rei includerentur ædificauit. Addidit deinde Tullius Rex eam partem quæ sub terra est, & carceri, ut Tullianum uocetur, nomen dedit. Fuit autem ex ingentibus saxis, angustis & oblongis foraminibus, lucis umbrā recipiētibus factum. Camera intus lapideis fornicibus, inculta tenebris, odore tetro ac fœtido. Carcer hic in duas partes, Camerā superiorem & inferiorem distributus. Vocatus est autem carcer à coërcendo, is enim inclusos, ne exeant coërcet.

Ante hunc carcerem ingens simulachrū marmoreū iacet, quod Marforium appellant. Hanc alij Pistorum dei, alij Iouis Panarij, quod tumores panū instar

undiq; promineãt, effigiem eſſe putarũt. Nam Romani olim in Capitolio à Gallis obſeſſi, moniti ſunt à Ioue in ſomnis, ut ex omni frumẽto quod reliquum erat, panem facerẽt, & in caſtra hoſtium proijcerent. Quo facto, Gallis, inopia ſubigi poſſe Romanos, deſperãtibus, ab obſidione deſiſtunt. Romani igitur Ioui Piſtori aram & ſtatuam ob perpetuam beneficij memoriam erexerunt.

Putatur & hæc effigies Rheni flu. Germaniæ eſſe, cum in ſcopulo ſit erectum. Cur autẽ Marforium dicatur, niſi ea ſit cauſa quòd in Auguſti foro conſtitutum eſt, ignoratur.

De Secretario Pop. Rom. Arcu Septimij, templo Saturni: ac de Aerario, & officina cudendi pecuniam. Cap. XVI.

POſt Marforij ſimulachrum, à regione arcus Septimij, templum D. Martinæ eſt. Hinc olim Pop. Rom. Secretarius in marmore inciſus fuit.

Ex aduerſo Martinæ ædis, ad Tarpeiæ

rupis

rupis radices arcus Septimij, in utroque frõtiſpicio eius Imperatoris terra mariq́ꝫ geſta continet.

Sequitur mox rectà, nunc D. Hadriani, quod aliquãdo Saturni templum fuit. Saturni autem templum antiquiſſimum fuit. Conditorem referũt quidam L. Largiũ, alij L. Tarquiniũ, tametſi Largium dedicauiſſe ratio ſit uériſimilior. Liuius, A. Sempronio, & M. Minutio Coſſ. dedicatum, Numantium Plancum reſtauraſſe ſcribit. Aerariũ publicũ Pop. Ro. ex Capitolio in hoc templum trãslatum fuiſſe nemo ſcriptorũ negat. Verũ quare in Saturni æde ærariũ eſſe uoluerint ueteres, uariæ ſunt opiniones: Quidã ideo hoc factum uolũt, quod Saturni temporibus furtum nullũ commiſſum ſit: Sub illo enim omnium omnia cõmunia erãt, neqꝫ quiſqꝫ auarus, aut improbus proximo ſtruebat inſidias, ſed iuſticia, fide, charitate adminiſtrabantur omnia. Cyprianus hanc refert cauſam, quia Saturnus

primus

primus numum ſignari in Italia inſtitue rit. Seruabantur autē in ærario promulgata publica. Libri Elephantini, in quibus XXXV. tribus Pop. Rom. continebātur. Omnium publicarum rationum libri. Tabulæ item ærarij ueteres, & debitorum. Præterea militaria ſigna. Deniq; quæ Prouincijs ſubiugatis, ab Imperatoribus ducibusq; per triumphos adferebantur. Poſtremo, quæcunq; Reip. communiter reſeruare ex uſu erat: Vt leges, literas, et alia quę ciuitatis ſunt cõmunia. Cenſores ipſi in Saturni quoq; iuſiurandum ſubire cogebantur.

Inter templum quod nunc D. Hadriani, olim Caſtoris & Pollucis, cudendi pecuniã, priſcis temporib. ſtabat officina.

De Miliario Aureo, Ponte Caligulæ, et de Roſtris ac Curia. Cap. XVII

MIliarium Aureũ in capite fori Ro. ſub Saturni æde, prope arcum Septimij olim fuit. Columna autē fuit quæ ita dicebatur, in qua omnes Italię uiæ inciſæ

cisæ finerent, & à qua ad singulas portas mensuræ regionum currerent.

Caligula per forum Rom. à colle Palatino ad Capitolium pōtem marmoreum duxit: quo ædificio nihil in tota urbe ambitiosius unquàm extitit. nam pons octoginta ingentibus ex marmore candidissimo columnis sustētabatur: quarum tres adhuc ad huius mōtis radices, totidemq; ad illius, ut olim à Caligula sunt constitutæ cernuntur. Ad ipsum pontem, in medio foro, è contrario D. Hadriani tēplo columna stat, hæc una ex illis fuisse creditur, quæ equum Domitiani æneum & inauratum sustinuit. Ad pedes equi huius, Rheni fluminis Germaniæ simulachrum erat, quod de hac prouincia Imperator Domitianus triumphasset. Et hoc est simulachrū quod postea Marforiū appellarunt: de quo plura capite præcedēti.

Ex nauium Antiatium rostris, suggestum in foro Rom. ad Palatij radices extructum à Romanis, quod Rostra templum

plum uocabant, ut in ijs s.c. fierent. Rostra autem duplicia, Noua, quæ, ut dictũ est, ad Palatij radices, & Vetera, quæ apud Curiam in Comitio fuere. In Rostris leges ferebantur, agebantur causæ, habebantur conciones. In ijsdem uiris clarissimis statuas erigere mos fuit. In loco pręclaro fori Rom. pro Rostris in leone lapideo, in statua Faustuli Romuli & Remi nutritoris corpus fuit: Is enim dũ certamẽ Romuli & Remi cõditorum urbis dirimere uellet, ibidẽ cecidit, ubi postea ei statuam erexerũt. Post Rostra sepulchrum quoque Romuli fuit. Pro Rostris etiã statua Herculis tunicata, habitu Aeleo, facie torua posita. Sibyllę quoque tres statuæ in eodem loco. Mos item fuit Romanis ut cæsorũ capita pro Rostris aspicienda exponerent.

Curiæ duę Romæ fuere prope forum, ad Pacis templũ Hostilia: Altera in Cœlio monte, de qua infrà.

De

De Lacu Curtio, Cloaca Maxima, & Doliola. Cap. XVIII.

LAcus Curtius in medio foro iuxta Domitiani equũ fuit. Nomen autẽ hic lacus à M. Curtio, qui se sponte pro Rep. cũ equo armatus in hiatũ medij fori præcipitauit accepit. Hæc apud Liuiũ copiosè declarantur. Alij à Metio Curtio Sabino, qui per lacum hunc ad suos euasit, dictum uolũt. Vel à Curtio Cos. qui locum eum sepsit.

Cloaca Maxima Tarquinio iubente, montibus subfossis, & urbe pensili fornicibus suspensa, receptaculum omnium urbis sordium facta. Hæc ad Iouis Statoris ædem in tres ductus diuisa, duo nunc clausi sunt, tertius per lacum Curtium, sub foro Rom. per Palatini montis radices, in Velabrũ aqua limpidissima fluit: et inde canali è saxis quadratis extructo, in Tyberim effluit. Olim cloacæ erãt plures, eæq; publicæ: Verum post urbem à Gallis captam & incensam, dum quisq; sibi

ſibi domiciliũ reædificare, qua parte primum potuit feſtinant, uicorum nulla, ut antè fuerat ratio obſeruata, neq; ciuitas, ut prius in certas regiones diuiſa, neque cloacæ, quæ olim per publicum ductæ, ubi eſſent animaduerſæ, poſtea priuata ſubintrarunt tecta, unde factũ ut quæq; domus hodie ſuam ferè habeat cloacam. Hinc fit ut autor hic, cuius nos epitomẽ ſcribimus, nõ, ut ueteres ſcriptores, regiones diſtribuerit, ſed ut facilius intelligi & retineri poſſent quæ ſcribit, ciuitatem ut nunc eſt in ſuas regiones diuiſit, & cum oſtẽdit in qua parte ciuitatis olim quiſq; locus fuerit, oſtendit ea in locis quæ hodie habitatoribus nota ſunt. Sed ut dixi primum cloacas fuiſſe publicas, ita curatores quoq; publici erant inſtituti.

Iuxta cloacam Maximam, locus erat quem à doliolis quæ ſub terra erant, Doliola uocabant. Hic locus tam putabatur eſſe ſacer, ut ne ſpuere quidem in eo liceret. In hoc Numæ myſtica quædã fuiſſe putantur.

putantur. Tametsi quidam Senonũ Gallorũ cineres illic esse sepultas crediderint.

De Comitio, templo Veneris Genitricis, statuis & simulachris, quæ in Comitio, & foro Romano fuere, ac de Cæsaris statua atq; columna. Cap. XIX.

COmitium ubi sit, unde incipiat, & qua urbis parte finiatur, superius, huius libri capite XV. ostensum est. Dictum est autẽ Comitium, Plutarcho autore, quod Romulus & Tatius in locum hunc ad fœdera facienda coire consueuerint. Vbi deinde S. P. Q. R. aliquid quod ex usu Reip. erãt decreturi coibant, ut dũ Cõsules, Tribuni, aliiq; magistratus crearentur, aliaq; quæ passim apud autores scripta sunt fierent. Is locus prope Senatulum in radicibus Palatini erat. Comitium multis annis tecto caruit, unde sæpe comitia indicta, ob tempestatem ingruentẽ agere sunt prohibiti. Lõgo pòst tẽpore ubi Annibal in Italiã uenit, tectũ imposuerũt: restaurauit deinde Cęsar. In

Comitio ſæpe ludi celebrati. In eodẽ (ut eſt apud Liuium) libri Sibyllini combuſti. Item multa in comitijs facinora perpetrata, de quibus etiam alibi.

In Comitio Coclitis ſtatua fuit: quæ poſtea de cœlo tacta, in aream Vulcani trãslata fuit. In Comitij cornibus Pythagoræ & Alcibiadis ſtatuæ: in gradibus ad læuam Curiæ Actij ſtatua, item cos eiuſdem Actij & nouacula fuere.

Statæ matris deæ ſimulachrum in foro conſtitutum. Hanc deam qui colebant, eius lapides igne comburi nõ poſſe, hinc cõiectabantur, quòd ad eius ſtatuã cum ignes, præſertim noctu, crebri fierent, neq; læderetur tamen, hanc illi, quam dixi, uim eſſe dixerunt: inde in omnibus ferè plateis coli cœpta, aræ & ſacellulæ extructæ.

Veneris Genitricis templum in foro, (ut prius oſtenſum eſt) fuit. Ante templum hoc, Cæſaris ſtatua, cometam in capite gerens conſtituta.

Columna

Columna item Cæſaris ex marmore Numidico, pedum XX. conflata manebat. Ante Caſtoris ædem Q. Martij equeſtris, Tremellij togata, M. Attij uelata ſtatua fuit.

De Columna Mœnia, Pila Horatia, de Cæſaris, Conſtantini, & Domitiani equo: deq; tẽplo ac area eiuſdem Cæſaris. Cap. XX.

COlumna Mœnia in ea fori parte fuit ubi Baſilica Portia ſtetit. Dicta eſt autem à Mœnio Cenſore Mœnia. Is enim cum domum ſuam Catoni uenderet, Flaccus Cenſor iuſſit ut illic Baſilica ædificaretur. Mœnius tantum ſpacij, quantum columna occuparet, ſibi excepit, ſuper quam tectum tignis prominentibus & tabulatis in eos iniectis imponere liceret, unde ipſi & eius poſteris munus gladiatorium ſpectare ius eſſet. Id quod obtinuit. Hinc deinde & alij eadẽ induſtria columnas in foro, quibus concedebatur extruebant.

Petra in foro erat etiam, in qua Tergeminorum ſpolia impoſita.

Pila item, Horatia dicta.

Decorauit præterea forum equus Cæſaris, Conſtantini, & Domitiani.

Item Atriū Mineruæ, Tabernæ, Veteres & Nouæ.

Cæſaris cadauer è Curia in forum delatū, in eo loco ubi poſtea ei aram & templum extruxerunt poſitum fuit.

In foro item magiſtratū deponere mos Romanis fuit.

De foro Cæſaris, Baſilica Pauli, & eiuſdem Bibliotheca. *Cap.* XXI.

A Tēplo Saturni, ſiue ærario publico (de quo ſupra huius libri cap. XVI) in foro Rom. uerſus ortū æſtiuū, forū Cęſaris erat, in eo loco qui poſt Fauſtinæ tēplum decliuior apparet. Ibi Veneris Genitricis tēplum, cui Cęſar atriū circūduxit, & forū, non uenaliū, ſed eorū quæ ad iudicia conueniebāt cōſtituit. In hoc, inter alias ſtatuas, quæ ibi erāt pluri

mę

mæ pulcherrimæq́, sibipsi loricatam ex=truí passus est. Forũ ipsum breue quidẽ spaciũ cõplectebatur, sed ornatũ eximiè. Constitit ærea supra sestertium millies.

Cæsar Paulum Aemilium collegã C. Marcelli in consulatu mille & quingen=tis talentis sibi amicum defensoremq́ pa rauit. Hac pecunia ab eo accepta, Pau=lus in medio foro, prope Castoris & Pol lucis ædem, ex columnis Phrygibus mi=rabilem, ac nobilissimã extruxit Basilicã: quã Pauli Basilicã deinde nominarũt.

Bibliothecã quoq; idem Paulus prope suam Basilicam construxit.

De foro Augusti, Porticu Antonini, Faustinæ, & Li uiæ, ac de Cæsaris domo. Cap. XXII.

FOrum Romanum, Cæsaris, & Au=gusti prope inuicem fuisse certũ est. Augusti, apud Marforij simulachrum in urbis parte celeberrima fuisse adserunt, angustis quidem limitibus, sicut & Cæsa ris circumscriptũ, sed statuis insignibus, & alijs rebus ornatissimũ. Habebat nãq;

ſtatuas Caſtoris et Pollucis, cum Alexan dri Magni uictoria. Coruini præterea, & in eius caſſide corui pugnãtis ſimulachrum. Apollinis eburnea: & præter hęc alia inſignia ornamentaq́ uirtutis.

In hoc foro publica iudicia & ſortitiones iudicum fiebant. Hic de bellis, triumphis, alijsq́ rebus magnis conſultabatur. Hinc prouincias cum imperio potituri exibãt. Huc uictores qui redibant, triumphorum inſignia inferebãt. Hoc forum uetuſtate detritũ, reſtituit Hadrianus.

Habuit forũ hoc porticus duas in quibus omniũ ſtatuæ triumphali effigie erãt exornatæ.

Habitauit Auguſtus in uia Sacra, in ædibus non uſq adeo amplis, ſed mirè à nepte ſua Liuia inſtructis. Hanc opulentiam Auguſtus nõ ferens, ſolo æquauit. In huius area, deinde extructa porticus Liuiæ. Hæc etiã Claudia uocata. Quam Nero euertit, Domitianus ſub priſco nomine reſtaurauit.

Antoninæ

Antoninæ & Faustinæ porticus pulcherrimæ & uarijs marmoribus exornatæ, ubi hodie D. Laurentij templũ in Miranda, olim extructæ sunt.

De Sororio Tigillo, Vico Cyprio, Scelerato & Patricio, atq; M. Antonij domo. *Cap.* XXIII.

SOrorium Tigillum locus sacer erat causa expiationis ab Horatio ob sororem à se interfectam, in honorem Iunonis prope Carinas constitutus.

Vicus Cyprius prope cliuũ, qui ad D. Petri templum in uinculis ducit, est. Sic dictus à Cypro. In hoc Sabini primum, ciuitate donati, habitarunt.

Vicus Sceleratus ex Tulliæ facinore (de qua Liuius) sic est cognominatus. Hunc alij eundem cum superiore, alij diuersum putant.

Vicus Patricius, quod ibi Patricij habitare iussi sunt à Tullio, sic est appellatus. Nã hic locus editior paulò erat, unde se facile ab aliorũ subita ui, si ingruisset, sese è loco superiore defenderent.

M. Antonius domũ, ubi olim Telluris templum fuerat, inhabitauit. Post Antonium in eodem loco D. Pantaliones templum excitatum fuit.

De Bustis Gallicis, & Aequimelio. Cap. XXIIII.

BVsta Gallica, locus in media urbe, ubi Gallorum, qui Romam occuparant, cadauera combusta atque sepulta sunt. Fuit in ea urbis parte, ubi hodie S. Andreæ in Busta Gallica templum existit. Hoc corrupto uocabulo Portugallo hodie appellant: haud multum ab Amphitheatro abest. Varro prope Aequimeliũ Busta Gallica ponit. Aequimelium autem dicitur, quòd Melij, qui regnũ affectauit, domus solo ibidem sit æquata.

De uia Sacra, Arcu Fabiano & Vespasiano. Cap. XXV.

VIę Sacrę à Curia ueteri principium in angulo Palatij iuxta arcum in Constantini. Varro à Carinis & Sternię sacello initium cepisse existimat. Ex quo colligitur

colligitur uiã Sacram aliquando per D. Mariæ Nouæ hortos, ad Pacis tẽplum, & forum Cæsaris, rectà ad arcem Capitolij esse productam. Sarcræ autẽ nomẽ obtinuit, quòd augures ex arce profecti per eam augurando procedebant, & sacra quoque mense per eã uiã ferrent in arcem. Vel, quòd in ea fœdus inter Romulum & Tatiũ ictum sit. In summa huius habitauit olim Ancus Martius, prope Larum ædem.

Cœliæ statua insignis in hac uia constituta fuit.

Arcus item Fabianus in ea iuxta Regiam, ad Pauli Basilicam à Fabio Censore, qui Allobroges deuicit, excitatus fuit. In hoc arcu eius scuta, & uictoriæ signa insculpta. Ad hunc Scribonius Libo sedem, & Prætoris tribunal, quod Puteal dictum, posuit.

In eadẽ uia arcus marmoreus Vespasiani, omnium antiquissimus qui nunc sunt, à Vespasiano deuictis Hierosoly-

mis extructus fuit. In hoc eiusdem uicto riæ sculptæ sunt cum arca fœderis ex par te una, ex altera triumphi, spolia, aureum candelabrum, septem lucernæ, duæ Mo sis tabulæ, uasa templi, mẽsa aurea, pon deris talenti magni, & alia multa, de qui bus Iosephus.

De Græcostasi, Senaculo, Curia, & Basilica Opimij & Portij. Cap. XXVI.

GRęcostasis locus est è Comitio eun tibus ad dextram Rostrorum. Ibi exterarum nationũ Legati ad Senatum missi, donec admitterentur, stare consueuerunt.

Opimij Basilica & Curia prope Græcostasim fuit constituta. Supra Græcosta sim, ad Concordię ædem Senaculum po situm. Senaculum autem, quod Senatus in eo, aut seniores conuenire soleant appellatur. Græcè γερουσία dicitur.

Curia in Comitio fuit, & idem hic locus est, ut quidam uolunt, cum Senaculo. In Curia publicas curas gerebãt. Fuit

autem

autem Curia Sacerdotum, ubi res diuinæ tractabantur: & Senatus, ubi humanæ gerebantur. Curia autem ubi Senatus conueniebat, templum erat. Non licebat enim S. C. & senatum, nisi in loco per augaria constituto, fieri. Hinc Curia Hostilia, Pompeia & Iulia, antea loca prophana, templa per auguria, ut Senatus in ijs haberi possit, sunt cõsecrata. In Curia, Victorię ara erat: in gradibus Curiæ signum eiusdem deæ ex puro auro signum fuit.

Cato Maior in sua Cẽsura Basilicã ex ære publico, foro uicinam sub Curia ædificauit, & portiam à se cognominauit, Romuli etiam Palatiũ apud ædem Mariæ nouæ positum fuisse putãt. Itaq; hęc loca quæ quarta urbis regione descripta sunt, eodẽ ferè loco coniuncta fuere, quæ inter eum ambitum, quo à Comitio eundo uersus Pacis, & Mariæ Nouę templa & hortos penè usq; ad Esquilias inclusa continebantur.

DE

DE TEMPLO IANI ET PIETATIS, AC DE CARcere plebis Rom. Liber Quartus. CAP. I.

ESRIPTIS quatuor partibus urbis, ſequitur quinta: hęc ea loca quæ Tyberim, Auẽtiniq́ à dextra partem, à ſiniſtra uero Tarpeiam rupem, Palatium, Vallemq́ inter ipſos montes comprehenſam includit. Quapropter à proximis locis quæ poſt Marcelli Theatrum ſunt, memoratu dignis auſpicabimur, & per ipſius urbis planiciem percurremus. A Iano igitur, qui ab antiquis rerum ianua principiũq́ eſt creditus exordiemur. Iano templum Numa ad portam Carmentalem, poſt ſacellũ deinde S. Catharinæ ad imũ Argiletum, iuxta Marcelli theatrum extruxit. Geminæ templi ianuæ: Pacis tempore clauſæ, belli uero apperiebantur, à Conſule qui prior, tanquàm dignior fuerat

rat creatus. Hoc ter tãtum clausum fuisse memoriæ proditũ est. Primùm ab ipso Numa: secundo, à T. Manlio Cos. tertio, post bellum Actiacum ab Augusto. Cur autem belli tempore apertum fuerit, uariȩ traduntur rationes: præcipua tamen existimatur, quod accidit Romulo contra Sabinos bellũ gerẽte. Cum enim Sabini portam Carmentalem iam occupassent, & urbẽ irrupturi essent, ex inopinato copiosum aquæ feruidæ flumen, ȩ Iani templo, quod ante portã in propinquo erat, in hostes erupit. Itaq; illis in fugam cõuersis, ciuitas liberata est. Vnde posteri Iano, tanquam in auxilium prouocato, tempore belli, fores illi, ut liber sit, apperiunt.

Alij Tatium & Romulũ tẽpli eius autores referũt, ut qui, cum fœdus inter eos ictum esset, communem deum tãquam fœderis icti testẽ, inter duos reges, et duos populos Ianum bifrontem esse consenserint, & eidem hoc templum in eo loco

ubi

ubi nunc ruinæ S. Catharinæ ædis conspiciuntur, constituisse.

Alij insuper Cn. Duilium uouisse, Tiberiũ uero ædificauisse adstruũt. Verum diuersæ hæ autorum sententiæ hinc natæ uidentur, quod apud posteros plures Ianos fuisse cultos certò cõstat, cũ apud ueteres unus solum sit creditus, & quod de alijs atq; alijs dicitur, de eodẽ dictum falso putatur. Id quod superius, ubi de Iano quadrifronte, cuius templum in foro constitutum scripsimus, uideri potest. Ianus omnium primus dijs templa fecisse, & ritus instituisse fertur, & ob id in sacrificijs primas meruit: figuraturq; cum claui et uirga, ut qui portarum custos, et uiarum rector fiet.

Augustus præterea eius simulachrum ex Aegypto Romã attulit, & in foro Holitorio templũ in honorẽ eius extruxit.

Pietati in foro Holitorio templum M. Attilius Glabrio, in quo loco hodie S. Nicolai templum in Carcere, dedicauit.

In

In eodē loco primum Ap. Claudius Decemuir Senatus decreto carcerē, quū publicus, de quo ſuperius, non ſufficeret, ædificauit, & Carcerem Pl. Romanæ appellauit: in eodē poſtea ipſe, iudicij reus, ſibi mortē conſciuit. In quo etiā multis poſt annis puerpera quædam paupercula, & humili loco nata, capta, & ob flagitiū, ut fame moreretur condemnata. Huius filia cū carceris ianitori ſupplicauiſſet, ut illam accedere liceret, exquiſiuit prius nunquid alimenti afferet, poſtq̃ nihil habuit: admiſſa eſt: et id ſæpius factū. Tādem cognitum illam quæ capta erat, uberibus filiæ nutritā, itaq; mater libera dimiſſa, utriq; elementum è publico deinceps decretum, et ob illius pietatis memoriam, Pietati deæ, hunc locum conſecrarunt. Liuius non matrem, ſed patrem ea rationem à filia nutritum autumat.

De

De foro Holitorio, Aede Iunonis Matutæ, & Spei, Sacrario Numæ, columna Lactaria, ac ara, & Fano Carmentæ. Cap. II.

FOrum Holitorium hinc nomen habet, quod illic holerum copia sit, extra portam Carmentalem, ubi olim antiquum macellum fuit. Hũc locum hodie plateam Montanariam uocant.

In eodem foro C. Cornelius Cos. bello Gallico, ædem Iunoni Matutæ uouit: quam idem postea Censor locauit, in eo loco, ubi deinde D. Andreæ, cognomento in Mentuza templum stetit.

Idem C. Cornelius in foro Holitorio Spei templum, uarijs ornatum marmoribus construxit, quod postea Collatinus consecrauit: fulmine longo post tempore ictum, postremo conflagrauit.

Columna quoq; Lactaria in eodem foro, ad quam pueri infantes lacte alendi deferebantur.

Numæ Sacrarium ad theatrum Marcelli ad imum Argiletum fuit.

Ara

Ara Carmentalis ab Euãdro Carmentæ matri consecrata, ante Carmentalem portam fuit.

Ibidem Fanum Carmẽtæ à matronis Romanis ædificatũ. Hęc primum Nicostrata, sed quia carminibus oracula reddebat, Carmenta est uocata.

De foro Piscario, & templo Fortunæ Virilis. Cap. III.

FOrum Piscarium secundum Tyberim ad Iunium, inter S. Marię in porticu, & Aegyptiacæ templa, intraq́; portam Carmentalẽ, haud longe à foro Boario ponitur.

S. Mariæ Aegyptiacæ templum, iuxta Tyberim, & eiusdem cognominis pontem hodie est. Hoc alij Misericordiæ, alij Fortunę atq; Pudicitię olim tẽplum fuisse, affirmare conãtur, sed frustra nam illa templa non hoc loco, sed in foro Boario fuere. Verũ hoc quo de hic fit sermo, Fortunę Virilis templũ prope Tyberim fuit. In hoc Seruij Tullij lignea statua, auro

perfusa stetit, quæ incendio exorto, cæteris absumptis, sola remansit incolumis.

De templo Vestæ, Salinis, Coclitis arcu. Cap. IIII.

AD Mariæ Aegyptiacę ædem, extat adhuc templum antiquissimũ, nũc D. Stephano dicatũ, cuius forma est circularis, columnæq; in circuitu dispositę, testudinem, quæ unica totam ædem operit, sustinent. Hoc templum Vestæ olim sacrũ fuit, Numa, sumpta forma ab eo quod Albę fuit, orbiculari, in uertice foramen lucis causa habentem extruxit. Cæterũ dea ipsa simulachrum non habet, quum nec ignis, cuius dea hæc esse perhibetur, effigiẽ ullam certã constantẽq; habere queat. Vestã autẽ hinc appellarũt Latini, q̃d uarijs sit uestita rebus. Gręci ab ἑστία, quod uis eius ad aras focosq; pertineat. In hoc tẽplo sacer ignis non custodiebatur, sed in eo quo de supra mẽtionẽ fecimus, quod Romulus inter Capitoliũ et Palatiũ extruxit, cõseruabatur.

Salinæ

Salinæ, salis publici, in ea ripa Tyberis quæ à prædicta Vestæ æde, in Auentinũ pertinet, receptacula fuerunt.

Arcus Horatij Coclitis ad primas Auẽtini radices, inter montem ipsum & Tyberim fuit.

De foro Boario. *Cap. V.*

HActenus ab huius libri quarti initio descripta sunt, quæ ad dextram Tyberis partem notanda fuerunt, deinceps quæ ad sinistrã eiusdẽ fluminis memoratu digna uidẽtur, pro more percurremus, ac primum quidẽ de foro Boario.

Forum Boarium prope Velabrum & Ianum, inter Palatinum mõtem, & scholam Græcam apud tẽplum D. Gregorij fuit. In eo æneum tauri simulachrum antiquissimum fuit. Quidam ab hoc foro Boario nomen esse uolunt: Alij quòd illic boues uenundẽtur: uel quòd in eo boues immolare ueteribus mos fuerit. Vel quia Euander in eo loco Herculi ob interfectum Cacum & boues receptos, bo

uem immolauit. Ibidem erãt olim instrumenta cum uictimarijs, & sacrificulis ad sacrificia ipsa accinctis.

In hoc foro primum gladiatorium munus exhibitum.

De templo Herculis Victoris, & ara Maxima. Cap. VI.

HErculis Victoris templum rotundum in foro Boario, iuxta scholam Græcã, ubi olim Euander Herculi aram Maximam posuit, extructum fuit. Hoc tanta ueneratione esse prædicant, ut neq; muscæ neq; canes eius tecta subintrent. Hercules namq; cum sacrificulis suis uiscerationem committeret, Myagirum, id est, muscarum cõgretorem deum, imprecatus est. Hic ergo procul ab hoc templo suas muscas abigit. Clauam uero ad fores reliquit, quã ubi canes conspexerint, procul illinc aufugiunt: & hoc ad Plinij usq; tempora ita à muscis canibusq; immune fuit. Huius sacris neq; mulieribus, neq; seruis aut libertis interesse licet. Tem

plum

plum hoc postremo Neronis incendio consumptum est.

Statua præterea Herculi ab Euandro erecta, quæ, quia triũphali ueste induitur quoties triumphatur in urbe, Hercules Triumphalis est dicta.

Euandro regnante aram solum, quam Maximã uocabãt, Hercules habuit. Hãc ipsi Euander ob Cacum interfectum, & boues restitutos excitauit. Et insuper boum decumas obtulit. Dixerat namq; ille, Vitam hos ducturos felicem, qui sibi bonorum decumas dedicauissent: Hinc etiam Decimæ Herculeanæ nomen.

De Pudicitiæ, Fortunæ Prosperæ, Matutæ, Fortis Fortunæ æde, ac de Vico publico, Velabro, & Accæ Laurentiæ sepulchro. Cap. VII.

AD Herculis templũ, Pudicitiæ Patritiæ ædem ab Aemilio conditam esse constat. Pudicitię autẽ huius signum in foro Boario erat, ad cuius deæ sacra Plebeijs uirginibus accedere nõ licebat. Quare plebeia quędam uirgo etiam Ple

beiæ Pudicitiæ ſacellũ excitauit, à cuius ſacris Patritiæ uirgines uiciſſim arcebantur. Fuerunt & alia multa Pudicitiæ loca templaq; conſecrata.

Fortunæ Proſperæ & Matutæ templa conſecrauit in foro Boario, Ser. Tullius. Proſperam autẽ uocauit eam fortunam, quæ cæca non erat. In eo loco aliquando oleam fuiſſe ferunt, ex qua cum mel flueret, augures arculam ex ea fieri iuſſerunt, in ea ſortes, quę puerorum manibus Fortunæ monitu tractatæ fuiſſent, aut miſcebantur, tanquàm felices futuræ ac nobiles, recondebantur. Ser. Tullius omnes actus ſuos qualeſcũq; eſſent, fortunę adſcripſit, ut quæ illum ex ancilla natum ſæpe iuuiſſet, & poſtremo ad regiam dignitatem promouiſſet. Hinc Fortunæ Primigeniæ & Maſculæ, Conuertenti, Beneſperanti, Videnti, ut quæ regat & faciat omnia, templa conſecrauit. Paruæ quoq; Fortunæ templum dedicauit, eo ſignificans, nihil tam paruum nobis accidere

cidere posse, quod non dijs acceptum referre debeamus.

Matutæ templum uouit Camillus bello Veientium, dedicauitq́. Quod diu antè restaurauerat Ser. Tullius. Matutæ & Primigeniæ Fortunæ eodẽ die sacra faciebant Rom. & eodẽ quoq́ die ædes earum simul sunt igne consumptæ. Caruilius Cos. ex Hetruscorum manubijs prope Matutæ, Fortunæ Forti templum faciendum locauit.

Vicus Publicus à foro Boario incipiebat, & in Auentinum ad Iunonis reginę templum ducebat.

In hac uicu prope Boarium forum Velabri ædes, in eo loco ubi nũc D. Gregorij cognomẽto in Velabro templum est.

Auentinus olim à reliquis mõtibus disclusus Tyberi fuit. Priusq́ enim Tarquinius Priscus alueũ Tyberis mutaret, eruptionibus, Auentini radices, sinu facto, abluebat: quapropter necesse fuit, ut Auẽtinum aditurus uelaturam faceret, id est,

quadrante dato, lyntribus eò ueheretur. Hinc à uehendo Velabrum locus is hodie, quà olim Tyberis ſinu facto, tranſibat, dicitur.

Accæ Laurentiæ ſepulchrum in Velabro quoq; fuiſſe, ſcriptũ reliquit Antias.

De Vertumno, eiusq; templo, Iano Quadrifronte, ædibus Africani, Baſilica Sempronia, ac de Laneis Tabernis. Cap. VIII.

VErtumnum deum antiqui dixere, non ſolum qui rebus uendendis, emẽdiſq;, fructibus deniq; ipſis, ſed etiã qui mentibus humanis præeſſet, dictus à uertendo, quòd is mẽtes cogitationeſq; pro ſuo arbitrio mutaret uerteretq; ſæpe in diuerſam ſententiam. Huius ſignum & templum in uico Thuſco ad Opis & Cereris aras cõſtituerunt. Feſta eius, quę menſe octobri celebrabantur, Vertumnalia appellarunt.

Sunt qui Vertumnum & Ianũ Quadrifrontem eundem eſſe uoluerunt, hac ducti ratione, quòd Iani Quadrifrontis

tis templum in Velabro, ubi & Vertumni posuerunt, constitutum esse uelint. Iani autem templum, de quo etiã superius, quatuor columnis unam testudinẽ templi sustinet: quatuor insuper portas habet, & in frontispicio cuiusq; duodecim fenestellas, quę quatuor anni tẽpora cũ duodecim mensibus designãt. Ianũ autẽ in sacrificãdo principẽ posuit antiquitas, nomenq; ab eundo imposuit, unde domorũ quoq; transitus ianuæ appellãtur.

Ad Vertumni signum P. Africanus ædem habuit: quã deinde Sempronius cum Tabernis Laneis emit, et Basilicam, quam Semproniam uocãt, eodem loco, prope templum S. Gregorij in Velabro construxit.

De Argileto, domo Cornelij, Aequimelio, et Socordiæ sacello. Cap. IX.

ARgiletus à fine Vici Thusci incipiens, ad Marcelli theatrum terminatur. Fabius Pictor, à principio Vici Thusci, sub Cœliolo, inter circum Ma-

ximum, ad Auentinum usque deduxit. Argiletus autẽ, ab argilla terra, cuius illic copia est, nomen habet. Vel ab Argo quodam, qui cum ab Euandro hospicio susceptus esset, uitæ insidias struxit, ut eo interfecto, ipse regnaret. Verum insidijs à socijs Euandri animaduersis, ab illis interficitur. Huic Euãder sepulchrũ in eo loco & locum ipsum consecrauit.

Imus autem Argiletus ad Marcelli theatrum est. In hoc uico opificum tabernæ erant, & in primis bibliopolarum. Has tabernas Argiletanas dictitabant.

Cornelius Domitianus in Velabro domum habitauisse fertur.

Aequimelium inter Velabrum & Capitoliũ, ad tabernas Laneas fuit. Hinc uero hoc nomen habet. Quòd Sp. Melius, ciuis Romanus regnum affectãs in hoc loco habitauit. Qui cum regnum affectare intelligeretur, occiditur, & bonis eius publicatis, domus solo æquata, area is locus à Romanis factus.

Murtiæ

Murtiæ Socordię templum ſub Auentino ad cliuum Publicũ fuit, ea parte qua ad ædẽ S. Priſcæ aſcenditur. Hinc Auentinus quoque ipſe Murtius aliquando dictus eſt.

Aſylum præterea quidam in hoc loco ponunt. Verum in Capitolio primum Aſylum fuiſſe ædificatum à Romulo, ſuperius indicatum. At poſtq́ in Capitolio tãtæ opes ſunt cõgeſtæ, & Senatus ſubinde in eodem conueniret, non ſatis tutum uiſum eſt Romanis, in eum locum latrones, alioſq́ omnis generis infames homines cõfugere atq́ habitare, uiſum igitur illis tutius eſſe aliò Aſylũ trãsferre. Itaq́ nõ ſolum uno loco, ſed pluribus deinde Aſyla eſſe cœperunt, nec Romæ modò, ſed alibi quoq́ terrarum.

Circus quid ſit, unde dictus, & cuius rei cauſa inſtitutus. Cap. X.

CIrcus dicebatur locus is, ubi ludicra fiebant certamina. Dictus autẽ circus ob hoc quod in circuitu ſpectaculis

ædificatis,

ædificatis, ibi ludi fierent, & quod illic circum metas ferretur pompa, et equi currerent. Erat autem forma oblonga instar arcus, in circuitu habens gradus spectatoribus apta sedilia, ne alter alterius prospectum impediret. In medio metæ duæ pari interuallo distantes. Carceres itē in prima circi parte. Carceres autem hinc uocati, quòd equi, donec magistratus signū pugnæ dedisset, illic coërcerentur.

Ludorum uero celebritates, deorum festa sunt: siquidem ob eorū natales dies, uel templorū dedicationes cōstituti sunt, et fiunt. Et primitus quidem uenationes, quæ uocantur, munera, Saturno atributæ: Ludi uero scenici, Libero: Circenses Neptuno & Cereri. Sic alij alijs dicati ludi, in eorum honorem et memoriā quotannis celebrabantur. Circenses uero Ludi hinc dicti, quia in ripa fluminis agitabantur, in altero latere positis ensibus, &c. Verum de ludis, & spectaculis multa Sisinius.

De

De Circo Maximo. Cap. XI.

CIrcum Maximum primum insti-tuit et fundamenta posuit Tarqui-nius Priscus, inter Auentinum & Pala-tinum. Cæterum magnificentiam ipsam addidit Cæsar & ampliauit. Quũ enim longus fuerit stadiorum trium cum dimi dio, latus quatuor iugerum, Cæsarem in eam amplitudinẽ extendisse, & non Tar quinium, uolunt: id quod uerisimile est, quum Tarquinij temporibus ciuitas ad-huc tam populosa non esset, neq; in tan-tum dedita spectaculis, ergo non tanto opus erat spacio, ut Cæsaris ætate. Habe bat autẽ Circus tribus lateribus effossum stagnum, altũ latumq; pedes denos. Post stagnum porticus ædificatæ triplici tectu ra, hæ sedilia habebant in imo lapidea, su periora lignea, basim omnes porticus ha bebant eandẽ, cõiunctæ nãq; sphęricam cõstituebant formã. Capiebãt hæ homi nũ cẽtum quinquaginta millia: reliqua ui de apud Dionysiũ, Plinium, Liuiũ aliosq;

qui

qui de ędificijs Rom. ſcripſerũt. Hũc cir-
cũ exornauit deinde Auguſtus, nã carce
res fecit marmoreos, metasq́ꝫ deaurauit,
aliaq́ꝫ multa addidit ornamenta. Poſtre-
mo collapſum, ampliorẽ & elegantiorẽ
reddidit Traianus. Poſt hũc inſup Helio
gabalus colũnas pulcherrimas addidit,
auroq́ꝫ illuſtrauit, pauimenta deniq́ꝫ ipſa
ex chryſocola ſtrauit. Verũ de Circi pul-
chritudine multis ſcribit Nazarius. Ta-
lis nãq́ꝫ fuiſſe perhibetur hic locus, ut ho-
mines non tam ob ipſa certamina, quàm
loci amœnitatem illuc conuenirent. Ma-
ximus autem ideo dictus putatur, quod
deorum maximo Vortumno ſacer eſſet,
uel, ob ludorum magnam ſumptuoſita-
tem & excellẽtiam, uel, quòd inter circos
Flaminium Intimumq́ꝫ maximus eſſet.
Nam Plinius longum ſtadiorum trium,
latum uero unius fuiſſe ſcriptũ reliquit,
ut qui hominum ſedentium caperet du-
centa ſexaginta millia.

De

De templis et aris quæ in circo Maximo, uel in circuitu fuiße leguntur. Cap. XII.

COnſus conſiliorum deus fuiſſe perhibetur, ut qui hominum cõſilia celet, uel prodeat hominibus. Huic in circo Maximo ſub tecto ara fuit, quæ ſignificat, tecta conſilia eſſe debere. Ob quam cauſam hęc ara etiam illi à ueteribus Romanis cõſecrata fuiſſe legitur. Illi namq; dum conſilium de raptu uirginum Sabinarũ cepiſſent, ueriti ne ante tempus proderentur, huic deo aram hanc dedicarũt, & ſimulachrum quoq; eius in ea conſtituerunt. Quæ quidẽ ara quadam temporum iniuria, & hominum in deos negligentia, ita neglecta manſit, ut tandem penitus ignoraretur. Tãdem iterum inuenta, reliquis temporibus tecta manebat, certaminibus uero equeſtribus detegebatur. Huic quoq; deo Conſualia feſta inſtituta, ludi quos in raptu uirginum Sabinarum inſtituerant, ad hanc aram ab eius ſacerdotibus celebrabantur.

Neptunus

Neptunus eques itẽ in circo Maximo templum habuit. Hoc anno à Christo nato M. D. XXVI. post D. Anastasiæ templũ in radicibus montis Palatini in circi fundamẽtis repertũ est, et uestigia inuẽta, ut certis cõiecturis templũ hoc Neptuni fuisse comprobatũ siet. In huius honorẽ Circenses ludi à ueteribus sunt celebrati.

Genio quoq; archanorum cõsiliorum duci, arã in circo Maximo constituerũt.

Pręter has habuit circus Max. tres alias aras: unam dijs Magnis: alteram dijs Penatibus: tertiam dijs cœli & terræ, à quibus oriuntur omnia. Hos Romani Genios, Penates, urbisq; Præsides, & Custodes uocabant.

Liber, Libera, Ceres, et Proserpina, iuxta circum Maximũ templa habuerunt: quæ Posthumius aduersus Latinos bellum gerens uouit. Idem rediens, re feliciter peracta, ædificauit, dedicauitq;.

Solis deniq; & Floræ templa in eodem fuere ambitu.

Veneri

Veneri item templum prope circum Max. fuit. Hoc Q. Fabius Gurges Cos. ex ære multatitio matronarũ ob ſtuprũ condemnatarum faciendum locauit.

Iuuentuti Lucinius non longe ab eo loco extra circum Max. ædẽ dedicauit.

Mercurius item templum ad circum Max. habuit.

Fortunæ Seiæ Plinij tempore ſimulachrum in circo Max. cernebatur.

De Naumachia circi Maximi. Cap. XIII.

NAumachia locus, hanc ob cauſam uocatur, ὅτι αὐτόθι ταῖς ναῦσι μαχέοιντο, id eſt, quòd ibi nauibus decertarẽt, nã illic loca inſtar lacunarũ effoſſa, ubi naualis pugnę ſimulachra quędã oſtẽdebant, ad iuuentutẽ Romanã exercendã, ut mari quoq; hoſtem laceſſere ac lędere noſſet. Huiuſmodi ludicra, nõ ſolũ in circis, ſed amphitheatris quoq; cõmittebantur.

De Obeliſcis duobus circi Maximi. Cap. XIIII.

OBeliſcus (Marcellino autore) lapis aſper admodum eſt, in figurã me-

tę cuiuſdam ſenſim ad proceritatem con
ſurgẽs excelſam, utq́; radium immitetur,
graciliſcẽs paulatim, ſpecie quadrata, in
uerticem productus anguſtum, manu le
uigatum artifici. In pleriſq; literæ hiero-
glyphicæ ſunt inſculptæ, quibus nimirũ
autorem aliaq́; memoranda referebant.
De his notis, idem Marcellinus: Forma-
rum autẽ innumeras notas hieroglyphi-
cas appellatas, quas ei undique uidemus
inciſas, initialis ſapientiæ uetus inſigni-
uit autoritas. Tantum ille. Pingebant au
tem uarias animalium ac uolucrum figu
ras, & ſæpe noua confingebant, quibus
quod memoria dignum erat ad poſteros
reſeruabant. Et is mos non in Aegypto
ſolum, ſed alibi quoq; terrarum durauit,
donec literæ ipſæ ſunt repertæ, tum hoc
ceſſauit, & primum quidem unica lite-
ra integram dictionem, dictione oratio-
nem ſignificabant. Verum de his multa
apud autores qui de notis his ſcripſerũt.
Fiebant autem Obeliſci (Plinio teſte) ex
lapide

lapide ſimithe. Hos dijs erigebant, atque conſecrabāt, in primis uero Soli, & ideo ijs excidendis radios immitabantur, ut dictum eſt, ſolares. Primus omnium Methres rex obeliſcū inſtituit. Romæ obeliſci nulli exciſi, ſed aliunde allati, ob rei admirationem & ornatū erigebantur. In circo igitur Maximo obeliſci duo cernebātur, alter erectus in altum ſtabat, octoginta octo pedum altus: Alter in naumachia iacēs, centum triginta cum dodrante longus, præter baſſim, quē Auguſtus ex Hieropoli Aegypti ciuitates, Romā trāſtulit: Verum erigere cum conaretur in duas partes fractus cecidit. Hic exciſus à rege Semnefreteo, quo regnāte Pythagoras in Aegypto fuit.

De Fornice Sertinij in Circo, Loco Tuberonum in circo, & theatris, Lupanaribus, Pompeij domo, & Iuturnæ fonte. Cap. XV.

SErtinius Hiſpania deuicta, magnā copiam pecuniæ in ærarium retulit, et ex manubijs Fornices duos, alterū in

foro Boario, alterum in circo Maximo excitauit. His fornicibus signa aurea, aliaqꝫ ornamenta imposuit.

Heliorum familia haud diues, sed magna existimatione apud Romanos erat. Inter quos tanta concordia fuit ut sedecim simul uno tẽpore in ijsdem ædibus habitarẽt. Quibus ob insignẽ uirtutem, & res bene gestas, locus à S.P.Q.R. in Circis & theatris, ut spectaculis interesse, & certaminibus possent, est donatus.

Apud circum Maximum Lupanaria, ubi meretrices corpore quæstum faciebant. At hic locus postea solo æquatus, nunc area est.

Pompeij domus, prope circum Max. & in ea statua Herculis constituta.

Iuturnæ nymphæ fons adhuc in Velabro scaturire iuxta cloacam Maximam quibusdam uidetur.

De Septizonio Seueri. *Cap.* XVI.

SEquebatur post circum Maximum urbis pars sexta, nempe mõs Cœlius. Verum

Verum quia Septizoniũ Seueri, & Con ſtantini arcus, anteq́; ad Cœlium ſit uentum, inter Palatinum & Cœlium occurrunt, de his, præſertim ſtructuris tam inſignibus, prius aliquid dicendum eſt. Septizonium ergo magna quædam moles eſt, & quadrata, quæ ſeptem cingulis, id eſt, columnarum ordinibus inuicem ſuperimpoſitis in modum quatuor porticuum ambitur: ita ut columnæ quanto altiores, eò minores, breuioresq́; diſponãtur: in cuius medio quatuor parietes, loculos quoſdam facientes, ſurgunt: in ſummo regum, & imperatorum condebantur cineres. Iulius Capitolinus ſepto dium nominat eam molem, Græci enim loca frequentia, ad quæ multæ perducuntur uiæ, Heptodia uocãt, ab ἑπτὰ & ὁδός. Plinius Septiſolium appellat, à ſeptem ſolarijs: In ſingulis enim ordinibus, columnæ marmoreis trabibus inuicem ſuperius iungebantur: alijs uero trabibus cum mole ipſa in interiore parte excita-

ta, & ita singuli ordines unam faciebant porticum, siue solariũ. Duo autem Romæ septizonia fuisse leguntur, Titi nempe, antiquissimum in uia Noua, non, longe à Seueri septizonio: huius ne uestigium quidem restare uidetur: Et Seueri huius adhuc supersunt, è regione templi S. Gregorij, tres, operis ambitiosi ueluti zonæ, columnarũ pulchritudine, & magnificentia spectabiles. Constitutum fuit autem in uia Appia ab ipso Seuero extructum, nunc quod reliquum est, ita inclinatur, ut iamiam ruere putetur.

De arcu triumphali Constantini Imperatoris. Cap. XVII.

ARcus triũphales erigebantur ijs solum qui prouincijs aut exteris nationibus debellatis, & rebus feliciter gestis, triumphum meriti uidebantur: unde etiam triumphales arcus dicti sunt. In his arcubus ob perpetuam rerum gestarum memoriam, loca ipsa, ubi bellum actum, machinæ & acies, si in terra pugnæ commissæ:

missæ: naues, si maritimæ fuerant, incide bantur. Verum ante Imperatorum tempora arcus excitauit nemo, & Plinij tem pore primum extrui cœpti sunt, ut Titi sit omnium antiquissimus. Ante Impera torum ætatem, statuæ & trophæa pone bantur. Postea multi sunt excitati; inter quos Constantini arcus insignis ad angulum Palatini, iuxta theatrum triumphalibus ornamentis conspicitur, & adhuc hodie propemodum illæsus superest. Hunc Cõstantinus ipse sibi, Mezen tio superato ad Miluiũ pontẽ, constituit.

De Cœlio monte & Cœliolo. Cap. XVIII.

COelius mons, olim à quercuum fre quentia Querquetulanus: postea à Cœle Vibenna Hetruscæ gentis duce, cui sedes in eo monte data à Romanis est, Cœlius est appellatus. Thuscorũ igi tur populus cum esset propter multitudi nem & loci munitiones suspectus, in uicũ, qui Thuscus ab ipsis est cognomi natus, migrare iussus. Qui uero extra

ſuſpicionem erant, Cœliolum, uel Cœli-
colum, id eſt, paruum Cœlium occupa-
rũt, is fuit ubi olim Diana colebatur, ho-
die D. Euangeliſtæ uirginis locus illic eſt
& templum cõſecratũ. Mons hic poſtea
à Tiberio Auguſtus eſt cognominatus.

De Fauni, Veneris, & Cupidinis templo, Curia Hoſtilia, Caſtris peregrinis, domo Lateranorũ, de Conſtantini & Seſoriani Palatio, ac de L. Veri ſtatua equeſtri. Cap. XIX.

IN Cœlij montis dorſo, templum forma circulari nunc D. Stephano, olim Fauno ſacrum, extat. Faunus autem, ἀπὸ τῆς φωνῆς, quod uoce, non ſignis futura perdiceret ſic eſt dictus. Albani antiquis temporibus montis eam partem inhabitarunt, ubi hodie S. Mariæ Dominicæ templum eſt.

Veneris & Cupidinis in Cœlio, non longe à porta Næuia, ubi nunc S. Crucis in Hieruſalem eſt, templa fuerunt.

Curia Hoſtilia duobus in locis Romæ fuit, altera namque in foro ad Pacis tem-
plum,

plum, ubi Hostilius Rex prius habitauit, altera in eo loco, in quo postea D D. Ioannis & Pauli templũ est constitutũ.

Castra Peregrina in Cœlio monte ad ortum æstiuum, uersus Esquilias constituta, quo in loco hoc tẽpore quatuor Coronatorum templum colitur.

Lateranorum quoq; domus in eodem monte, ad Lateranorum Basilicam extructa fuit.

Flauij Constantini Palatiũ prope Lateranorum domum, inter portam Cœlimontanam & Gabuisam fuit.

Sesoriani uero Palatiũ, apud Næuiam portam, & S. Crucis in Hierusalem templum est constitutum.

In Lateranensi platea statua equestris L. Veri fuit. Hãc alij M. Aurelij, Antonini, alij etiã Septimij Seueri fuisse tradũt.

De Amphitheatris, & in primis Statilij Tauri. Cap. XX.

SEquitur Statilij Tauri Amphitheatrum. Sed priusq; de ipso scribatur,

 paucis,

paucis, quid amphitheatrum ſit declarã-
dum. Dicitur igitur amphitheatrum ἀπὸ τοῦ ἀμφὶ, καὶ θεῶμαι, id eſt, circũ ſpecto, qua in unum iuncta duo uiſoria, forma eſt hemicycii. Quidam Titum primum amphitheatrũ excogitauiſſe putant: alij C. Cæſarẽ in campo Martio primum extruxiſſe probant. Verum Statilius ante Titum amphitheatrũ poſuiſſe, autore Suetonio comprobatur.

In amphitheatris præmia decertaturis cum beſtijs præponebantur. Condemnati etiam horribile ſpectaculum hominibus exhibebãt, qui capti in ea clauſtra ad conflictandum cum beſtijs à lictoribus deducebantur.

Imperatores præterea anteq̃ in bellum proficiſcerentur, munera gladiatoria in amphitheatris exhibebant, ut milites ad pugnas, arma, uulnera deniq; & ſanguinẽ nõ reformidare aſſueſcerent, ne futuri belli pericula propter nouitatem, detrectarent. Statilij amphitheatrum magna

ex

ex parte adhuc ad S. Crucis in Hierusasalem, prope mœnia extat. Eo autẽ tempore ab eo extructum, cum Augustus ciues Romanos, ut quisq; ciuitatẽ pro uiribus exornare cõdenderet, hortaretur.

Aquæductus cur inuenti, quibus modis aquæ ducerẽtur, cui usui, quis primus deduxerit, & quot aquæ deductæ. Cap. XXI.

CIuitas Roma ab initio, ut dictum est libro primo, angustis limitibus circũscripta, ad Tyberim populus propter aquæ copiam consedit. Verum urbe quotidie crescente, necesse erat alios in hũc, alios in alium locum remotius à flumine domicilia cõstituere, unde cum aquæ inopia laboraret, ut quæ longo itinere, & labore magno esset apportanda: Loca insuper, quod aquas fluentes non haberent, quibus sordes abluerent, & in Tyberim deriuarent, deniq; propter malum aërẽ, qui his fœtoribus inficiebatur, insalubria, ut plurimũ & pestilentia erãt. Suscepit igitur Nerua Princeps huic malo

lo medendi curam, post hunc etiam alij, & aquæductus, ut aquam in ea loca urbis, quibus alioqui non erat deducerent, humana sagaci industria excogitarũt. Et id quidem uia duplici, arcuato uidelicet opere, cum aqua supra terram dirigitur, certo libramine, riuulis effossis: & subterraneis cuniculis, cum per meatus subterraneos, siphones ac fistulas unda in urbẽ deducitur. Vnde accidit ut tanta in urbe undiq; aquæ fuerit copia, ut singulæ ferè domus suos habuerint fontes, in primis uero in Quirinalis radicibus, & eiusdem mõtis dorso, in uico Patricio, Saburra, uia Latina, Auẽtino, platea Iudæorũ, & alijs locis cõpluribus hac etiã ætate subterraneis meatibus abũdat. Deducebantur autem aquæ ex diuersis locis, & alius aquæductus, presertim qui per arcus fiebat alio, altior erat, siue depressior. Ductuum igitur altitudines quinque primis tẽporibus fuisse dicũtur, altissimus Anio Nouus, proximus Claudiæ aquæ, tertiũ

locum tenet aqua Iulia, quartum Tepu la, sequitur hũc Martia, post hunc Anio Vetus, cuius libram sequitur Virgo, Ap pia, et infima omniũ Alsietina, hęc Trãs= tyberinę regioni seruit, & alijs in planicie locis in infimo constitutis. Quæ aquę in castella primũ, ex illis à castellario certa mẽsura distributę in loca destinata efflue bãt. Castellũ autẽ est quod aquam publi cam recipit, & in uaria loca transmittit. Castellarius uero castellorũ custos. Erãt insuper in solo lacus, aquarum recepta= cula, qui pro coriarijs, fullonibus, alijsq; eius generis opificibus aquã pro necessi= tate conseruabant. His aquis certi custo des, & operariorum certus numerus de= cretus. Deniq; magna erat pœna consti= tuta ijs qui aquæductus uiolassent, uel aquam aliò quàm leges, statuta publica, Censores, uel ipsi Aediles permisissent, deriuassent, uel plus etiã aquæ q̃ ipsis ab initio concessum esset sumpsissent. Ap. Claudius primus omnium arcuato ope=
re

re aquam in urbem perduxisse memoratur. Sed de aquis ipsis Romanis, aquæductibus, aliisq; rebus ad hęc constitutis, ut ratione ducendi, instrumentis, mensuris, ponderibusq;, lege Frōtinum, qui uere & copiose de his rebus scripsit. Pręterea Sextū Ruffum, qui de eadē re diligēter tradidit. Frontini tempore nouem tantum aquæ in urbem ductæ, nempe, Appia, Anio Vetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alsietana, quæ etiā Augusta est dicta: Claudia, Anio Nouus. Ruffus decem & nouem commemorat. unde liquet hunc longo tempore post Frontinum scripsisse.

De aquæductu aquæ Claudiæ. Cap. XXIII.

CAligula aquæductus duos inchoatos, è uita decedens, imperfectos reliquit. Hos D. Claudius suscipiens, magnificentissime absoluit: Et alteri qui ex fontibus Cæruleo et Curtio incipiens in urbem deducebatur, Claudiæ aquæ nomen imposuit: Alteri uero, ob discrimen

aquæductuum Anienis, qui duo erant, ſuum Anionem Nouum appellabat, diuerſum ſcilicet ab eo qui Vetus Anio nominatur. Claudia aqua igitur à porta Nęuia per Cœlij montis dorſum in Auentinum perducebatur. Huius partẽ etiam in Capitolium deriuauit Caracalla.

De ijs quæ incertam ſedem nunc in Cœlio monte habent. Cap. XXIII.

BRutus Cos. Targnio expulſo, Carnæ deæ in Cœlio monte templum extruxit, cui, uoti reus, etiam ſacrificauit. Hãc antiqui membris uitalibus præeſſe putarunt, & in eius tutelam membra eadem committebant, ut ſalua cõſeruaret, illius altaribus ſacra imponebant.

Agrippa item templum Claudio Cęſari extruere cœpit, quod eo defuncto Veſpaſianus abſoluit: Nero funditus euertit, hoc in eodem monte poſitum fuit.

Mamurra Formianus Cæſaris fabrorum in Gallia præfectus, Romanorum omnium primus domum, quam in Cœ-

lio habuit marmoreis crustis exornauit. Claudij Centimali præterea domus in dicto monte fuit. Et Tetricorum, qui duo ex triginta tyrannis fuerunt. Item, Iunij Senatoris, in cuius ædibus, cum totius mõtis ædificia igne absumpta essent, Tyberij effigies inuiolata remansit. Isthic & T. Claudij Clypti hymnologi ædes positæ dicuntur. In hoc monte Macellũ magnum, antrum Cyclopis, Spoliarium, & Armamentarium fuit.

De Appia & Noua uia, ac de Isidis, Virtutis & Honoris, Quirini siue Martis æde, & Almone flumine. Cap. XXIIII.

SEquuntur loca quæ Auentinum uersus, in Cœlio mõte memorabilia fuerũt. Via Appia itaq; prima occurrit, quæ à Constantini arcu incipiens, Brundusium usq; progreditur, & quia à Caracalla munita fuit, Nouę nomen postea accepit. At quæ uerè Noua uocatur, à Palatij porta principium capit, & per radices Palatini, supra circum Maximum, ad infimam

ſimã Piſcinã ubi nũc D. Sixti templum eſt protenditur. Fuerunt etiam aliæ multæ uiæ quas Nouas uocarunt, quare diligenter cauendum, ne hic erretur, quod de diuerſis ſępe dictũ eſt, de una eademq́ꝫ ſcriptum exiſtimemus.

Inter Sixti ædem, Piſcinam, & thermarum Antoniarum ruinas, Iſidis Antenodoricæ templum ab Antonio Baſſiano conditum fuit.

Honoris & Virtutis templum nõ longe à uia Appia, à M. Marcelli patre in Gallia ad Claſtidiũ uotũ, annis ſeptendecim pòſt à filio M. Marcello dedicatur.

Martis templa duo fuere, unum Quirini intra urbem prope portam: alterum in uia Appia extra urbem.

Almo flu. per uiam Appiam, Auentiniq́ꝫ radices in Tyberim labitur: oritur uero ab urbe paſs. millibus X. in agro Marino: Appijq́ꝫ riuũ poſtea uulgo nominarũt. In hoc flumine Mater deorũ ſingulis annis à Gallis ſacerdotibus abluebatur.

De Thermis in genere. Cap. XXV.

THermæ à θερμὸν quod calidum signi ficat, Græca uoce significationẽ tra hit, nos uero loca quæ calentibus aquis, aut sine ipsis, fornice solo calefacto, lauãdi, aut sudandi usibus deputata, eodẽ nomine, quo Græci, thermas appellamus. Romanis frequentiorem olim, quàm hodie, lauandi consuetudinem fuisse, multę & uarię scriptorum autoritates cõtestantur, idq́ꝫ uarijs de causis, sicut etiam apud nos adhuc, factitatũ, ut scilicet, sudorem, puluerémq́ꝫ abluerent: sanitatis itẽ & uoluptatis gratia, unde factum ut mediocri ter etiã diuites, quisqꝫ propemodum priuata balnea possiderent: sed tamen diuersa uariaq́ꝫ ratione ædificata. Multa nãqꝫ publica balnea instituta, ut plebs pro libitu cum uellet illis uteretur. Seruius Orata primus pensilia balnea inuenit, atque extruxit. Deinde postqꝫ luxuria in immẽsum accreuit, mira opulentia, & splendore lauacra sunt extructa, ita ut neqꝫ modum,

dum, neque mensuram seruare uiderentur, id quod ex uestigiis & ruinis etiamnum apparet. Et hæc loca ubi ista extruebant, Thermas appellabāt. Quæ & ipsa uaria loca in se, & infinita propè continebāt, uariis nominibus insignita, usibusq; destinata. nam loca alia ad aquas calefaciendas, forma circulari erāt, unde aqua calida balneis in solo & pensilibus cōstitutis suppeditabatur, quæ post lauationē immunda atq; inutilis reddita, per canales in cloacas deriuabatur. Habebant & apodyteria, in quibus balneum ingressuri sese exuebant, uestesq; reponebant. In iisdem locis & areæ, amplissimis porticibus circunductis, camerataq; superbissimis fornicibus ædificata, in quibus diuersi uariegatiq; coloris ex marmore columnæ. Pauimenta item lithostrata, parietes que marmoreis tabellis incrustata. Xysti, nemora, natatoria populi ludis delitiisq; exposita, ubi sese reficerent, oblectarenturq;. Hæcq; deliciæ ita trahebant

illorũ ſtudia in ſe, ut ſæpius quidã etiam uno die lauarẽt, & in balneis reges quoque promiſcue cum aliis cœnitarent, & lauarent. Habebant etiã priuata ſplendidiſſime extructa balnea: Vt Antonius Caracalla thermas ſuis ſumptibus extruxit, quę etiam ab ipſo Antoninæ thermæ ſunt appellatæ: Harũ ruinæ adhuc nonnullę ingentes conſpiciuntur, & columnæ ſtãtes quædam, quædam deiectæ cernũtur. Alij has ab Antonino inchoatas uolunt, & à Seuero perfectas, & exornatas. Conſtitutæ fuerant autem ad Auentini radices, ad uiam Ardeatinam, nunc ubi S. Balbinæ templum eſt. Sub thermis Palatium nobiliſſimum, cuius ueſtigia hodie uix apparent, poſuit.

DE

DE AVENTINI MONTIS AETYMOLOGIA ET IIS quæ in eo memoratu digna. Liber Quintus. CAP. I.

VENTINVS mōtium Rom. in ordine quartus eſt. Cuius ambitus & forma, quoniam libro primo deſcripta ſunt, non eſt neceſſarium hic repetere. Verum unde ſic dictus ſit, & quæ in hoc tēpla deorum, aliaq́ꝫ ædificia fuerint, reſtat cōmemorandum. Auentinum igitur ab auibus, qui à Tyberi in hunc montem cubitum uolabant, appellatum exiſtimāt: alij à Sabinorum rege, in eo occiſo & ſepulto: alij Sabinos, qui à Romulo ciuitate donati, in eò cōſederunt, ab Auāte prouinciæ eorum fluuio, huic monti nomen dediſſe arbitrantur. Varro ab aduectu dictū adſerit. Nam, ut paulo antè dictum eſt, mons hic ab alijs montibus & ciuitate, olim paludibus & Tyberi excluſus,

unde qui hunc adire uolebãt, ratibus aduehebantur. Sunt etiam qui ab aduentu dictum autument, quod Dianæ templum in eo sacrum Latini frequentarẽt, & in eum locũ aduentarent. Hic etiam Remurius est nominatus, à Remo qui in eius uertice ad auguria capienda consedit & tandem in eodem sepultus. Romulus itaq; inhabitari uetuit, ut quẽ fratri suo sacrum esse uellet. Hunc postea Ancus Martius muro cinxit, & ad habitandum uolentibus concessit. Tametsi sint qui usq; ad D. Claudij tempora uacuum fuisse existiment, ut quem auibus obscœnis ominosum, intra mœnia recipiendum uetuerint. Verum ubi indies multitudo accreuit, hunc quoq; reliquæ ciuitati coniunxerunt.

De Dianæ, Bonæ deæ, Herculis Victoris, Iunonis Reginæ, Monetæ, Lunæ, Victoriæ, Mineruæ, et Libertatis templo, & ara Elicij Iouis. Cap. II.

IN uertice montis Auentini, Tyberim uersus, D. Sabinę templum est, in quo loco

loco prius Dianæ ſacrum ſacellum fuit. Idibus Auguſti Romæ ſeruis dies feſtus eſſe conſueuit, eo namq; die Ser. Tullius è ſerua natus, ædem in Auentino Dianę cõſecrauit, & diem ſacrum ſeruis, ut qui in eius tutela ſint, eſſe uoluit. Alij ab Anco ædem hanc ædificatam exiſtimant, ex pecunia quam ciues nuper ex Politorio eò traducti contulerant. Hoc templum commune omnibus Latinis fuit, unde ſæpe illud frequentabant.

In eodem propemodum loco, S. Mariæ cognomento Auentinæ ædes ſacra conſtituta eſt. Hic locus prioribus ſeculis, Deę Bonę ſacer fuit. Nã Claudia Veſtalis templum illi in eo, idq; in Fatuę ſoris Fauni honorem, excitauit.

In eadem crepidine, ubi hoc tempore D. Alexij templum, olim Herculis Victoris ſtetit. Prope hoc Iunonis Reginæ, ex Veientana præda à Camillo extructum. In ruinis thermarum Decij Imperatoris quoque Herculis templum fuit,

ubi S. Priſcæ à Chriſtianis poſtea eſt conſecratum.

In dorſo Auẽtini Lunã ſacram ædem habuiſſe, Ouidius eſt teſtis.

Quæ hactenus in Auentino extitiſſe cõmonſtrata ſunt, certũ locũ aſſignatum habent, quæ ſequũtur, in Auẽtino quidem fuiſſe dubium non eſt, ſed qua parte, propter temporis longinquitatẽ ignoratur, ueluti eſt Victoriȩ templum, quod ab Arcadibus conditum, ſacra ab ijſdem in illius honorem quotannis celebrãtur. Mineruæ, & Iunonis templa in eodem monte fuiſſe, certis autoribus commonſtratur. Libertati ex multatitia pecunia à T. Gracchi patre templum conditum & dedicatum fuit. Atrium eiuſdem templi ab Helio Pæto & Cor. Cethego Cenſoribus refectum & ampliatum, nouiſſimè à Pollione quoq; reſtauratum. Libertatem uero in primis coluerunt Romani, cuius etiam aſſertores ſeipſos conſtantiſſimos perpetuo præſtiterunt.

In

In eodem monte Iouis Elicei ara à Numa excitata. Dictus est autem Eliceus a b eliciendo.

Murceæ item ara uetus in eodem monte fuit. Venerem autem Murceam à myrto ei dicata nominauerunt, uel, ut alij interpretantur, quod hominem preter modum non moueret, ac faceret hominem murcidũ, & nimis desidiosum, et inutilẽ.

Iunonis Monetæ quoque templum in Auentino dedicatum extructumq́ fuit.

Camillus in eodem Matutæ matri templum consecrauit.

Laurentium sylua ibidem Ioui sacra: in hac Valentinianus Gallæ Placidiæ filius interfectus est, ut testatur Plinius.

De Caco, eiusq́; spelunca. *Cap.* III.

CAcus, ut tradunt poëtæ Vulcani filius fuit, qui ore ignem fumumq́ euomere creditus est. Hic loca uicina populationibus uexabat. Sed hunc seruum Euandri fuisse nequissimum et furacem, uerisimilior ratio est. Et ideo κακὸν Arca

des nominauerunt. Hic ſpeluncam in Auentino Tyberim uerſus, è regione S. Mariæ Auentinę ædis, ubi fluuius proxime montem accedit, & uaſtiſſima rupes ſcabra prominet, ſpeluncæq́ aptiſſima eſt, ad Tergeminam portã, habuiſſe coniectura certiſſime colligitur. Quem cum Hercules mactaſſet, arã in ſpeluncæ propinquo Ioui Inuentori excitauit.

De Armiluſtrio & quibuſdam alijs rebus in genere. Cap. IIII.

ARmiluſtrium dicitur locus ubi milites & arma luſtrantur ac recenſentur, in quo etiam armati milites res diuinas, tubis canoris faciebant. Hunc alij in Auentino, alij in circo Maximo uolũt fuiſſe, ſed hoc parum refert: Huc milites è bello reuerſi, arma reponebãt. arma nãq; Romani priuatim non habebãt quibus ad bellũ uterẽtur, ſed uel in Armiluſtrio, uel Tarpeia rupe reſeruanda tradebant.

In Auentino iuxta Iunonis Reginæ templum, Scalæ Gemoniæ fuere, locus

ſcilicet,

ſcilicet, pręceps, quà facinoroſi, unco tracti, miſerabiliter necabantur.

Phyllidis domus, in eodem mõte prope Dianæ templum aliquando ſtetit.

Remuria eiuſdem montis locus, hunc Remus ſibi ad habitãdum elegit, inq; eodem à fratre Romulo ſepultus, nomen huic dedit.

Thermas Decianas, in Decij Imperatoris honorem, in eodem mõte S. P. Q. R. ædificauit. Et prope has etiã Varianas. Traiani præterea in Franciſci Albertini uinea thermæ fuere.

Fauni & Pici quoq; antra in Auentino fuiſſe fabulãtur. Italum item Auentinum incoluiſſe M. Cato refert.

Montis huius templa atque ædificia in uniuerſum D. Tyberij tempore exuſta memorantur.

De Teſtaceo monte, & de ijs quæ in eodem ambitu fuere. Cap. V.

PLanicies inter Auẽtinum, Tyberim ac urbis mœnia, quatuor laterũ inæqualium

æqualium eſt, in qua collis, quem uulgo Teſtaceum uocant ſurgit. Ambitus huius uix duobus millibus paſs. perficitur, altitudo centum ſexaginta pedũ eſt. Hic cucurbitę formam habere uidetur, cuius tamen pars altera, quæ Tyberim reſpicit latior eſt. Prope hunc collẽ Vitriariorum uicus, & lignariorũ habitatio fuit. Mons Teſtaceus autẽ hinc, ut nemini dubium eſt, in eo loco creuit. Fuit olim Romæ & alijs quoq; locis, ut etiã adhuc hodie in q-buſdam, magnus & frequens fictilium uſus, & id uel hinc certo colligitur, quod Numæ temporibus ſeptem figulorũ fuerint collegia. Hi enim non ſolum uaſa fictilia, ſed deorum quoq; ſimulachra, templorum ornamenta conficiebant, columnæ & parietes fictilibus incruſtatæ, imò cadauera quoque in fictilibus condebantur doliolis. Cum itaq; in tanta fictilium copia neceſſario multa frangerentur, quæ ſi in agros, cãpoſue abiecta fuiſſent, infrugifera reddita ac ſterilia: ſi in

aquam

aquam abiecta, aluei tandem expleti flumen redūdare necesse fuisset. Numa igitur, hoc opificum genus in uno loco habitare iussit, & inutilia, sordes, fragmentaq́ in unū proijcere imperauit, ex quo collis quem deinde Testaceum appellarūt accreuit. Inter hos quoq́ Venus Myrtea locum sacrū habuisse memoria proditum est.

De Pyramidibus, & sepulchro C. Cestij, ac Horreis Pop. Rom. Cap. VI.

PYramides quadratæ moles sunt, more flammæ in altum surgentes, ἀπὸ τοῦ πυρὸς appellatę. Stephanus, ἀπὸ τῶν πυρῶν, id est, tritico nominatas putat, quod in eum locum ubi erigebātur, ex omni Aegypto allatum triticum, magnam annonæ fecerit caritatem. Hæ à regibus Aegypti primū excitari cœptæ, ut uanas opes eo pacto effunderent, ne si magna auri, diuitiarumq́ uim cōgregassent, uitæ insidiatores sibi pararent; denique nè plebs otiosa uitam trāsigat, &c. Postea Romæ etiam

etiam ob admirationem & inanem glo-riam opes in illos expendebant: Harum una adhuc ad portam Hostiensem mœnibus inclusa erectaq; apparet. Hanc C. Cestij Septemuiri Epulonũ sepulchrum fuisse dictitãt: Blondus totius collegij Septemuirorum Epulonum sepulchrũ ex-titisse probat.

Epulones autem dicebantur, qui epu-las dijs instituendi potestatem habebant.

Horrea Pop. Rom. CXXXX. inter Testaceum & Tyberim fuisse scribũtur.

In eodem ambitu ad Tyberim Hylerna lacus erat.

Capenam quoq; oppidulum aliquando in ijsdem locis extitisse, quidã adserũt.

De meta quæ Sudans dicta est, & Iouis simulachro. Cap. VII.

ESquiliæ iam ordine sequebãtur, sed quoniam hæ ab ortu hyemali uiam Labicanam, ab occasu conuallẽ CCCC. pedum latitudine eandem uiam complectentem, interiacet, priusq; montẽ Esqui liarum

liarum accedamus, quæ in Labicana & conualle ſunt memoratu digna, recenſebimus. Ad Cõſtantini igitur arcũ triumphalem redeuntes (de quo ſuperius) reliqua perſequemur. Ad hunc igitur arcũ metæ antiquæ latericiæ dimidiata rotunditas apparet, quam metam Sudantẽ Victor appellat, quod ex ea aquas manaſſe aliquando fama ſit, unde plebs ex proximi theatri ſpectaculis ſitibunda, ſitim extingueret.

In huius uertice æneum Iouis ſimulachrum ſtabat: quod Maiores fœdera facturi Iouis ſimulachrum adhibere cõſueuerint. Sed quia moleſtũ erat, pręſertim ſi longinquis regionibus fœdera ferienda erant, ſimulachrum ſecum ferre, autem accerſere, ſimulachri loco ſceptrum adhibebant, quod Iouem deorum regem tanquàm præſentem ſignificaret.

De Amphitheatro Titi Vespasiani, ac de templo Fortunæ & Quietis. Cap. VIII.

INter mõtes Cœlium & Esquilias amphitheatrum fuit. Hoc Vespasianus ædificauit, postea Titus eiusdem Vespasiani filius dedicauit, & exornauit, Thermis iuxtà celerrime extructis. Amphitheatrũ, uulgo Colosseum à Neronis colosso, qui in porticu domus Neronis extructus erat, uocabant. In eodem Theatri loco Neronis stagna prius fuere, de quibus in sequẽtibus, hoc libro. Amphitheatrũ hoc etiam Arenam appellabant, quoniam solum arena sparsum, ut decertaturi leuius caderent, minusq; offenderentur: sanguis denique citius absorberetur, ne athletę, quo minus alacriter aduersarium peterent, reformidarent: postremũ ut uncti pugiles ea conspersi, mutuo facilius apprehenderentur. Cauea ipsa, quæ ludorum diebus linteis operiebatur, hominũ octoginta millia capiebat. Verũ de hoc uide plura apud Plinium, Pomp.

Pomp. Lætum aliosq; rerum Romanarum ſcriptores.

Fuluius Flaccus ædem Fortunæ iuxta hoc Amphitheatrũ poſuit tanto ſplendore, ut uix aliud templum magnificentia Romæ cum eo cõferri potuerit. Pręter hoc etiam alia multa Romæ templa Fortunæ ſacra fuerunt.

Quietis templum ſimiliter in uia Labicana extructum fuit.

De Eſquilijs. Cap. IX.

ESquiliæ à Varrone, ſicuti etiam ab alijs in plures diuiduntur partes. Et ſingulis partibus olim à ducibus, qui ea inhabitarũt ante urbem cõditam, nomina ſunt indita: ut pars una Ciſpius, altera Oppius, tertia Septius, ſit dicta. Verũ de his copioſe Varro. A poſteris mutata ea nomina ſunt, ut audiemus. Eſquiliæ ab excubijs alij dictas putant: Nam cum Romulus Tatio non omnino confideret, ne ſcilicet clàm circunuentus obtruncaretur, aut regno eijceretur, excu-

bias nocturnas habere cõsueuit. Alij ab aucupibus dictas existimãt, qui illic quisquilijs proiectis, auibus illuderent.

Partem illam montis quæ secundum Labicanam uiam, Quadraginta Martyrũ, Clementis, S. Petri in uinculis & Martini templis continetur, Carinarum nomine appellatam fuisse, probat Liuius. Ab ea parte, quoniam primum est inhabitata, merito auspicandum uidetur.

De Carinis, Curia Veteri, & Noua. Cap. X.

CArinæ secundum modum & formam carinarum, ædificia erant, intra Telluris templum constituta. Ruinæ harum adhuc prope templum S. Petri in uinculis cernuntur.

Iuxta eundem locum Curia quoq; uetus à Romulo condita fuit. Noua uero prope Compitũ Fabriciũ ædificata fuit.

De thermis Titi, et Philippi, Statua Laocoontis, Palatio Vespasiani, domo Balbini et Pompeij. Cap. XI.

THermarum Titi Imperatoris uestigia non procul à templo S. Martini in

in montibus conſpiciuntur. Sunt namq; illic ciſternæ, quas Capaces, hodie uulgo Septem Salæ, à numero ciſternarum nominantur. Huc uſq; Aurea Neronis domus extenſa fuit.

Non longe ab eo loco, anno M. D. VI. Felix ciuis Rom. in uinea ſua Laocoontis ſtatuam reperit. Hanc ſummi artifices Ageſander, Polydorus, & Athenodorus Rhodij, ex uno lapide ipſum, liberos, draconumq; mirabiles nexus, admirãdo artificio expreſſerunt, ſculpſeruntq;. Nũc Vaticani in Palatio Veſpaſiani, apud Titi Thermas uiſit. Sed plura de hac apud Plinium. Hiſtoria ipſa apud Vergilium doctiſſime expreſſa habetur.

Poſt Titi Thermas, inter ortum & boream, ruinę aliarum quoq; apparẽt thermarum. Has Philippi Imperatoris fuiſſe ſignis quibuſdã illic inuẽtis confirmatur.

Supra Titi Thermas quidam Hadriani thermas collocant: quia hic locus adhuc Hadrianelus appellatur.

Balbini domus in Carinis fuisse autore Lampridio comprobatur.

Ibidē et Pompeij domus fuit, in qua Lenæus libertus eius grāmaticam docuit.

De Cliuo Virbio, domibus Ser. Tullij, Aurea Neronis, Vergilij, ac de turri Mecœnatis & eiusdem Hortis, simulq; de Fortunæ & Felicitatis templo. Cap. XII.

PArs ea Esquiliarū, quæ S. Laurentij templo in Fontana imminet, Cliuus Virbius est appellata. Illic & Fagutalis lucus, in qua Ser. Tullij domus fuit.

Neronis Aurea domus, id spacij quod à Palatij ea parte quæ nunc S. Gregorij ædem, habet, inter Constantini arcum, Colosseum, Carinas, Esquilias, & Mecœnatis hortos fuit, totum occupauit: Quæ cum ipsa quoq; Neronis incendio consumpta esset: eam ubi restituit Aureā nominauit. Cuius amplitudo tanta fuit, ut in circuitu porticus triplices miliarias haberet. Stagnum præterea maris instar, ipsum denique circum septum urbis spe

ciem præbebat, rura item, & uineta, pascua, ſyluas, pecudum & ferarum omne genus. Domus ipſa et porticus auro perfuſa, gemnis diſtincta: deniq; nihil omiſſum quod ad uoluptatē luxūq; faciebat.

In ueſtibulo huius coloſſus, altus CXX. pedes. Hic Nerone defuncto, Soli dedicatus, nomen ipſum quoq; permutauit. Coloſſum autem ab omnium primo inuentore denominatum putant.

In eadē domo ædem Fortunæ quoq; incluſit Nero. Hæc dea ex lapide ſphengite, foribus ædium clauſis, totā domum illuſtrabat, tantum à ſe ſplendorem hic lapis prębebat. Hāc Ser. Tullius primus conſecrauit, & à Segetibus Seiam denominauit.

Apud Diocliriani thermas, uia eſt quę ducit ad S. Antonij ędē in Eſquilijs, iſthic turris celeberrima Mecœnatis, in hortis eiuſdē cōſtituta fuit. Horti ipſi amœniſſimi in Cāpo Eſquilino erāt. In his Priapus, de quo multa Vergilius, colebatur.

Iuxta Mecœnatis hortos, Vergilij domus erat.

Felicitatis templũ in parte domus Aureæ, Neronis incendio absumptum est.

Supra hortos Mecœnatis Aggeres Tarquinij Superbi, mirabile opus, constituti fuerunt.

De Sisimini Basilica, Cãpo et foro Esquilino, Luco Querquetulano, Iunonis Laciniæ, & Martis, de Fano & ara malæ Fortunæ. Cap. XIII.

Basilica Sisimini in Esquilijs apud ædem S. Mariæ Maioris fuisse memoratur.

Campus Esquilinus, prope Mecœnatis turrim, inter montes, super Aggeres, & urbis mœnia est. Campus hic olim Foculus, quod cadauera in eo combureren tur nominatus. At quum nidor ciuitati officeret, tota ciuitas, cũ Augusto, communi consensu, campum Mecœnati donarunt, ex quo ille hortos suos elegantes admodum exornauit. De his Cicero, atq; alij multa.

Forum

Forum item Esquilinum, in eodē mō-
te fuit.

Pars illa Esquiliarum quæ respicit Lu-
cum Querquetulanum, Iunonis Laci-
niæ lucum habuit.

In ijsdem Esquilijs, Fanum & ara Ma
læ Fortunæ fuere.

In uia quæ ad portam Interaggeres du
cebat, in ipsis Tarquinij aggeribus Gor
diani arcus ex marmore, ornamētis triū
phalibus conspicuus fuit. Ex illius rui-
nis S. Gregorij in Damaso templū ex-
tructum.

De cliuo Suburrano, Arcu Galieni, Macello Libyæ, uia Prænestina, & Marij trophæis. Cap. XIIII.

IN capite Suburræ, cliuus Suburra-
nus, ab ipsa Suburra nominatus, fa-
cilem in Esquilias ascensum præbebat.

Mox apud ædem S. Viti, arcus trium-
phalis Galieni Imperatoris occurrit, ex
lapide Tiburtino conspicuus.

Prope hūc Lybiæ, uel, ut alij uolunt Li
uianū Macellū fuit, hoc à Macello quo-

dam denominatũ nonnulli uolunt. Qui cum in urbe latrocinia exerceret, deprehensus, & à Censoribus damnatus, domus eius publicata, ut illic opsonia, & alia quę ad uictũ sunt necessaria uẽderentur. Et ita à Macello, ut dictũ est, nomen retinuit. Alij à domo quæ ibi diruta Macellum cognominata, aliã in eisdem ruinis ædificatã, prioris nomen retinuisse.

Hinc uia Prænestina principium capit, ducitq; ad portam Esquilinam.

In uia hac occurrit à sinistra lateritia moles semidiruta, in qua duo trophæa marmorea erecta, id est, cum spolijs trunci excitati. Hæc à C. Mario triũpho Cimbrico erecta fuisse dicuntur. Quę cũ Sylla disiecisset, C. Cæsar Dictator postea restaurauit. Locus hic ab incolis hac adhuc ætate Cimbrum appellatur. De trophæis consule plutarchum, Valerium Max. & alios.

D

De domo Aeliorum, Sacello Mariano, regione Tabernola, Thermis & domo Gordiani, Basilica Caij & Lucij, ac de Palatio Liciniano. Cap. XV.

AEliorum domus in eo loco ſtetit, ubi nunc monimẽta Mariana, & Sacellum Marianum eſt.

Eſquiliarum pars plana, Eſquilias inter & Cœlium montem Baſilicamque Lateranenſem, hodie Merulana, pro Mariana, apud ueteres Tabernolæ regio dicebatur.

Prope S. Euſebij templum in Prænestina uia, Thermæ & Gordiani domus ædificata fuit. Thermarum ruinæ adhuc cernuntur, unde facile earum amplitudinem ſplendoremq; æſtimare licet.

Inter portam Eſquilinam & Næuiam haud procul à mœnibus, ruinæ quædam inſignes apparent. Hunc locũ uulgo Galutij thermas uocant. Sed iſthic olim inſignis illa Baſilica fuit, quã Cęſar ſub nepotũ Caij & Lucij nomine erexit.

Iuxta S. Balbinæ ædem, ad Vrſum Pileatum, Palatium Licinianum ſtetit.

De aqua Martia ſiue Traiana, & Iſidis templo. Cap. XVI.

AQuæ Martiæ ductus, per Tauri-nam portam tranſiens, per Campum Eſquilinum, ad Dioclitianas thermas in proximos colles perducebatur. Hęc olim aqua Aufeia eſt appellata. Oritur autem ex Piconia fonte in montibus Pelignorum, & per Marſos, et Fucinum lacũ Romã labitur: inter cæteras aquas quæ Romam influunt, frigidiſſima ſaluberrimaq́. Hanc Ancus Martius in urbem perducere primum auſpicatus, excepit Q. Martius Rex: Agrippa poſtremo aquæ ductum reſtituit.

Eadem Traiana quoq; uocata à Traiano, qui eam in Auentinum perduxit. De aqua Martia, lege plura apud Plinium & Frontinum.

Iſidis templum in Eſquilina regione à P. Victore ponitur.

De

De Suburra, domo Cæsaris, & Læliæ, ac de uico Patricio. Cap. XVII.

SVburra uicus frequentissimus, à foro Romano incipit, & rectà per forum Neruæ, ad cliuum Suburranum, de quo supra, hoc libro, unde uię Prænestinæ initium est terminatur. Dicta est autem Suburra, quod sub terrea Carinarũ muro fuerit, uel quod sub urbe antiqua: uel, ut Varro existimat, à pago Succusano.

In Suburra uico Cæsaris domus prius dũ adhuc tenui fortuna cõtẽtus esset fuit.

Lupanaria quoque aliquot in eodem uico fuisse aliquãdo, scribit Martialis.

Vicus Patricius oblique, à Viminali ad Dioclitiani Thermas finitur. De hoc uico plura superius libro præcedenti.

Lælia quoq; domus in eodem uico extitit, ut Martialis testatur.

De Suburra Plana, templo Syluani. Cap. XVIII.

VIminalis ab occasu Quirinalis partem oppositam habet, ualli uero interiacẽti, planæ Suburrę nomẽ fuit.

Ad

Ad radices fermè Viminalis è regione S. Agathæ Syluani templum fuisse, multa extant indicia.

Decem item Tabernæ in eadem ualle fuere olim, à numero nomen sortitæ.

Puteus quoq; D. Probę, in eodem colle, quem Proba iuxta S. Mariæ in Cãpo ædem ipsa fecit.

De Viminali, Palatio Decij, Lauacro Aggrippinæ, Thermis Olympiadis, & Nouati, ac de domo Q. Catuli, Craßi, & C. Aquilij. Cap. XIX.

VIminalem collẽ, Varro inter Esquilias cõmemorat. Dictus est autem Viminalis à Ioue Vimineo, cuius aræ in eodem monte erant, uel à uiminum illic crescentium copia.

In primo cliuo, apud S. Laurẽtij in Panis perna ædem, Decij Imperatoris Palatium olim stetisse, ex ruinis demõstratur.

Non procul ab eodem loco, uersus S. Vitalis templum, Agrippinæ matris Neronis lauacra fuisse memorantur.

Olympiadis thermę uersus Suburram

ponuntur

ponuntur, quarum uestigia in montis supercilio, adhuc deprehenduntur.

Nouitianæ itē Thermę, apud S. Prudentię templum, in monte Viminali ædificatæ fuerunt.

Habuit quoqꝫ Viminalis tres nobilissimorū domus præclaras, scilicet M. Crassi, Q. Catuli, & C. Aquilij. Harum uestigia adhuc in dorso collis eiusdem manifesta cernuntur.

In eodē olim sacrificiū quoddā celebrabatur, quod Fagutal incolæ uocabant.

De thermis Dioclitiani, Bibliotheca Vulpia, Campo Viminali, porta Interaggeres, & Quirinali ualle. *Cap.* XX.

THermæ Dioclitianæ in dorso Viminalis dirutæ cernuntur. Atqꝫ ex earundem ruinis facile magnificentiam, & splendorē earū colligere licet. Has Dioclitianus & Maximianus Herculanus inchoarunt, in quibus extruendis XL. millia Christianorum seruili cōditione multis annis laborarunt. Hæ postea à Con-

stantino

ſtantino & Maximiano nouis Imperatoribus abſolutæ atque dedicatæ. de inani thermarum ſumptu, quem impenderũt Romani, lege Senecã, qui eum pulcherrimè depingit.

In iiſdem thermis Vulpia bibliotheca, ab Hadriano, uel, ut alii uolunt à Traiano eò translata fuit, in qua libri lintei, elephantiniq́, principum geſta, s.c. autore Pollione conſcripta erant.

Poſt thermas ſuper Tarquinii Superbi aggere, Cãpus Viminalis ad mœnia uſq; diffunditur. Ibidẽ Interaggeres porta adhuc clauſa cernitur. Tametſi in Cãpo Eſquilino poſita uerisimilius uideat.

Ibidem aquæ ſalientis puteus, quẽ Viuarium incolæ uocãt, ad hũc in eodem Campo animalia multifaria ab iiſdẽ includebãtur. Latibula ferarũ adhuc quoq; eorũ conſpiciũtur. Ex quo etiã apud nos loca altilibus nutriendis accommodata uiuaria uocare conſueuimus.

Interſtitium inter Dioclitiani thermas &

& Conſtantini arcum, Vallis Quirinalis appellatur. In hac Romulũ Proculo occurriſſe tradunt.

In eadem Fortunæ Publicæ ædes ſacra fuit.

De monte Caballo, Quirinalis etymologia, Turri Militiarum, Balineis Pauli, Sacello Neptuni Thermis Conſtantini, de domo & uico Corneliorum. Cap. XXI.

MOns quem hodie Caballum uocãt, Quirinalẽ ueteribus dictum, multis indicijs & rationibus probatur, adeo ut nemini, rerum Romanarum perito, hic dubium relinquatur.

Quirinalis igitur mõtium ordine ſextus, à fano Quirini, Varrone teſte, nomẽ trahit. Secundum alios à Quiritibus, qui cum Tatio Curibus uenientes, in eo caſtra poſuerunt. Collis hic oblongus: nam etiam eum collem complectitur, qui inter Collinam & Collatinam portam eſt. In hoc Lunæ Obeliſcus, literis Aegyptiacis inſcriptus: Secundum latitudinem à

ſepten

ſeptentrionem in meridiem uſq; ad turrim, nunc Comitum, porrigitur.

In primo cliuo, ſupra Traiani forum, Turris Militiarũ occurrit: ubi olim Traiani milites ſtationem habentes, turri nomen dederunt.

Eodem cliuo Pauli Balinea extructa: Qui locus uocabulo corrupto, hodie Bagnanapoli appellatur.

In deſcenſu Quirinalis Suburram uerſus, Sacellum Neptuni aliquando ſtetit, id quod ex picturis & ueſtigijs illic repertis apparet.

Hinc ſeptẽtrionem uerſus Conſtãtini Thermas fuiſſe, ruinæ eius loci probãt.

Domus Corneliorũ, in Corneliorum uico, qui adhuc nomen retinet, extructũ fuit. Verum de his alibi quoq; plura.

De Saturni, Bacchi, Solis & Quirini templo, & Porticu, Capitolio ueteri, Sacello Iouis, Iunonis, & Mineruæ, et de domo Pomp. Attici. Cap. XXII.

IN Corneliorum uico, de quo proxime mentio facta, ſtatuæ duæ coloſſeæ erant,

erãt, ſenum duorum, hi nudi, manu cornucopiæ tenent. Has Saturni & Bacchi ſtatuas fuiſſe putãt, cum etiam in propinquo illorũ tẽpla ſtetiſſe certũ ſit, & multis indicijs, ipſis quoq; ruinis, cõprobetur.

E regione Conſtãtini Thermarum, in montis ſupercilio, dimidiata ex marmore turris, quam Meſam incolæ uocant, uidetur. Hanc ex Solis ornamentis ab Aureliano excitatis fuiſſe putãt. Coluit nãq; hic Imperator Solẽ præcipue, ideoq; in numiſmate, SOLI INVICTO, inſcriptionem habet. Et mater eiuſdem, Solis ſacerdos, & ob id templũ Soli excitauit.

In dorſo montis, prope dictas thermas equi duo apparent, Praxitelis, & Phidiæ opera cõſtituti. Hos Tiridatis regis fuiſſe tradunt, & Romam translatos.

Ea Quirinalis pars quæ Martiam uallem reſpicit, mõs cum templo Clatræ & Apollinis uocitata eſt.

Haud longe iſthinc, poſt collem hunc alius ſurgit cliuus, ubi Capitoliũ uetus,

ſacellum Iouis, Iunonis & Mineruę fuiſſe, uetuſtis literis compertum.

A dextra, è regione locorum iſtorum, ad S. Vitalis ædem, Pomponius Atticus domum, ab auo hæreditate acceptam, cognomento Pamphilianam, inhabitauit. Hæc admodum amœna propter ſyluam quæ illi imminebat fuiſſe ſcribitur.

Eo loco poſtea Quirini templum conditũ, quod perpetuo clauſum, quo arcanũ eſſe ſignificabant, Romulus humi'ne iaceret, an in deorũ numerũ relatus eſſet.

Iſtic & porticus nominis eiuſdem fuit, ubi componendorum negotiorum, & ſponſaliorum trãſigendorum cauſa conueniebatur.

De Alta Semita, domo Sabini, Vico & ſtatua Mamurri, foro & hortis Salluſtij, ac de Campo Scelerato. Cap. XXIII.

ALta Semita, à Thermis Conſtantini, ad portã Viminalem, per Quirinalis dorſum producta, quadrato lapide ſtrata fuit.

In

In eadẽ uia ad Malum Punicum, Flauij Sabini domus fuit: in qua Domitianus natus fuiſſe commemoratur.

Vicus Mamurri, & eiuſdem ſtatua ad S.Suſannæ templum olim extitiſſe confirmatur.

Non longe ab eodem templo Salluſtij forũ, & horti elegantiſſimi ad Campum Sceleratũ, prope Collinam portã diffundebãtur Hortorum & Tiburtinæ uillæ adhuc ueſtigia extant, in ualle profunda, inter mõtem ipſum, & uiam quæ ad portam Salariam uiã prębet. In colle, Salluſtij domus conſpicitur. Hæc ab incolis Saluſtrium appellatur. de his uide Ciceronem & alios.

Vltra hortos Salluſtij, prope Collinam portam, locus eſt editus, illic olim Veſtales inceſtus condemnatæ, & uiuæ ſepultæ, ex eo totus ille cãpus, & uia ipſa quæ ad hunc ducit, Sceleratus eſt appellatus.

De tẽplo Salutis, Dij Fidij, Fortunæ Primigeniæ, Honoris, Herculis, Quirini, & Senatulo mulierum. Cap. XXIIII.

QVirinalis sacras ędes plurimas habuit, licet harũ certus locus hodie ignoret, ueluti Apis, & Salutis, à Fabio pictore tẽpla depicta, ea Claudij tẽpore incẽsa sunt. A Iunio Bibaculo Dictatore cũ triumpharet de Equis, uota, Cẽsor locauit, secundo Dictator dedicauit.

Sanctus & Fidius dij Sabinorum fuerunt. Hos, domo migrantes, secum cum omni supellectili in mõtem Quirinalem transtulerunt. Idq; numẽ uerbis quidem trinum, re unicum esse dixerunt. Tribus igitur ipsis templo uno in hoc mõte ædificato, unius Sancti nomine appellabatur. Obtinuitq; huiusmodi nominis opinio sanctitatis magnã uim obtinere iusiurandum, quo in trino & unico Numine Medium quis Fidium affirmaret.

Fortunę Primigenię in eodẽ mõte Domitianus prætor urbanus templũ posuit.

Herculis

Herculis præterea templa, & Honoris in eodem monte fuere.

Senatulum item mulierum in Quirinali fuit, ubi prius quotannis ſolennibus diebus matronarum conuentus fiebāt.

Agonalia etiam in Quirinali celebrata fuiſſe, memoriæ proditum eſt.

De Foro Archimonij, Pila Tiburtina, domo Martialis, Circo Floralium, Floræ templo, Officinis minij, & Cliuo publico. Cap. XXV.

INter collem Hortulorum, (de quo ſupra libro primo, & capite ſequēti) & Quirinalem, uallis quadrata, & oblonga eſt, in eius parte, quæ Clatræ & Apollinis mōti ſubiacet, Archimonium forum eſt. Nam ædi quoque in eodem loco hodie conſtitutæ S. Nicolai, cognomētum de Archimonijs eſt.

Haud multo poſt locus eſt, Pila Tiburtina cognominatus. Illic domus Martialis ſtetit, ut ipſe Martialis teſtatur.

Hanc Circus Floralium ſequitur, ubi quotannis in honorem Floræ deæ, Flo-

ralia festa celebrabantur. Flora autē Romæ scortum insigne fuit, quæ cū arte meretricia ingentes opes congessisset, Pop. Rom. hæredem constituit, ea tamen sub conditione, ut annis singulis, eius diem natalem celebrarent. Verum quum hoc Senatui ridiculum uideretur, pudēdæ scilicet rei dignitatē tribuere, deam Floram, quæ floribus pręesset confinxerunt & eam festis his, ut arbores & fruges bene florescerent, ac prouenirent placabant. Huic deæ templum etiam consecratum fuisse legimus.

Mox Officinæ minij conficiēdi occurrunt. Iuxta has etiam cliuus Publicus.

De Colle Hortulorum, templo Solis, et sepulchro Neronis. Cap. XXVI.

Hortulorum collis pauca memoratu digna cōplectitur. Inter quæ domus Pincij Senatoris, qui et portę et mōti cognomē fecit, hodie enim mōs Pincius, & porta Pinciana dicit̄. Domus uestigia, ad murū antiquū in eodē loco cernūtur.

Ad

Ad eoſdem muros moles, forma hemicy cli occurrit, quam Solis templum fuiſſe autumant.

In eodē colle è regione ſepulchri Mar celli, in uia Flaminia, in Domitiani ſepul chro, Neronis quoq; ſepulchrū extitit.

Hortulorum autem collis, à hortis, qui ſub ipſo, olim perpetuis irrigui aquis fer tiliſſimi erant, nomen accepit. Ex colle hoc magiſtratum petituri in campū Mar tium olim deſcendebant.

DE VRBE PLANA ET THEATRO IN GENE- re. Liber Sextus. CAP. I.

T certius quid quoq; loco pla næ urbis cōſtitutum fuerit, ſci ri poſſit, linea recta à Capito- lio, per Pantheona ad Tybe- rim prope S. Rochi ædem ducatur. Itaq; urbs propemodum in duas partes æqua les diſtributa: altera pars à fronte & latere Tyberim: altera à foro Traiani, uſque ad

portã Flumẽtanam, ad Quirinalis, Hor- tulorumq́ collium radices constituetur.

A theatro Marcelli igitur initio capto, ut hactenus, loca ipsa recensebunt. Thea trum itaq; uox Græca, uisorium Latinè dici posset. Primum autem apud Athe- nienses theatra sunt instituta, & id pro- pter agricultores, qui diebus festis tem- pla deorum obibant: postea Romæ in- strui cœpta, à M. Scauro, ligneum, & omnium maximũ primum ædificatum est: Cauea enim hominũ octoginta mil- lia capiebat. Facta deinde theatra uersati lia, quæ modò hanc, modò aliam faciem ostenderẽt. Sed de theatris uide Cassiodo rum & Vitruuiũ, qui copiose de his scri- pserunt, à quibus scilicet instituta primũ, & quomodo ædificata fuerint.

De Theatro Marcelli, & Bibliotheca, de porticu & curia Octauiæ. Cap. II.

AVgustus multa sub alieno nomi- ne ædificauit, ut passim ab autori- bus scriptum inuenitur, inter quę etiam Theatrum

Theatrũ Marcelli nepotis ex ſorore Octa uia fuit. Huius pars adhuc inter Capitoliũ, & Tyberim, ubi nũc Palatiũ Sabello rũ eſt, cernitur. Capiebat autẽ hominũ octoginta millia. De hoc Theatro uide plura apud Aſconium.

Iuxta ipſum theatrum, Octauię porticus, ab eodem Auguſto in gratiã Octauiæ ſororis excitata. In ea Proſerpinæ raptus, Bacchus, & Satyrus, Praxitelis ope ra fuere. Apollo, Diana, nouẽ Muſæ Timarchitis opera. In hac porticu etiam Iunonis ædem ponit Plinius, & eiuſdem deæ ſimulachrum.

Iuxta eandem porticum Octauiæ Curia ſtetit, & in ea Cupido fulmen tenens. Hæc curia olim id ſpacij, quod hodie D. Nicolai in Carcere, & S. Mariæ in Porticu occupabat.

Marcello defuncto, Octauia mater eius prope Theatrũ Bibliothecam inſtituit. Primus autẽ Pyſiſtratus tyrannus Athenis omnium diſciplinarum libros publi

cè legendos posuit, Romæ uero Asinius Pollio.

De Circo Flaminio, & templo Apollinis. Cap. III.

CIrcum Flaminiũ in eo loco fuisse, ubi hodie Apothecæ obscuræ ad ædem S. Catharinæ, uestigia adhuc demonstrant. Dictus est autem Flaminius circus, quod circũ Flaminium campum ædificatus fuerit: uel à Cos. Flaminio, qui ad Trasimenum lacũ occisus est. In hoc ludi Apollinares, equestresq; celebrabantur. In hunc etiam Senatus sæpe consultandi gratia ex Capitolio descendẽs conuenire consueuit. Neptunus quoq; ædẽ in eo sacram habuit.

Apollinis templum in eodem loco fuisse ostenditur, ubi nunc S. Mariæ templum est sub Capitolio, inter Forum Holitorium, & circum Flaminium, prope portam Carmentalem.

De

De Vulcani, Martis, Bellonæ, Herculis, Iouis Statoris tẽplo, de Columna Bellica, Ara Neptuni, Porticu Corinthia, & Colosso Martis. Cap. IIII.

IN Circo Flaminio templa deorum celeberrima fuere, uelut Vulcani, Martis, & Bellonæ quod uersus portam Carmentalem fuit.

Ante Carmentalem portam, columna marmorea stetit, hãc Romani Bellicam cognominarunt: Erat enim belli inferendi index. Romani antiquitus hunc morẽ belli indicendi retinuerũt: quod Pręco, aut ex Fœcialibus unus in eã terram, cui bellum illaturi erant, cum aliȷs signis, hastam coniȷciebat: uerum cum imperio propagato remotissimis nationibus bellum sæpe indicendum esset, ne esset necesse, ut dixi, hastam in eam proȷcere, in dictam columnã, uersus eam partẽ, quò profecturi erant hastam, figebant.

Herculi Magno, custodi circi Flaminiȷ, ædem in eo constituerunt, is enim in aditu, ab ea parte, ubi nunc S. Luciæ in

Apothecis

Apothecis obſcuris templum eſt, poſi-tus fuit.

M. Fuluius Herculi Muſarũ, templum ex cenſoria pecunia poſuit. Audiuerat namq; in Græcia Herculẽ Muſagetem, id eſt, ducem, comitemq́; Muſarum eſſe. Idẽ Fuluius omnium Camœnarum ſimulachra ex Ambracienſi oppido Romam tranſtulit, & ſub Fortiſſimi numinis tutela conſecrauit, ut mutuis auxilijs iuuarẽtur, quies Muſarum Herculis defenſione, & uirtus Herculis uoce Muſarũ. Hãc ędẽ uetuſtate deformatã, reſtituit Martius Philippus, Auguſti uitricus.

In eodem circo etiã Iouis Statoris templum fuiſſe uolunt.

Ibidem & arã Neptuni, quæ olim ſanguine manarit, extitiſſe indicijs quibuſdam colligunt.

Octauius porticum, ab æreis columnis Corinthiam uocatam, excitauit. Hęc inter circum & templum S. Nicolai ſtetit: & Chalcaria quoq; appellata fuit.

Coloſſus

Coloſſus Martis, apud circum Flaminium, in templo Bruti Callaici fuit.

De Porticu Mercurij, et Octauij theatro, domo, atrio, & Porticu eiuſdem, ac de templo Veneris Victricis. Cap. V.

INter circum Flaminium et Tyberim, in ueſtibulo, nũc ædis S. Angeli in piſcina, porticus extat, Mercurio, uel, ut alij uolunt, Iunoni ſacra. Hanc igne exhauſtam, L. Septimius Seuerus reſtituit. Porticus uero quæ in platea Iudæorum, quam Ceuram uocant, Seueri Imperatoris fuiſſe uolunt.

Pompeius inter Marcelli & Hadriani molem omnium primus mãſurum theatrum extruxit, alia enim, ſpectaculis et ludis finitis demoliebantur, & cum opus erat, noua excitabantur. Hoc theatrum cũ Pompeius magna ex parte abſoluiſſet, Caligula extremam manum impoſuit. Poſtea Theodoricus Oſtrogatorum Rex inſtaurauit. Capiebat autem & hoc hominum LXXX. millia.

Prope

Prope hoc theatrum, etiam atrium, ſeu Curia fuit: Atrium hoc nũc Satrium uocãt: & Pompeij domus, & ante domum porticus. Hæc Pompeij ædificia, Philippo ludos ſcænicos celebrãte, igne cõſumpta ſunt. Iuxta idem Theatrum, D. Claudius Tiberio Cæſari arcũ marmoreum excitauit.

Veneris Victricis templum in eodem theatro fuiſſe aiunt.

De Thermis Agrippinis, Pantheone, eiusq; porticu, ac Boni Euentus templo. Cap. VI.

A Pompeij arcu uerſus ſeptentrionẽ, thermæ Agrippinæ occurunt harũ ueſtigia in eo loco, qui nunc Cyambella ab incolis appellatur, conſpiciuntur. Agrippinæ autem ab ipſo Agrippa, qui eas ædificauit denominatæ ſunt. Lege Plinium Nat. Hiſt.

Prope prædictas thermas templum antiquiſſimum, & inter urbis uetuſta templa, hodie nobiliſſimum, ferè integrum adhuc manet, hoc, quia omnibus propemodum

modum dijs ſacrum erat, Pantheona uocare placuit, hoc mundi, id eſt, ſphærica forma fuit. Hodie S. Mariæ Rotūdæ uocāt. Huius templi ſæpe Plinius & alij meminere, ad quos lectorem remittimus. In huius templi pronao Auguſti & Agrippæ ſimulachra fuere. Martis quoque, & Veneris. In Veneris ſimulachri auricula Cleopatræ unio prætioſus pendebat. Mineruæ item ſimulachrū Phidiæ opus. Hercules inſuper, ad cuius ſimulachrū Pœni humanis uictimis ſingulis annis olim ſacrificabant. In templum hoc multis gradibus, ſicut & in cætera, aſcendebatur: à ueteribus enim tēpla in ſublimi extruebantur, & unico tantum aditu. Porticum huic templo Agrippa addidit, opus admiratione ſumma dignum, hæc à quibuſdam Prothyron appellabatur. Et Porticus nihil aliud ſignificat, quàm πρὸ τῆς θύρας ornamentum aut ueſtibulum. De hac quoque multa hinc inde tradidere ſcriptores. Hoc templum primum D.

Hadrianus,

Hadrianus, poſtea Antonius Pius in-ſtaurarunt.

Templi Boni Euentus ueſtigia adhuc quadrata & oblonga perſpiciuntur inter Mineruæ, & S. Euſtachij plateas. Hic deus olim colebatur ut omnia proſpere feliciterq; euenirent. Simulachrum eius habitu pauperis, dextra pateram, ſiniſtra ſpicam tenentis erat.

De thermis Neronianis, & Alexandrinis, & de Circo qui Agon dicitur. Cap. VII.

POſt S. Euſtachij ædē, inter Pantheonis et Longobardorum plateas, thermarum & fornicuum Neronis ueſtigia cernuntur.

Prope has Alexāder alias nouas, aqua quam Alexandrinam uocant, inducta, excitauit, ſplendidas admodum & amœnas, de quibus multa Lampridius. Iuxta has Hadriani thermas fuiſſe quidam exiſtimant, & in eo loco, ubi S. Aloiſij templum eſt collocant.

In urbis Planæ parte celeberrima ueſtigia

gia circi spaciosissimi, quē hodie Agonē uocãt, cernūtur: sic dictus, quòd Agonalia, à Numa in Iani honorē instituta, in eo ad diē IX. Ianuarij celebrent, uel quòd omnis generis spectacula, quæ à Græcis agona dicuntur, in eo edere consuetudo fuerit. Hunc à Nerone uel Alexãdro extructum uolunt: utpote quorum alia quoque ornamenta in eodem loco fuerũt: cõsueuerunt enim Principes ferè in uno loco monimenta sua ponere.

De Neptuni templo, Terento, Ara Ditis, ac Palude Caprea. Cap. IX.

IN ripa Tyberis, ubi nũc S. Blasij, olim templũ Neptuni stabat: id ab Hadriano restitutum. In eo tabulæ quæ naufragia picta habebant, reponebantur.

Terentus in campo Martio locus est, eò sic dictus, quòd in eo ara Ditis occulta ta esset, uel, quod aqua Tyberis profluētis ripas eius loci tereret: Aut quòd Euander ex Arcadia in eum locum profectus, cum classe constitisset.

Illic Proſerpinæ etiam aram ſub terra bello Albano, ut ipſis ſolis cognita eſſet, occultauerunt.

In eodem Campo Palus Caprea quibuſdam fuiſſe uidetur, ubi Romulus ſubita tempeſtate exorta, è medio ſublatus eſt. De qua re Liuius.

De domo Coruina, uia Lata, & templo Iſidis. Cap. X.

ALtera urbis Planæ pars, ſecũdum radices Quirinalis, à foro Traiani ad portam Flaminiam producitur.

In ea parte urbis, prope Capitoliũ domus Coruina ab ea gente ædificata fuit, & in hanc uſq; diem uetuſtum nomẽ reſeruat, Macellum namque Coruorum uulgo dicitur.

Ab ea domo ad Septa campi Martij uia Lata, antiquo nomine retẽto, producitur. In eadem uia S. Mariæ templum, cognomento, in uia Lata.

In eadem uia Iſidis templum olim conſtitutũ, prope Septa ad S. Marcelli ædem fuiſſe

fuisse dicitur. Isis autem Aegyptiorũ dea fuit. Ea quoq; Romæ cum Osiride, qui Serapis est cognominatus colebatur. A quibus Iseum & Serapeum loca publica in regione Flaminia fuerunt. In Isidis autem templo cum incestus cõmissus esset, Tiberius sacerdotes eius templi crucibus affigi, & templum euerti iussit. Fuerunt etiam alia templa huius deæ Romæ. Caracalla enim eius sacra Romam transtulit, & summa obseruatione coluit.

De arcu Camilli, templo Mineruæ, & foro Suario. Cap. XI.

DEscendenti à uia Lata, Pantheona aduersus, arcus antiquissimus occurrit, hunc Camillo quidam, sed falsò, erectum putant, nam eius tẽpore arcus adhuc longo pòst tẽpore in usu nõ erãt, necesse est ergo alterius fuisse Imperatoris.

Mineruæ templum inter arcum hunc et Pantheona extruxit Cn. Pompeius, in quo omnium suorum gestorũ summam breuiter complexus est, & alia in hono-

rem urbis Rom. insignia in eo cõstituit, atque exornauit. De hoc lege Plinium.

Ad Quirinalis radices, in Columnensium hortis, prope cliuũ, qui nũc in montẽ Caballum ducit, forum Suarium olim fuerat. Suarium autem à suibus in eo uenundãdis dicitur. Varro namque testis est, ueteres loca cõstituta habuisse ubi res peculiariter uenderent, & ab ijs rebus locis ipsis quoque nomina imposita: Sic à bouibus, forum Boariũ, à piscibus Piscarium, à suibus Suarium, ab holeribus Holitorium forum uocatum, &c.

De Campo Martio, siue Tyberino. Cap. XII.

QVoniam libro primo, de campo Martio, satis ubi fuerit declaratũ est, non erit necesse hic repetere. Verum unde dictus sit Martius, breuiter hoc loco considerãdum. Dictus est igitur Martius, quod Marti sacer esset. Nã Tarquinijs regno eiectis, quicquid agrorum & fructuum quoque habebant, ijs qui nullos habebãt agros diuidebãt, unico campo

po Martio excepto, hic quoniam Marti dicatus fuit, ut in eo ludi fierent, & iuuentus exercitaretur, fructus quoq; qui tum forte creuerant, sacros existimabant, fas igitur nō esse putabāt eos distribui, sed in Tyberim conijciebant, unde nata est insula Tyberina, de qua infra, libro ultimo. Hoc campo igitur, præter natiuā loci pratorūq; amœnitatē, ornamenta etiā, & statuæ illustrium uirorum in eo erigebātur. Et ex Capitolio, cum ille locus angustus nimium esse cœpisset, propter ornamentorum, quæ quotidie inferebātur, multa ex eo in Campum Martium trāslata sunt. Hic cāpus Tyberinus dictus ab antiquis, sicut etiā Tyberis Martius.

De porticu, templo, columna, & Palatio Antonini Pij, ac de Septis, siue Ouilibus. Cap. XIII.

INter Sciarræ Pantheonisq; plateas, iuxta S. Stephani templū in Trullio, porticus cernitur, quā pleriq; propter eiusdem templi propinquitatem, Antonini Pij fuisse arbitrantur. Columna insuper

Antonini haud procul diſtat. Hanc Col chis inſtar Traiani columnæ (de qua ſu= pra) altiſſimã excitauit. Inter columnam hanc, et porticũ, hic Imperator Palatium quoq; inſigne habuiſſe memoratur.

Inter eandem columnam & aquã Virginem Septa Campi Martij fuiſſe dicun tur. Erant autem Septa, loca tabulis li= gneis incluſa, & undique uallata, in qui= bus Pop. Rom. in Magiſtratus creatio= ne ſuffragia laturus includebatur: Eadẽ ob ouilium ſimilitudinem, Ouilia ab ali= quibus ſunt appellata: Hęc à Liuio iuxta uiam Fornicatam Flaminiáq; ponũtur.

De monte Citatorum, Villa Publica, Templo Neptuni & Ponte in Campo Martio. Cap. XIIII.

SVrgit inter Columnã Antonianam, & S. Laurentij in Lucina ædem, tu- mulus, qui nunc Citorus, pro Citatorum appellatur. Nõ quod mõs eſſet, ſed quod in eum, tanq; in mõtem, Pop. Rom. Ma giſtratibus creãdis ſuffragia laturus con- ueniret. Sunt qui Acceptorium à ſuffra

gij-

giis accipiendis: siue Septorum, à proximis Septis nominatum existimant. Hũc colliculũ ex ruinis porticus alicuius, aut uillæ Publicę creuisse uolunt. Fuit enim olim Villa Publica in modũ Curiæ, domus ampla: in hãc Legati hostium, quibus neque in urbem patebat aditus, neque in Græcostasi hospitium concedebatur, recipiebantur.

Iuxta Septa, templũ cum Porticu pulcherrima Neptuno exornauit M. Agrippa, ut autor est Dionysius.

Apud Citatorum collem, & Antonini columnã, põs iuxta Septa erat, per quẽ citati datis suffragiis, ne laturis sese immiscerẽt, et cui tulissent suffragium, significare possent, transeũtes separabantur.

De aqua Virgine, Lacu & Aede Iuturnæ, ac Pietatis. Cap. XV.

AQua Virgo, quæ adhuc potu suauis antiquum nomen retinet, prope Salarium pontem concipitur, & profundissimo ducta cuniculo, per Collati-

nam portam influens, ſub Hortulorum colle attollitur: deinde arcuato opere per Martium campum deducta, multis accolis aquam in uſum adminiſtrat, & Lucullanis hortis finitur.

In Martio campo etiam Iuturnæ, Turni ſororis fons & lacus aqua ſaluberrima fuiſſe dicitur: & hāc Nympham à iuuando Iuturnā dictam, recte affirmāt, quòd hæc ægrotos iuuare putaret. Locus ipſe corrupto uocabulo, hodie Lotreglio appellatur. In eodem campo, ubi nunc S. Saluatoris tēplum eſt, Pietatis olim extitiſſe memoratur.

De arcu Domitiani, Obeliſco campi Martij, & Amphitheatro Claudij Imperatoris. Cap. XVI.

ARcus triumphalis mutilatus, ornamentisq; omnibus nudatus, inter S. Syluestri & Laurentij in Lucina ædes ſacras, uiam amplexus Flaminiam, Domitiano Imperatori adiudicatur. Hinc, præter alia indicia, illi addicunt, quod is Imperator multos ubiq; arcus excitauit.

Hunc

Hunc autem arcum Tripolim uocant, ut qui à tribus ciuitatibus deuictis nomen acceperit.

Obeliſcus quoque in Campo Martio quem Auguſtus ex Hieropoli Aegypti ciuitate Romam tranſtulit. Et pręter inſignia, & inſcriptiones mirabiles quæ in eo uidebantur: Auguſtus quoq; alia, nõ minori admiratione ornamenta adiecit. Sed de his legere Plinium præſtat.

Claudius Imperator iuxta Septa in cãpo Martio amphitheatrum, ſtatuis & colũnis pulcherrime exornatũ ædificauit.

De Valle Martia, Palatio, & Porticu Auguſti, de Domitiani Naumachia, & Flauiæ gentis templo. *Cap.* XVII.

VAllis Martia à campo Martio nomen habet, inter Tyberim & Hortulorũ collẽ iacet, in hac, loco cæteris depreſſiori, Domitiani Naumachię, ubi nauales pugnas olim cõmiſit, apparẽt. Hoc loco antea Auguſti Naumachiã fuiſſe, ueriſimile eſt, quę cũ à Domitiano repur

gata esset, ab ipso postea nomen retinuit. Lege Suetonium.

Iuxta hanc Naumachiã, Flauiæ gentis templum fuisse putatur.

In hoc campo Porticũ, & Palatiũ Augusti ædificatã fuisse, probat Iulius Capitolinus.

De Augusti Mausoleo, & iuxta eum Obeliscis duobus, deq́; Marcelli sepulchro. Cap. XVIII.

AVgustus in ualle Martia, inter uiã Flaminiam, & ripam Tyberis, iuxta S. Rochi ædem, Mausoleum sibi & omnibus Imperatoribus, toti deniq; genti suę sepulcrũ instituit. Moles hæc instar turris est, quę ad portã Populi cõstituta, et spoliata suis ornamentis cernitur: quã Marcelli sepulchrum fuisse uolunt. Mausoleum autẽ propter Mausolei regis Cariæ sepulchri similitudinem, quod ei Artemisia uxor extruxit, suum etiã cognominauit Augustus. Lege Cassiodorum, Strabonem & alios eadem de re.

Iuxta

Iuxta Augusti Mausoleum, obeliscos duos fuisse testantur ruinarum uestigia.

De Via Flaminia, Trophæis Marij, & quibusdã alijs ornamentis campi Martij in genere. Cap. XIX.

CN. Flaminius, M. Lepidi collega, deuictis Liguribus, uiam Flaminiã strauit. Hæc à Placentia per Naruiã, Fulligneum, Nuceriam, Callium, Fortunæ fanum, Pisaurum Ariminum ducebat. Vide Liuium & Suetonium.

Inter Augusti Mausoleũ, collẽq; Hortulorum, trophæa Marij de Iugurtha fuere. Trophæa autem Varrone teste, à τροφῆ, uoce græca, quæ fugam significat, dicta sunt, quod hostium in fugam conuersorum occisorumq; spolia & exuuiæ in stipitibus suspendi consuetudo esset. In Campo Martio, Syllæ Hirtij & Pansæ, Iuliæ, Britannici, Drusi, D. Claudij, & aliorum fortium uirorum sepulchra fuerunt. Alia itẽ innumera ornamẽta, de quibus supra quoq; hoc libro.

DE

DE TYBERINO FLVMINE. Liber Septimus. CAP. I.

Equebatur iam ordine Ianiculum totaq; Transtyberina regio, sed quoniã hæc à reliqua urbe flumine Tyberi separatur, de eo quoq; pauca quædã dicere conuenit. Et primum quidem nominis ratio explicãda est. Tyberim igitur ἀπὸ τῆς ὕβρεως dictum existimant. Siculi enim quũ Cartaginenses olim prælio superassent, ut eorũ ciuitas firmior esset, fossam & aquã circumduxerunt, quam in hostium contumeliam, ὕβριν uocarumt. Iidem cum iuxta Romam postea castra posuissent, flumini hoc idẽ nomẽ imposuerũt, prius Albula illi nomẽ erat. Alij à Tyberi, rege Thuscorũ qui in ripis eius occisus est. Varro à Tyberi regulo Veientiũ uicino, Tyberim nomẽ accepisse existimat. In sacris Tyberinus, communi sermone Tyberis, in poësi Tybris legitur. Antiquis etiam

etiam Rumon, quasi ripas ruminans, dicebatur. Vna urbis parte Terẽtus, quòd ripas tereret appellatus. Oritur autem in Apennino supra Arnũ, tenuis primum: & anteq Romã intrat, XL. amnibus in se receptis, ita auctus excreuit, ut onerarię maritimæq naues, in eo Romã usq pertrahi possint. Hic Thusciam ab Vmbris, Sabinis, & Latinis dirimens, urbem à septentrione ingreditur, à meridie inter Hostiensem, & Portuensem, à dextris Ianiculum, à sinistris urbẽ relinques, prope Hostiã in mare Tyrrhenũ uno ostio exoneratur. In ripa huius, tanq numini sacra, nihil ædificare licebat. Aluei quoq & riparum, custodes cõstituti erant. Sed de flumine hoc Plinius & alij multa memorię tradiderunt.

De Pontibus supra Tyberim extructis. Cap. II.

CVm Tyberis, ut dictũ est, adeo profundus sit, ut etiã naues maximas ferat, pedibus transiri nequit, ergo pontibus instructis, urbem Trãstyberinæ regioni

gioni cōiungere necesse fuit. Primus itaque Hercules Gerione occiso, pōtem in eo loco, ubi postea Sublicius constitutus est construxit. Ante urbē cōditam etiam pons Sacer uocatus, Tyberim transibat, in quo homines deijciendo in Tyberim, Saturno sacrificabatur: Sed eo sacrificādi ritu per Herculem abrogato, iussit stirpea hominum, simulachra quæ Argeos uocabantur, deijci. Post urbem conditam pontes extructi numero octo, scilicet Miluius, Aelius, Vaticanus, Ianiculensis, Cestius, Fabricius, Palatinus, & Sublicius: hos omnes preter Sublicium Totilas demolitus est.

De Ponte Miluio. *Cap.* III.

MIluius pons, quem nunc Moluiū uocant, in uia Flaminia situs est, & ultra primum lapidem ab urbe distat. Hic à M. Scauro in Censura Syllanis tēporibus extructus. Hunc sæpe demolitum iterumq́ restauratum aiunt.

De ponte Aelio, nunc S. Angeli, Vaticano, siue Triūphali, ac Ianiculensi, siue Aureliano. Cap. IIII.

POns, nunc S. Angeli, olim Aelius, ab Aelio Hadriano denominatus. Is enim pontē ipsum, & iuxtà sepulchrū, quod Hadriani Molem uocāt excitauit. Infra hunc pons est, qui in Vaticanum montem & campum mittit, & ob id Vaticanum: alio nomine uero Triumphalem, pontē quia per ipsum triūphantes in Capitolium lęti Ioui congratulatum ascenderent, cognominarunt. Huius pontis pilæ è regione S. Spiritus hospitali, in Tyberi adhuc uidentur.

Tertius à proximo Ianiculo Ianiculensis: & à uia, uel porta Aurelia, Aurelij pons quoq; dictus est. Antoninus Pius hunc marmoreum strauit: qui ciuilibus bellis demolitus Ruptus est dictus. Hūc postea Xystus IIII. Pont. Max. instaurauit & suum illi nomen indidit.

De Ponte Fabricio, & Cestio. Cap. V.

POst Aurelium pontem stadio uno, è regione Theatri Marcelli, in medijs Tyberis fluctibus, insula surgit: hanc prius pōs Tarpeius, à rupe Tarpeia propinqua, postea Fabricius, à L. Fabricio, qui eo ponte insulam urbi coniunxit, est cognominatus. Idem pons nunc Quatuor capitū à quatuor marmoreis simulachris quadrifrontibus ad pontis aditū collocatis appellatus est. At qui eandem insulam Transtyberinæ regioni connectit, Esquilinus, siue Cestius olim, nunc pons S. Bartholomæi est uocatus.

De Insula Tyberina. Cap. VI.

DE huius insulę origine, supra in descriptione Campi Martij habuimus. Liuius, & Dionysius etiam hanc historiam copiose describunt. Habet hæc biremis formam, ubi latissima est, teli iactum non excedit: Longitudo stadia circiter duo complectitur. Hæc olim Lycaonia dicta: Aesculapio, cuius simula-

chrum

chrum ex Epidauro in eam aduectum, ſacra eſt. De Aeſculapio, eiusq́ fano, lege Plinium.

Ioui item templum in ea eſt à C. Seruilio Duumuiro dedicatum, à L. Furio annis ſex antè, bello Gallico uota. In eadem inſula propter Aeſculapiũ in agris ægri ponebantur. Et prope eiuſdem dei templum erat noſocomion, id eſt, ægrorum ſanandorum locus: Quòd hic deus medicinæ inuentor, cultorq́ eſſet.

Fauni in eadem fanum fuit, ſed propter flumen, huius ueſtigia uix apparẽt amplius. Faunus primus dijs fana templaq́ conſecrauiſſe dicitur, & ob hanc cauſam ab eodẽ templa dijs ſacra, fana ſunt appellata. D. Iulij ſtatua illic fuiſſe Cor. Tacito, & Suetonio autoribus comprobatur.

De Ponte Senatorum, ſiue Palatino & ponte Sublicio. Cap. VII.

INfra dictã inſulã, ad teli iactum ſeptimus pons eſt, qui Senatorum à Sena-

toribus dicitur. Hic etiam à monte Palatino propinquo, Palatinus uocatus. Hodie ab æde S. Mariæ uicina, S. Mariæ Aegyptiacæ pons nominatur.

Sequitur ultimus pons Sublicius, qui etiã uetustissimus habetur. hic primũ ligneus ad Auẽtini radices ab Anco Martio, sine clauo ferreo, & fulturis, contignatione sola ita compactus, ut belli tempore adimi posset. Sublicius autem à sublicibus, id est, magnis trabibus dictus. Aemilius Lepidus hunc postea lapideum compegit, & ex suo nomine Aemilium donominauit. Sunt qui ex marmore stratum uelint, & inde pontẽ Marmoreum appellatum. In hoc olim pauperes à transeũtibus stipem petentes sedebãt. Ex hoc facinorosi in Tyberim etiam præcipitabantur. Hic quoq;, ut alij pontes, sæpe demolitus, ab alijs atque alijs instauratus.

De

De Transtyberina regione, Rauenatiũ, & Fortis Fortunæ templo, Thermis Sauerianis, hortis Cæsaris, ac de aqua Alſietina, & de pratis Mutijs. Cap. VIII.

TRanstyberina regio, à monte Ianiculo, qui illi plurimus imminet, priſcis tẽporibus nomẽ habuit: Rauenatiũ etiam urbẽ ab antiquis nominatam reperimus, à Rauenatiũ claſſe, qui cum Romanis auxilium tuliſſent, in Ianiculo habitandi poteſtas, ne aliquando ab hoſtibus mons occuparetur, eſt data. Et cum hæc regio à uiliſſimis hominibus, & ſordidas artes exercentibus incoleretur, nihil memorabile in ea propemodũ, preter pauca quædã, fuit. Seuerinus Thermas illic extruxit. Cæſar hortos & Naumachiam ibidem adornauit. Fortis Fortunæ templum quoq; eadem regione Tiberij tempore dedicatum.

Alſietina aqua, ex Alſietino lacu, uia Claudia in hortos Auguſti, & Naumachiam perducta, Transtyberinæ regioni ſeruiebat. Hæc aqua Auguſta etiam ab

aliquibus eſt nominata. Vide Frontinũ, qui de aquis Romanis copioſe cõſcripſit.

Mutius cũ ſe pro patria mori ultro obtuliſſet, à Pop. Rom. regione trans Tyberim donatus eſt. Et hic locus prata Mutia hac tempeſtate adhuc uocatur: Iuxta Naualia Transtyberina olim Ludi piſcatorij celebrabantur.

De ſepulchro Numæ, & Cæcilij poëtæ, Tribunali Aureliano, Ianiculo, & hortis Martialis. Cap. IX.

NVmæ regis ſepulchrum ſub Ianiculo fuiſſe, arca eius, & libri illic longo pòſt tempore effoſſi, cõprobant. Vide Liuium, Solinum, &c.

Tribunal Aurelianum, & Naualia in eadem Transtyberina regionem fuiſſe, ab ijſdem autoribus commonſtratur.

Ianiculo, Ianus, qui in eo habitauit, & poſtea ſub eo ſepultus, nomẽ dedit. Hic eandem illic ciuitatem ædficauiſſe fertur. Ianiculus etiã Antipolis dictus eſt, ut Roma Saturnia.

Cæcilius poëta ſub eodem Ianiculo ſepultus

pultus fuisse prædicatur. Martialis horti amœnissimi in eodem Ianiculo, ut ipse libro primo testatur, fuere.

De monte & Campo Vaticano, templo Apollinis, & Martis, Naumachia, Circo, & hortis ac, de Obelisco Cæs. Cap. X.

VAticanus mõs, & campus ipse, extra urbem in Transtyberina regione fuere, & eo loco ubi hodie est S. Petri templum, et Pontificis Palatium: Vaticanus autem dictus est, à Vaticano deo, cuius instinctu uaticinia illic edita, credidit antiquitas. deum Vaticanum ideo dixere, quod penes hũc uocis humanæ initia essent, quoniam pueri simulatq; in lucem edũtur, huius dei syllabam primam statim proferunt.

Apollinis templum in Vaticano, eo loco fuisse putant, ubi hodie S. Petronillæ: & Martis, ubi S. Mariæ cognomento in Febribus in uia olim Triũphali est. Gellius scribit Iulium Paulũ poëtam in Vaticano hortos habuisse.

Vallis Vaticana ibidē uidetur, in hac Nero pro regendis equis ſpacium incluſit. Cōuenticula itē & Cauponas ibidem adornauit. Hortos quos illic Nero habuit, ad uaria Chriſtianorū ſupplicia obtulit. Totumq́ꝫ hoc ſpaciū incluſum Circū appellauit. Naualia præterea, ſtagna, Naumachiæ illic fuere. Obeliſcus quoqꝫ Cæſaris in uia Triumphali adhuc erectus conſpicitur.

De uia Triumphali, aqua Sabbatina, ſepulchro Scipionis. *Cap.* XI.

DE uia Triumphali etiā ſupra mentio facta eſt, dicta Triumphalis eſt, quod pompa triumphalis per eam in Capitolium procedebat, hæc ut & aliæ, ſilice ſtrata fuit. Continuabatur autem olim ad porticū poſteriorem S. Celſi, & campum Floræ petebat, ab hoc templum olim Iunonis, nunc S. Angeli: hinc ad S. Georgij templum in Velabro. In Pontificalibus hortis multæ aliūde illuc tranſlatæ conſpiciuntur antiquitates: ut Nili ſimu-

lisimulachrum, & omnia animalium in eo crescentium genera. Tyberis, cum lupa, urbis cōditoribus ubera præbentem. Apollinem cum arcu & spiculis. Laocoontis statua, de qua supra. Cupidinē iuxta Venerem. Et alia multa illic in porticu & hortis apparent.

Sabbatina aqua, à Sabbatino Anguillariæ lacu Romam perducta: postea ab Hadriano aquæductu restituto, in D. Petri Basilicā ad sacerdotū usum perducta.

In Vaticano campo, nō longe ab Hadriani mole, meta, seu pyramis olim stetit: sub qua Scipionis Africani sepulchrū fuisse ferunt.

De Mole Hadriani & Pratis Quintijs. Cap. XII.

AElius Hadrianus, iuxta Aeliū pontem, è regione Mausolei Augusti, ingentem molem, pro suo sepulchro excitauit. In hoc primum ipsius, postea omniū Antoninorū cineres sunt reconditi. Hæc hodie Pontificum præsidium est. Eadem quoq; Crescentij arx, à Cre-

ſcentio quodã duce factioſo, qui eũ diu tenuit denominata eſt. Vide Procopiũ.

Prata Quintia in Campo Vaticano, à Q. Cecinnato cognominata fuerunt. Lege Plinium. Hodie Aprata nominãtur.

De ijs quæ extra portam Flumentanã, & Collatinam fuere, uel nunc ſunt. Cap. XIII.

FLaminia uia primum extra portam Flumẽtanam occurrit. Hæc, ut antè quoque demonſtratum, à Cn. Flaminio Ariminum uſq; perducta. Hãc ſilice intra urbem, extra urbem glarea ſtrauit: Sic omnes quæ Romæ ſunt uię, munitæ dicuntur. In hac uia Auguſtus pontes quatuor extruxit, quarum ueſtigia hodie uix apparent. Ad hãc Cæſar uillã, quam ad Gallinas uocabat habuit. Rationem nominis tradit Liuius. Viæ Flaminiæ iuncta fuit Claudia, in qua Ouidij horti extiterunt.

Aemilia uia, à Lepido Flaminij collega conſtrata, ab Aemilia regione, Bononiam uſq; ducit. Aemiliæ autem uię duę fuiſſe

fuisse perhibētur, una quę Flaminiā exci piebat: altera quam Scaurus strauit, quę per Pisas & Lunā in Sabatios ducebat. Tyberina item uia fuit, & Cassia, extra portam nūc Viridariam, quæ Sutrium, Vetrellam, Viterbium que in Vulsinen sem mittebat.

Clitellæ loca quædā sunt in uia Flami nia, parum decliuia deuexaq́.

Extra Collatinam portā, uia eiusdem nominis est.

De ijs quæ extra portam Collinam fuisse traduntur. Cap. XIIII.

VIa Collinæ portæ Salaria uocatur, Sabini enim salem in urbē per eam inferebant. In ea Salarius pons fuit. Du-cit autem Salaria in Sabinos: Excipitur uero à Numentana. In Salaria Veneris Erycinę templum à Fabio Dictatore uo tum, dedicatū uero à L. Portio. Ibidem Veneris Verticordiæ simulachrum erat, sic dictum quod hominū à libidine uer-teret animos. Honoris item templum

& ara in ea: & Licinij Augusti tonsoris sepulchrum.

De ijs quæ extra Nomentanam portam, & Interaggeres fuere, uel hodie sunt. Cap. XV.

Extra Numentanam uia, nominis eiusdē incipit: hac itur Numētum. Eadem Ficulnensis, à figlinis in eo loco constitutis sic appellabatur. Næniæ quæ cātu flebili, funeribus interesse solēt, extra portam hāc templum habuisse dicuntur. Ita alijs dijs immitibus, qui humano generi nocere creduntur, templa, sed extra portam, ut minus noceant, constituerūt, ut Febri, Marti Vltori: Nemesi, &c. In Numētana uia, circa templū S. Agnetis, Bacchi uetustissimum templum apparet. In eadem Numentanus pons est, è Narsete eunucho extructus. Inter hanc & Salariam Suburbanū Neronis liberti fuit, in quo Nero mortē sibi consciuit.

Extra Interaggeres portam Castrum Custodiæ est, ubi milites Dioclitiani in statione fuerant. Illic Viuarium quoque,

nunc

nūc Viuariolum uocatum cernitur, ubi uariæ bestiæ, ad uoluptatē potius, quàm usum nutriebantur.

De ijs quæ extra portam Esquilinā, Næuiam, Cœlimontanam, & Gabiusam, fuere, uel sunt. Cap. XVI.

A Porta Tiburtina, uia eodem nomine procedit, quę Tibur ducit. In ea pons Mameus est, uulgo Mamolo uocatur, nomen ab Alexādri matre, que eum restaurauit, habet. Isthic & Puticolę, à puteorum multitudine nominatæ sunt. Lucanus quoq; pons, extra eādem portam Anienem trāsit. Anio Vetus, & Nouus extra eam portam concipiuntur.

Extra portam Esquilinā Labicana uia est, & Prænestina. In Prænestina aqua Appia, ab Appio Claudio in urbem ducta initium sumit. Virgo aqua in eadem uia militibus olim demonstrata, ex eo loco in urbem deducitur.

Verum de aquis Romanis uide Frontinum, hic cuiusq; ortum, aquæductum finem ac usum pulcherrime describit.

A porta

A porta Cœlimontana incipit uia Cāpana: quæ Latinæ iungitur: Inter Cœlimontanam & Latinam, Gabiusa porta constituta est, & ab hac uia olim Gabiusa exibat, & hæc Gabios ducebat, hi ad Prænestinam uiam habitant.

De ijs quæ extra portam Latinam & Capenam fuere uel sunt. Cap. XVII.

LAtinæ uiæ Latina porta & nomen & principium dedit. Hæc per Leuicanum, nūc Valmontanum ac Latinos producitur. In hac Fortunæ muliebris tēplum olim stetit, & eiusdem deæ simulachrū. De hoc Val. Maximus. In eadem uia Tepula aqua cōcipitur. A porta Appia, uia eiusdē nominis egreditur, & ab Appio Claudio Capuā usq; strata, Consule Strabonem.

Ad Capenam portam Martis Bellatoris, uel Gradiui templū fuit, & in eo Martis ancile. Iuxta idem templum lapis Manalis, qui in ciuitatem per siccitatem allatus, statim pluuia exorta, unde Mana-

lis

lis appellatus fuit. In uia Capena Deæ Bonę sacrariũ stetit: apud hoc Clodium, & M. Papyrium interfectos affirmant. Iuxta Capenam portam ara Apollinis, Spei, Mineruæ, Honoris, templa fuisse aiunt. Tempestatis item ædem à Marcel lo conditam. Ridiculi quoq; templũ ibidem constituerunt. Cũ enim Annibal in ea parte castra posuisset, irrisus illususq; discedere coactus est. In Appia uia pons Valentinus fuit, à Valente Imperatore extructus. In eadem prope Masicũ montem Sinuessa est. Hæc uia sepulchra insignia habuit, ut Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum, Tulliorũ, Ennij, Pompeij, Horatiorum, aliorumq;. In ea parte etiam campus, ubi Horatij depugnarũt, cernit, & in eo aqua & fons Mercurio sacer erat: ad hũc cum Pop. Rom. accessisset, primus quisq; in eam lauri ramum intingens, proximos ea spargebat. Mercuriũ inuocãs, ut aspersis peccata, præsertim periuria delerẽtur. Lucus etiã

Egeriæ

Egeriæ extra hãc portã fuit. Via Laurẽti na in Appiã incidebat, in qua S. Sebastianus, in eo loco, ubi Termino deo, Terminalia festa celebrarũt, passus fuisse dicit.

De ijs quæ extra portam Hostiensem, et reliquas in genere. Cap. XVIII.

AB Hostiensi porta incipit uia Hostiensis, quę Hostiã ab Anco cõditã ducit. Hæc olim Tergeminorũ porta dicta, extra hãc Emporiũ à Liuio ponit.

In Trãstyberina regione portę tres fuere, Portuensis, Aurelia, & Fontinalis. A Portuensi, uia eodem nomine incipit, & ad Hostiẽsem portum ducit. Illic Portunni, portuum deo ædes sacra constituta. In qua Portunnalia festa in eius honorem celebrabantur. Ab Aurelia porta, uia Aurelia orditur, quæ per Thusciæ maritima Pisas ducit. Eadem à Traiano, qui eam restituit, Traiana est uocata. In hac Galbæ Imperatoris horti fuerunt, & in ijs eiusdem sepulchrum.

FINIS.

PVB. VICTORIS DE VRBIS ROMAE REGIONIBVS & Locis libellus.

REGIO PRIMA, *Porta Capena.*

Vicvs & Aedis Camœnarũ.
Vicus Drusianus
Vicus Sulpiti Vlterioris.
Vicus Sulpiti citerioris.
Vicus Fortunæ Obsequentis.
Vicus puluerarius.
Vicus Honoris & Virtutis.
Vicus Trium ararum.
Vicus Fabriti.
Aedis Martis.
Aedis Mineruæ.
Aedis Tempestatis.
Area Appollinis.
Area Spei.
Area Galli, siue Thalli, siue Galliæ.
Area Pinaria.
Area Carsuræ.
Lacus Promethei.
Lacus Vispsani uel Vespasiani.
Balineum Torquati.
Balineum Vectij Bolani.
Balineum Mamertini.
Balineum Abascantiani.
Balineum Antiochiani.
Thermæ Seuerianæ.
Thermæ Cõmodianæ.
Arcus diui Veri Parthici.
Arcus diui Traiani.
Arcus Drusi.
Mutatorium Cæsaris.
Almo fluuius
Vici.9
Aediculæ.10
Vicomagistri.36
Curatores.2

De-

Denunciatores.2
Insulæ.4.Mil.250
Domus.120
Horrea.13
Balineæ priuatæ.82
Lacus.83
Pistrina.20
Regio in ambitu conti net pedes.12.Mil.222

REGIO SECVNDA,
Cæli Montium.

TEMplum Claudij
Macellū magnum
Campus martialis
Lupariæ
Antrum Cyclopis
Castra peregrina
Caput Aphricæ
Arbor sancta
Domus Philippi
Domus Vectiliana
Regia Tulli Hostilij tēplumq́ quod is in curiam redegit ordini à se aucto, id est, patribus minorū gentium
Mansiones Albanæ
Mica aurea
Armamentarium
Spolium Samarium
Ludus matutinus
Ludus gallicus
Cohortes quinq; uigilum
Vici.7
Aediculæ.8
Vicomagistri.28
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulæ.3.Mil.
Domus.133
Horrea.23
Balineæ priuatæ.20
Pistrina.12
Regio in ambitu conti net pedes.12.Mil.200.

REGIO TERTIA,
Isis et Serapis.

MOneta Amphitheatrum quod capit loca.87.Mil.
Ludus magnus
Ludus Dacicus
Domus Brytiana
Samium coragium
Prætura præsentissima
Thermæ Titi Cæsa.Augu.

Thermæ

Thermę Traiani Cęsa. Augusti
Thermę Philippi Cęsa. Augusti
Lacus pastoris
Schola quæstorum
Schola Capulatorum
Porticus Liuia
Castra Misenatium
Suburra
Vici.8
Aediculæ.8
Vicomagistri.24
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulæ.2757
Domus.160
Horrea.18
Balneæ priuatæ.80
Lacus.65
Pistrina.12
Regio in ambitu continet pedes.12450

REGIO QVARTA, *Templum pacis.*

TEMplum Remi
Templum Veneris
Templum Faustinæ
Templum Telluris
Via Sacra
Basilica Constantini
Basilica Pauli Aemilij
Sacri portus
Forum Transitorium
Balineum Daphnidis
Porticus Asidata
Area Vulcani cum Vulcanali, ubi lotos à Romulo sata, in qua
Area sanguine per biduum pluit
Buccina aurea, uel Buccinum aureum
Apollo sandalarius
Horrea Cartharea uel Tastaria uel Testaria
Sororium tigillum
Colossus altus 102. & semis, habens in capite radios 7. singuli pedum 22. & semis
Meta sudans
Carinæ
Domus Pompeij
Auita Ciceronum Domus
Vici.8

Aediculæ.8
Vicomagiſtri.32
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulæ.2757
Domus.138
Horrea.8
Balineæ priuatæ.75
Lacus.78
Piſtrina.12
Regio in ambitu continet pedes.13.Mil.

REGIO QVINTA, *Exquilina cum turri & colle Viminali.*

LAcus Promethei
Macellum Liuiani
Nymphæum diui Alexandri
Cohortes 7 uigilum
Aedis Veneris Erycinæ ad portam Collinam
Horti Planciani, uel Plautiani
Horti Mœcenatis
Regia Serui Tulli
Hercules Sullanus
Amphitheatrũ caſtrẽſe
Cãpus Exquilinus & Lucus
Cãpus Viminalis ſub Aggere
Lucus Petelinus
Templum Iunonis Lucinæ
Iugus fagutalis
Domus Aglij iur econſulti Q.Catuli,'&M. Craſsi
Ara Iouis Viminei
Minerua medica
Iſis patricia
Lauacrum Agrippinæ
Thermæ Olympiadis
Vici.15
Aediculæ totidem
Vicomagiſtri.60
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulæ.3850
Domus.180
Lacus.79
Horrea.23
Balineæ priuatæ.75
Piſtrina.12
Regio in ambitu continet pedes.15900

Regio

REGIO SEXTA,
Alta semita.

VIcus Bellonæ
Vicus Mamuri
Templum Salutis in colle Quirinale.
Templum Serapæum
Templum Apollinis, & Clatræ
Templũ Floræ, & Circus
Floralia
Capitolium Vetus
Diuus Fidius in Colle
Forum Sallusti
Fortũa Publica in Colle
Statua Mamuri plumbea
Templum Quirini
Domus Attici
Malũ Punicũ ad quod Domitianus, DD.
Templum gentis Flauię & erat domus sua
Horti Sallusciani
Senatulum mulierum
Thermę Dioclitianę
Thermę Constantinianę
Balinea Pauli
Decem Tabernę
Ad Gallinas Albas
Area Calidij
Cohortes 3. uigilum
Vici. 12
Aediculę. 16
Vicomagistri. 48
Curatores. 2
Denunciatores. 2
Insulę. 3505
Domus. 145
Horrea. 18
Balinea priuatę 78
Lacus. 76
Pistrina. 12
Regio in ambitu continet pedes. 15. Mil. 600

REGIO SEPTIMA,
Via Lata.

LAcus Ganymedis
Cohortes 7. uigilum, aliter primorum uigilum
Arcus nouus
Nymphęum Iouis

Aedicula Capraria
Campus Agrippę
Templum Solis
Caſtra Gentiana, aliter Gipſiana
Porticus Conſtantini
Templum nouũ Spei
Templum nouum Fortunę
Templum nouũ Quirini
Sacellum Genij Sangi
Equi ęnei tiridatis
Forum Suarium
Forum Archemorium
Horti Argiani
Pila Tyburtina
Ad manſuetos
Lapis pertuſus
Vici.10
Vicomagiſtri.40
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulę.3385
Domus.120
Horrea.25
Piſtrina.16
Balineę priuatę.75
Lacus.76
Regio in ambitu continet pedes.12700

REGIO OCTAVA, *Forum Romanum.*

Roſtra populi Romani
Aedis Victorię, cũ alia ędicula Victorię uirginis dd.à Portio Catone
Templum Iulij Cęſaris in foro
Victorię aureę ſtatua in tẽp. Iouis Opt. Max.
Ficus Ruminalis & Lupercal uirginis
Columna cum ſtatua M.Ludij
Gręcoſtaſis
Aedis Opis & Saturni in uico Iugario
Miliarium aureum
Senatulum aureum
Pila oratia, ubi trophęa locata nuncupantur Curia
Templum Caſtorũ ad lacum Iuturnę

Templum Concordię
Equus ęneus Domitiani
Atrium Mineruę
Ludus Aemilius
Iulia porticus
Arcus Fabianus
Puteal Libonis
Iani duo celebris mercatorum locus
Regia Numę
Templum Vestę
Templum deûm Penatium
Templum Romuli
Templum Iani
Forum Cęsaris
Stationes municipiorum
Forum Augusti cum ęde Martis Vltoris
Forum Traiani cũ templo & equo æneo & colũna Cochlide quæ est alta pedes 128. habetq́ intus gradus 185 fenestellas 45
Cohortes sex uigilum
Aedicula Cõcordiæ supra Græcostasim
Lacus Curtius
Basilica argentaria
Vmbilicus urbis Romę
Templum Titi & Vespasiani
Basilica Pauli cũ phrygijs columnis
Ficus Ruminalis in Comitio ubi & Lupercal
Aedis Vęiouis inter Arcem & Capitoliũ prope Asylum
Vicus Ligurum
Apollo translatus ex Apollonia à Lucullo 30. cubitum
Delubrum Mineruæ
Aedicula Iuuentæ
Porta Carmentalis uersus circũ Flaminium
Templum Carmentæ
Capitoliũ ubi omniũ deorum simulachra celebrantur
Curia Calabra, ubi põtifex minor dies pronunciabat
Templum Iouis Optimi Max.

mi Maximi
Aedis Iouis Tonãtis ab Agu. DD. in cliuo Capitolino
Signum Iouis imperatoris. A prꝙnestæ deuectum
Asylum
Templum uetus Mineruæ
Horrea germanica
Horrea Agrippina
Aqua cernens quatuor Scauros
Forum Boarium
Sacellum Pudicitiꝙ patriciꝙ
Aedes Herculis Victoris duꝙ, altera ad portã Trigeminã, altera in foro Boario cognomine Rotunda & parua.
Forum Piscarium
Aedis Matutꝙ
Vicus Iugarius, idẽ & Thurarius, ubi sunt arꝙ Opis & Ceraris cũ signo Vortumni
Carcer imminens foro à Tullo Hostilio ædificatus media urbe
Porticus margaritaria
Ludi literarij
Vicus unguentarius
Aedis Vortumni in uico Thusco
Elephantus herbarius
Vici. 12
Aediculæ totidem
Vicomagistri. 48
Curatores. 2
Denunciatores. 2
Insulæ. 3880
Domus. 150
Balineæ priuatꝙ. 66
Horrea. 18
Lacus. 120
Pistrina. 20
Regio in ambitu continet pedes. 12867

REGIO NONA,
Circus Flaminius.

STAbula 4. factionum
Aedis antiqua Apollinis cum lauacro
Aedis Herculi magno custodi

custodi Circi Flamini
Porticus Philippi
Aedis Vulcani in circo Flaminio
Mimitia uetus
Mimitia frumentaria
Porticus corinthia. CN. Octauij, quæ prima duplex fuit
Crypta Balbi
Theatrum Balbi. Capit loca. 30245
Cęsar dedicauit & appellatur à Vicinitate
Iupiter Pompeianus
Theatrũ Marcelli. Capit loca. 30000. ubi erat aliud templum Iani
Delubrum. CN. Domitij
Carcer.160.uirûm
Templũ Bruti Callaici
Villa publica, ubi primum populi cẽsus est actus in cãpo Martio
Campus Martis
Aedis Iuturnę ad aquã Virgineam
Septa trigaria
Equiria
Horti Lucullani
Fons Scipionum
Sepulchrũ Augustorũ
Ciconiæ nixę
Pantheon
Theatrum Pompei
Basilica Macidij
Basilica Martiani
Templum diui Antonij cum Cochlide columna quæ est alta pedes.175.habet
Intus gradus 206. & fenestellas.56
Thermæ Hadriani
Thermæ Neronianæ quæ postea Alexandri
Thermæ Agrippæ (nę
Templũ Boni euentus
Aedis Bellonæ uersus portam Carmẽtalem, ante hanc ædem columna index belli inferendi
Porticus Argonautarum
Meleagricum

Iſæum
Serapęum
Mineruium
Minerua Chalcidica
Inſula Phelidij, Siue Phelidis
Vici.30
Aediculæ totidem
Vicomagiſtri.220
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulę.3788
Domus.140
Balineæ priuatę.63
Horrea.22
Piſtrina.20
Regio in ambitu habet pedes.30500

REGIO DECIMA
Palatium.

Vicus Padi
Vicus Curtarum
Vicus Fortunę reſpicientis
Vicus ſalutaris
Vicus Apollinis
Vicus cliuusq́ꝫ diei
Roma quadrata
Aedis Iouis Statoris
Caſa Romuli
Prata Bacchi, ubi fuerũt ędes Vitruuij Fundani
Ara Febris
Templum Fidei
Aedis matris deũ, huic fuit conterminum delubrum Soſpitę Iunonis
Domus Ceioniorum
Suelia
Iouis cœnatio
Aedis Apollinis ubi lychni pendebant inſtar arboris mala ferentis
Aedis deæ Viriplacę in Palatio
Bibliothecæ
Aedis Rhamnuſiæ
Penthapylon Iouis arbitratoris
Domus Auguſtana
Domus Tyberiana
Sedes imperij Romani
Auguratorium
Ad mammęam, hoc eſt Dietæ

Mammęæ

Mammææ
Ara palatina
Aedis Iouis Victoris
Domus Dionysij
Domus Q. Catuli
Domus Ciceronis
Aedis Dijouis
Velia
Curia Vetus
Fortuna Respiciens
Septizonium Seueri
Victoria Germanicia=na
Lupercal
Vici.6
Aediculæ totidem
Vicomagistri.24
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulæ.2644
Domus.88
Lacus.80
Horrea.48
Pistrina.20
Balineæ priuatæ.15
Regio in ambitu habet pedes.12600

REGIO VNDECIMA,
Circus Maximus.

CIRcus Maximus qui capit loca.385. Mil.12.portæ
Templum Mercurij
Aedis Ditis patris
Aedis Cereris
Aedis Veneris opus Fabij Gurgitis
Aedis Portũni ad pontem Aemilij, olim Sublici
Porta Trigemina
Salinæ
Apollo Cœlispex
Aedis Portumni
Hercules Oliuarius
Ara Maxima
Templum Castoris
Aedis Cereris
Aedis Pompeij
Obelisci duo, iacet alter, alter erectus
Aedis Murciæ
Aedis Cõsi subterranea
Forum Holitorium in eo columna est Lacta=

ria ad quam infantes lacte alendos deferunt
Aedis Pietatis in foro Holitorio
Aedis Iunonis Matutæ
Velabrum maius
Vici.8
Aediculæ totidem
Vicomagistri.32
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulæ 1600.
Domus.89
Balineę priuatæ.15
Horrea.16
Lacus.60
Pistrina.12
Regio in ambitu continet pedes.11500

REGIO DVODECIMA, *Piscina Publi.*

VIcus Veneris almæ
Vicus piscinæ publicæ
Vicus Dianæ
Vicus Ceios
Vicus Triari
Vicus aquæ salientis
Vicus laci tecti
Vicus fortunæ Mãmosę
Vicus Colapeti pastoris
Vicus portæ Radusculanæ
Vicus portæ Nęuiæ
Vicus Victoris
Horti Asiniani
Area radicaria
Caput uiæ nouæ
Fortuna Mammosa
Isis Antenodoria
Aedis bonæ deæ subsaxanæ
Signum delphini
Thermæ Antoninianę
Septem domus Parthorum
Campus lanatarius
Domus Chilonis
Cohortes 3. uigilum
Domus Cornificij
Priuata Hadriani
Vici.12
Aediculæ totidem
Vicomagistri.48
Curatores.2
Denunciatores.2

Insulæ

Insulæ.2486
Domus.114
Balineæ priuatę.44
Lacus.80
Horrea.26
Pistrina.20
Regio in ambitu habet pedes.12000

REGIO XIII.
Auentinus.

VIcus Fidij
Vicus frumentarius
Vicus trium uiarum
Vicus Ceseti
Vicus Valeri.
Vicus Laci miliarij
Vicus fortunati
Vicus capitis canteri
Vicus trium alitum
Vicus nouus
Vicus Loreti minoris
Vicus armilustri
Aedis Consi
Vicus columnæ lignee
Minerua in Auentino
Vicus Materiarius
Vicus mundiciei
Vicus Loreti maioris ubi erat Vortumnus
Vicus fortunæ dubiæ
Armilustrum
Templũ Iunę in Auentino
Templum commune Dianæ
Thermæ Varianę
Templum Libertatis
Doliolum
Aedis Bonæ deæ in Auentino
Priuata Traiani
Remuria
Atrium Libertatis in Auentino
Mappa aurea
Platanon
Horrea Aniceti
Scalæ Gemoniæ
Porticus Fabaria
Schola Cassij
Templum Iunonis reginæ à Camillo. D D. Veijs captis
Forum pistorium
Vici 17
Aediculę totidem

Vicomagi-

Vicomagiſtri.74
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulæ.2488
Domus.103
Balineæ priuatæ.64
Lacus.78
Horrea.26
Piſtrina.20
Regio in ambitu habet pedes.16200

REGIO XIIII,
Transtyberim.

VIcus Cenſorij
Vicus Gemini
Vicus Roſtrati
Vicus Longi aquilæ
Vicus ſtatuæ ſiccianæ
Vicus quadrati
Vicus Raciliani maioris
Vicus Raciliani minoris
Vicus ianiculenſis
Vicus Bructanus
Vicus larum ruralium
Vicus ſtatuę Valerianę
Vicus Salutaris
Vicus Pauli
Vicus Sex. Lucei
Vicus Simi Publici
Vicus Patratilli
Vicus Laci reſtituti
Vicus Saufei
Vicus Sergi
Vicus Ploti
Vicus Viberini
Gaianium
In inſula Aedis Iouis, & Aeſculapij &
Aedis Fauni
Naumachiæ
Corniſce
Vaticanius
Hortus Domitij
Ianiculum
Mamæ ſacellum
Balineum Ampelidis
Balineum Priſcillianæ
Statua Valeriana
Statua Sicciana
Sepulchrum Numæ
Cohortes.7.uigilum
Caput Gorgonis
Templũ fortis fortunæ
Area Septimiana
Ianus Septimianus
Hercules cubans
Campus Bruttanus

Campus

Campus Codetanus	Insulæ.4405
Horti Getæ	Domus.150
Castra Lecticariorum	Balineę priuatæ.86
Vici.22	Lacus.180
Aediculæ totidem	Horrea.22
Vicomagistri.88	Pistrina.22
Curatores.2	Regio in ambitu habet pedes.33488
Denunciatores.2	

SENATVLA TRIA.

Vnum inter Capitolium & forũ ubi magistratus cum senioribus deliberãt: alterum ad portam Capenã: tertiũ citra ædem Bellonę in circo Flaminio, ubi dabat senatus legatis quos in urbem admittere nolebant: quartũ senatulũ matronarũ in Quirinale Antoninus pius Bassiani filius fecit.

BIBLIOTHECAE.

Vndetriginta publicæ, ex ijs pręcipuæ duę Palatina & Vlpia.

OBELISCI MAGNI SEX.

Duo in circo Maximo, maior est pedum.132. Minor pedum.88. & semis. unus in Vaticano pedum 72. unus in cãpo Martio pedum 72. duo in Mausoleo Augusti pares singuli ped.42. & semis.

OBEILISCI PARVI.

XLII in plerisq; sunt notæ Aegyptiorum.

PONTES VIII.

Moluius, Aelius, Vaticanus, Ianiculensis, Fabricius, Cestius, Palatinus, Aemilius, qui ante Sublicius.

CAMPI VIII.

Viminalis, Exquilinus, Agrippę, Martius, Codetãus, Bructanus, Lanatarius, Pecuarius: Vnus ultra Tyberim cãpus Vaticanus extra numerum.

FORA XVII.

Romanum quod dicitur Magnum, Cęsaris, Augusti, Boarium, Transitorium, Holitorium, Pistorium, Traiani, Aeneobarbi, Suariũ, Archemorium, Diocletiani, Gallorum, Rusticorum, Cupedinis, Piscarium, Sallusti.

BASILICAE XI.

Vlpia, Pauli, Vestim. Neptũnij, Macidij, Martiana, Vastellaria, Flosselli, Sicimini, Constantiniana, Basilica Portia à Portio Catone facta.

THERMAE XII.

Traiani, Titi, Agrippę, Syriacæ, Commodianæ, Seuerianæ, Antonianæ, Alexandrinę, quæ Neronianæ, Dioclitianæ, Decianæ, Constantianę, Septimianæ.

IANI.

Per omnes regiones incrustati & adornati signis duo pręcipui ad arcum Fabianum superior inferiorq́.

AQVAE XX.

Appia, Martia, Virgo, Claudia, Herculanea, Tepula, Damnata, Traiana, Annia, Halsia, siue Halsientena quę Augusta, Cærulea, Iulia, Algentiana, Ciminia, Sabbatina, Aurelia, Septimiana,

Seueriana,

Seueriana, Antoniana, Alexandrina.

VIAE XXIX.

Appia, Latina, Labicana, Campana, Prçnestina, Tiburtina, Collatina, Nomentana, quç Figulensis, Salaria, Flaminia, Aemilia, Claudia, Valeria, Ostiensis, Laurẽtina, Ardeatina, Setina, Quintia, Gallicana, Triumphalis, Patinaria, Ciminia, Cornelia, Tiberina, Aurelia, Cassia, Portuensis, Gallia, Laticulẽsis, Capitolia 2. uetus & nouum, Amphitheatra 2. Colossi 2. Columnç Cochlides 2. Macella 2. theatra 3. ludi 5. naumachiæ. 5.

NYMPHAEA. XI.

Equi ænei inaurati, 24. equi eburnei 49. tabulç, signa sine numero: Arcus marmorei, 36. lupanaria, 45. latrinç publicæ, 144. cohortes prætoriæ, 10. cohortes urbanç, 4. cohortes uig. 6. excubitoria, 14. uexilla, 2. cõmunia, castra peregrina, castra Misenatium, castra tabellariorũ, castra lecticariorum, castra uictimariorum, castra Salgamariorum, castra Salicariorum, castra equitum singulorum. 2. Mensæ olearię, 24000.

BASILEAE, PER THOMAM PLATTERVM, ANNO M. D. XXXVIII. Mense Martio.

